

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๑

จดหมายเหตุเรื่องมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาประเทศไทย

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พลตรี พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น)

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๓

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๑

จดหมายเหตุเรื่องมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาประเทศไทย

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พลตรี พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น)

ณ เมรุวัดมณฑลวิทยาราม

๒๕๕๕.๕.๕

วันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๓

TUDC

22/04/2563

ศกนันทนาถง

27 ก.พ. 2537

๕๖๖๖๖

พลตรี พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น)

ถ่ายเมื่อดำรงตำแหน่งอัครราชทูตพิเศษผู้มีอำนาจเต็มประจำประเทศเยอรมัน

ประวัติ

พลตรีประศาสน์ ชูถิ่น
(พระประศาสน์พิทยายุทธ)

พลตรี พระประศาสน์พิทยายุทธ เกิดเมื่อวันที่ ๗ เดือน ๖ ค่ำ
ขอมะเมีย ตรงกับวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๓๗ ที่เมืองชอน บิคาชอนสุภาไชย
(เขื่อน) มณฑลชอน วงษ์ ภูมิลำเนาเดิมอยู่ข้างวัดวงษ์สุทธาวาส จังหวัดพระนคร
ซึ่งบิดาได้รวมเป็นวัดเดียวกับวัดสุวรรณเวฬุวิหารแล้ว

วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๔๕๑ ได้สมัครเข้าเป็นนักเรียนนายร้อยในโรงเรียน
นายร้อยทหารบก

วันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๔๕๓ สอบไล่ได้เป็นทหารสัญญาบัตร วันที่ ๑๗ เมษายน
๒๔๕๔ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นนักเรียนทำการนายร้อยประจำกองโรงเรียนชั้นมัธยม
ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๓๕ บาท และโดยเหตุที่สอบไล่ได้เป็นที่ ๕ ใน
จำนวนนักเรียน ๑๘๕ คน นับเป็นลำดับสูง ทั้งมีอายุน้อยเพียง ๑๖ ปีเท่านั้น
ทางราชการกระทรวงกลาโหมจึงได้ส่งออกไปศึกษาวิชาทหาร ณ ประเทศ
เยอรมัน นับเมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม ได้รับพระราชทานเหรียญบรมราชูปถัมภ์
รัชกาลที่ ๖

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๕๕ ทางราชการทหารได้นำชื่อนักเรียนนายร้อย
ประจำกองเพราะเหตุที่ช่วยกระชก ๑๘ ปี และมีเลขเครื่องหมายทหารประจำกอง

๑๓๑
กอง น.ป. ๑
D. ๘๐๓

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๙ ทางราชการได้ย้ายสำนักศึกษาวิชาทหารบกจาก
ประเทศเยอรมัน ไปศึกษาในประเทศสวีเดน

วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๔๖๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
ยศร้อยตรีสังกัดกรมทหารบกชายที่ ๓ ยระกอบกบในเวลานั้นได้เกิดสงครามโลก
ครั้งที่ ๑ ขึ้น ประเทศไทยได้เข้าร่วมในฝ่ายสัมพันธมิตรด้วย จึงได้รับคำสั่งให้
เข้าทำหน้าที่เกี่ยวกับราชการสงครามครั้งนั้นด้วย วิทยเงินเดือนอัตราพิเศษ

วันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๔๖๑ สมเด็จพระมหิตลาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวง
พิศณุโลกประชานาถ ได้ทรงพระทานนามสกุลว่า "สุทิน"

วันที่ ๒๑ เมษายน ๒๔๖๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนยศเป็น
ร้อยโท คงวิทยเงินเดือนอัตราพิเศษ วันที่ ๒๑ กันยายน กลับจากราชการสงคราม
ณ ทวีปยุโรปถึงกรุงเทพมหานครพร้อมภักของทหารอาสา และในวันนั้นก็ได้
รับพระราชทาน เครื่องราชอิสริยาภรณ์เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย เป็นเกียรติยศ
และเหรียญงานพระราชสงครามเป็นพระลภ วันที่ ๑ ตุลาคม ได้รับคำสั่งให้เข้า
ประจำกรมทหารบกชายที่ ๓ ในตำแหน่งผู้บังคับหมวด ได้รับพระราชทานเงิน
เดือน ๆ ละ ๙๕ บาท วิทยเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนอีกเดือนละ ๑๐๐ บาท

วันที่ ๑๓ เมษายน ๒๔๖๔ ได้รับคำสั่งให้ย้ายไปประจำกองโรงเรียน
นายร้อยชั้นมัธยมในตำแหน่งผู้บังคับหมวด ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ
๑๐๕ บาท วิทยเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม วันที่ ๒๖ ธันวาคม ได้รับเครื่อง
อิสริยาภรณ์ของประเทศไทยชั้น ๕ (ตราถาดบาทแห่ง
สงคราม) อันเป็นเกียรติยศซึ่งได้กระทำความดีความชอบร่วมรบกับฝรั่งเศส
ในสงครามโลกครั้งที่ ๑

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๖๕ ได้เลื่อนรับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๑๑๕ บาท
วิทยเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม วันที่ ๒๒ มกราคม ได้เลื่อนตำแหน่งเป็น
ผู้บังคับกองร้อย โรงเรียนนายร้อยชั้นมัธยม

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๖๖ ได้เลื่อนรับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๑๓๕ บาท
กบเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม วันที่ ๗ พฤษภาคม ทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ เลื่อนยศเป็นร้อยเอก และวันที่ ๒๖ ตุลาคม ได้รับพระราชทานเหรียญชัย
เป็นเหรียญกิตติมศักดิ์ร่วมทำสงครามโลกครั้งที่ ๑ ซึ่งเป็นฝ่ายสัมพันธมิตรทุกคน

วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๗ ได้รับคำสั่งให้ย้ายไปเป็นครูวิชายุทธวิธีประจำ
กรมยุทธศึกษาทหารบก

วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๔๖๘ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ เป็นหลวง
ประศาสน์พิทยายุทธ ดยศักดิ์กิตินา ๘๐๐ และ ในวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ได้รับพระราช
ทานเหรียญบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๗

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๖๙ ได้เลื่อนพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๑๔๕ บาท
กบเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม และวันที่ ๑๓ กันยายน ได้เลื่อนตำแหน่ง
เป็นอาจารย์วิชายุทธวิธีประจำกรมยุทธศึกษาทหารบก

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๐ ได้เลื่อนพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๑๖๐ บาท
กบเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๑ ได้เลื่อนพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๑๘๐ บาท
กบเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม และได้ขยับยศเป็นนายทหารฝ่ายเสนาธิการ
เป็นพิเศษโดยมีคำสั่งเข้าศึกษาในโรงเรียนเสนาธิการทหารบก วันที่ ๗ พฤษภาคม
ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนยศเป็นพันตรี

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๒ ได้เลื่อนรับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒๒๐ บาท
กบเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม วันที่ ๑ กรกฎาคม ย้ายไปเป็นนายทหารฝ่าย
เสนาธิการกองทัพบก ๒ และ วันที่ ๖ พฤศจิกายน ได้รับพระราชทานเครื่องราช
อิสริยาภรณ์เบญจมาภรณ์ช้างเผือก

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๓ ได้เลื่อนรับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒๖๐ บาท
กับเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม วันที่ ๑ กันยายน ได้เลื่อนตำแหน่งเป็น
หัวหน้านายทหารฝ่ายเสนาธิการกองทัพที่ ๒ และวันที่ ๒ ธันวาคม ได้รับ
พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จตุรตถาภรณ์มงกุฎไทย

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๔ ได้เลื่อนรับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๓๐๐ บาท กับ
เงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม วันที่ ๒๔ เดือนเดียวกันทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
เลื่อนยศเป็นพันโท และในเดือนนั้นเองได้ย้ายไปเป็นหัวหน้าแผนกที่ ๔ กรมเสนา
ธิการทหารบก วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ย้ายไปเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนเสนาธิการ
ทหารบก และวันที่ ๖ พฤศจิกายน ได้รับพระราชทานเหรียญจักรมาลา

วันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๔๗๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนบรรดาศักดิ์
เป็นพระประศาสน์พิทยายุทธ วันที่ ๒๔ มิถุนายน ได้เป็นหัวหน้าผู้หนึ่งใน
คณะราษฎรทำการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ เพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง
ของประเทศไทยจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นการปกครองระบอบ
ประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ ทรงเป็นความชอบพิเศษแก่แผ่นดิน วันที่ ๒๖
กรกฎาคม ได้รับตำแหน่งพิเศษเป็นกรรมการกลางสภาใหม่ ในเดือนสิงหาคม
ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นเจ้ากรมยศศึกษาทหารบก และวันที่ ๑๐ ธันวาคม ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๖ ได้เลื่อนรับเงินเดือน ๆ ละ ๔๐๐ บาท กับเงิน
เพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม วันที่ ๑๘ มิถุนายน กราบถวายบังคมลาออกจาก
ตำแหน่งรัฐมนตรี ในเดือนกันยายนนั้น ได้ออกไปดูการทหารและการศึกษา ณ
ประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรป

วันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๔๓๓ ย้ายมาเป็นรองเสนาธิการทหารบก และ
วันที่ ๕ มกราคม ย้ายไปประจำกองบังคับการกองทัพบก

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๓๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนยศเป็นพันเอก
ได้รับเงินเดือน ๆ ละ ๕๐๐ บาท

วันที่ ๑๕ เมษายน ๒๔๓๙ ย้ายไปเป็นผู้ช่วยปลัดกระทรวงกลาโหม วันที่
๑๕ พฤษภาคม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นราชองครักษ์เวร และวันที่
๒๖ พฤษภาคมได้รับแต่งตั้งให้เป็นตุลาการประจำ

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๔๐ ได้เลื่อนรับเงินเดือน ๆ ละ ๕๕๐ บาท วันที่ ๒๐
กันยายน ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตริตาภรณ์ช้างเผือก และ
วันที่ ๘ ธันวาคม ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภา
ผู้แทนราษฎรประเภท ๒

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๔๑ ได้เลื่อนรับเงินเดือน ๆ ละ ๖๐๐ บาท วันที่ ๘
กรกฎาคม ย้ายมาเป็นทปรัชการของกันพระราชอาณาจักร วันที่ ๒๐ กันยายน
ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทวิตาภรณ์มงกุฎไทย วันที่ ๘
ตุลาคม ย้ายไปดำรงราชการของบังคับการสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม
เพื่อเตรียมตัวไปรับราชการในตำแหน่งอัครราชทูต วันที่ ๗ ธันวาคม ได้ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นอัครราชทูตพิเศษผู้มีอำนาจเต็มประจำ
ประเทศเยอรมัน โดยกระทรวงการต่างประเทศได้ขอโอนจากกระทรวงกลาโหม
ไปรับราชการทางกระทรวงการต่างประเทศและแต่งตั้งให้เป็นข้าราชการพลเรือน
สามัญชนพิเศษ เนื่องจากการที่ออกไปรับราชการยังประเทศเยอรมัน จึงได้ลา

ออกจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท ๒ และเมื่อต้องย้ายมารับราชการ
ทางฝ่ายพลเรือนเช่นนี้ ทางกระทรวงกลาโหมจึงให้เป็นนายทหารนอกกอง สังกัด
กองบัญชาการสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๘๒ ได้เลื่อนรับเงินเดือน ๆ ละ ๖๕๐ บาท

วันที่ ๒ เมษายน ๒๔๘๓ ได้เลื่อนรับเงินเดือน ๆ ละ ๗๐๐ บาท และวันที่
๑๘ กันยายน ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทวิติยาภรณ์ช้างเผือก

วันที่ ๑๘ กันยายน ๒๔๘๔ ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์
ประถมาภรณ์มงกุฎไทย

วันที่ ๒๔ เมษายน ๒๔๘๕ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้
ดำรงตำแหน่งอัครราชทูตประจำประเทศสวีเดนอีกตำแหน่งหนึ่ง วันที่ ๑ กรกฎาคม
ได้เลื่อนรับเงินเดือน ๆ ละ ๘๐๐ บาท และวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ออกจากบรรดาศักดิ์

วันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๔๘๗ ได้เลื่อนรับเงินเดือน ๆ ละ ๘๐๐ บาท วันที่
๒ กันยายน พ้นจากตำแหน่งอัครราชทูตประจำประเทศสวีเดน และวันที่ ๑๕
ธันวาคม ได้รับอิสริยาภรณ์ แพร่คັນส์ค้อฮอร์เทินเฟอม กอชัคเซินฮาตเลอ
ชนท ๑ จากผู้นำมหาอาณาจักรเยอรมัน

วันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๔๘๘ พ้นจากตำแหน่งอัครราชทูตพิเศษผู้แทน
เต็มประจำประเทศเยอรมันโดยปริยาย เพราะเยอรมันยอมแพ้สงครามโดย
ไม่มีเงื่อนไข ในระหว่างที่สงครามเกิดขึ้นในยุโรป ได้ประจำอยู่ในประเทศ
เยอรมันตลอดมาจนเยอรมันยอมแพ้ จึงได้ถูกเจ้าหน้าที่ทหารรัสเซียควบคุมตัว

ก็มาร่วมขำเพื่อบุคคลอุทิศไปให้ท่านผู้ดงอนิจกรรมเป็นการพร้อมเพียง ทรงยอม
 เป็นการแสดงให้เห็นว่า ผู้ทำความคนน แม้ตัวจะตายไปแล้ว ความคนนก็หา
 สูญสิ้นไปไม่ สมดังพุทธภาษิตว่า รูป ชีวติ มรฺพานํ นามโคตฺตํ น ชีวติ
 ร่างกายของสัตว์ย่อมย่อยยับไป แต่ชื่อและสกุลไม่รู้จักย่อยยับ ในคราวพระราช
 ทานเพลิง ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม ได้รับพระราชทานโกศเป็นเกียรติยศ พร้อม
 ศวกของทหารเกียรติยศ มีท่านผู้มาร่วมชมนามเป็นจำนวนมาก

นอกจากประวัตินั้นแล้ว ยังได้เขียนประวัติการศึกษาศิลปะของพลตรี
 พระประศาสน์พิทยายุทธ ในทวีปยุโรปไว้ด้วย โดยพลโท พระศิลาปลัศตราคม
 (ภักดี เกษลาลี) เป็นผู้เรียบเรียง และพันเอกหลวงสุรวิมลสมรรถ (ชั้น
 ช่างสุคนธ์) เป็นผู้ช่วยตรวจแก้ ขอขอบพระคุณท่านทั้งสองไว้ ณ ทนทวย

พ.ท. หลวงรณนิติพิชัย

๗ ธ.พ. ๕๓

TUDC

22/04/2563

พลตรี พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น)
ถ่ายในขณะที่ทำหน้าที่พลทหารบกอยู่ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘

ประวัติการศึกษา

ของ

พล.ท. พระประสงค์อำนวยพทยายุทธ
ในทวีปยุโรป ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ถึง ๒๔๖๒

พระประสงค์อำนวยพทยายุทธ เสร็จ การศึกษาจาก โรงเรียน นายร้อยทหารบก
ห้อง ๖ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๓ โดยปรกตินโยบายการศึกษาชั้นนี้จะได้ออกไปรับราชการ
เป็นนายทหารบกต่อไป ตามระเบียบข้อบังคับของกระทรวงกลาโหมสมัยนั้น แต่
เนื่องจากพระประสงค์อำนวยพทยายุทธ เป็นผู้มีอายุน้อยและเป็นสมัครใจประกอบกิจกรรมความ
ประพฤติเรียบร้อย มีสติปัญญา และลักษณะนิสัยที่ระเช่นนายทหารผู้ใหญ่เป็น
ประโยชน์ในราชการกองทัพได้ ทางราชการจึงได้คัดเลือกส่งออกไปศึกษาวิชา
ทหารบกต่อในต่างประเทศ เมื่อได้เตรียมตัวเรียบร้อยแล้วจึงพบกับสมเด็จพระ
ศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี พระพันยศจิตรา จะเสด็จ
ประพาสทางประเทศจีนและญูปุ่นในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ พระประสงค์อำนวยพทยายุทธ
นักเรียนอนชังจะไปศึกษา ณ ทวีปยุโรปจึงได้ตามเสด็จโดยเรือพระที่นั่งจักรีไปจน
ถึงเมืองฮ่องกง และจากนั้นได้เดินทางผ่านประเทศญูปุ่น ไชบีเรีย และรัสเซีย
จนกระทั่งถึงกรุงเบอร์ลินประเทศเยอรมันในปี พ.ศ. ๒๔๕๔

เนื่องจากนักเรียนไทยที่ไปศึกษาต่อ ณ ประเทศเยอรมันยังไม่มีความรู้ทาง
ภาษาเยอรมันและวิชาอื่น ๆ พอที่จะเข้าเป็นนักเรียนนายร้อยของเยอรมันได้ จึง
สถานทูตได้จัดส่งพระประสงค์อำนวยพทยายุทธ และนักเรียนที่ไปในวันเดียวกันให้ไปศึกษาวิชา
ขั้นต้นในความอำนวยการของโปรเฟสเซอร์ Vollhase ณ ตำบลด Berlin - Lichter-
felde การศึกษาในขณะนั้นวิชาภาษาเยอรมัน คำนวณ ภาษาอังกฤษ ภาษา

ฝรั่งเศส ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ฯลฯ ในระบอบพระประศาสน์ฯ
 พักอยู่กับครอบครัวของโปรเฟสเซอร์ ได้ศึกษาหาความรู้ เกี่ยวกับ สังคม และ
 วัฒนธรรม ฯลฯ ของเยอรมันไปด้วยพร้อมกันอันจะเป็นประโยชน์สำหรับจะเป็น
 นายทหารสืบไป แต่ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้เกิดสงครามขึ้นในยุโรป นักเรียน
 ไทยที่ศึกษาวิชาทหาร และจะศึกษาวิชาทหาร ในประเทศเยอรมัน ไม่สามารถจะ
 ศึกษาวิชานั้นต่อไปได้ ทางราชการสถานทูตจึงต้องย้ายนักเรียนประเภทนี้ซึ่งมี
 พระประศาสน์ฯ รวมอยู่ด้วยให้ไปศึกษาต่อ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์โดยมิให้
 เสียเวลาหรือต้องส่งกลับเมืองไทย เมื่อไปถึงประเทศสวิตเซอร์แลนด์ พระ
 ประศาสน์ฯ ได้เข้าศึกษาอยู่ใน Institut Minerva อันเป็นสถานการศึกษานามชื่อ
 ที่เมือง Zurich เตรียมกวกระสอบเข้าศึกษาใน Polytechnische Hochschule
 อันเป็นมหาวิทยาลัย ทาง การช่าง และ วิทยาศาสตร์ นามชื่อเสียง แห่งหนึ่ง ในโลก
 ในขณะเดียวกันทางราชการสถานทูตไทย ณ กรุงเบอร์ลินได้ติดต่อกับทางราช
 การของประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ขอให้ให้นักเรียนไทยในประเทศสวิตเซอร์แลนด์
 ได้เข้าศึกษาวิชาทหารบกของประเทศนั้นต่อไป เมื่อพระประศาสน์ฯ ได้เข้าศึกษา
 วิชาอยู่ใน Polytechnische Hochschule แล้ว ทางราชการสวิตเซอร์แลนด์ก็
 ได้ตกลงรับนักเรียนไทยทั้งหมดให้เข้าศึกษาวิชาทหารต่อในกองทัพบก ของสวิต
 เซอร์แลนด์ได้ พระประศาสน์ฯ ได้เข้าเป็นพลทหารในโรงเรียนทหารชั้นพลหนัก
 ณ เมือง Thun เป็นชนชั้นจัญญากาศ แล้วกลับมาเมือง Zurich เข้าศึกษาใน
 โรงเรียนทหารราบในฐานะเป็นพลทหารเช่นเดียวกัน เมื่อจบหลักสูตรแล้วทาง
 ราชการได้ให้เข้าศึกษา ใน โรงเรียน นายสิบอดิศัยต่อไป จนกระทั่งจบ ภาระ
 การศึกษา ในระยะใกล้เคียงกันทางราชการทหารบกสวิตเซอร์แลนด์ได้เปิด
 โรงเรียนนายทหารสนามชนบทเมืองนอก พระประศาสน์ฯ จึงได้มีโอกาสเข้า
 ศึกษาต่อในโรงเรียนนายทหารสนามรันทวย

อันการทหารของสวีตเซอร์แลนด์นั้น ย่อมเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่ามี
 สมรรถภาพสูงเพียงไร กองทัพบกสวีตเซอร์แลนด์เข้มแข็ง ทหารมวนยก็
 มีอาวุธทันสมัย การศึกษาอบรมในโรงเรียนต่างๆ แม้จะใช้เวลาน้อย แต่ผู้
 ใฝ่เข้าศึกษาก็ต้องใช้วาระอดสาหัสตลอดจนกำลังกายอย่างสูงที่สุดทุกฝ่ายมีอยู่
 พระประศาสน์ฯ ใฝ่ศึกษาในโรงเรียนทหารเหล่านั้นด้วยศรัทธา มา พระประศาสน์ฯ
 เป็นทหารที่มีความซนหมั่นเพียรอดทนอย่างขงยวค แม้อากาศจะหนาว หิมะ
 จะตก น้ำจะแข็ง จะต้องบุกป่าไถ่เข้าด้วยแบกน้ำหนักมีอาวุธและยุทธสัมภาระ
 ประจำกายครบถ้วนไม่น้อยกว่าเพื่อนทหารสวีตเซอร์แลนด์ ผู้มีร่างกายแข็งแรง
 กายาล้ำสัน พระประศาสน์ฯ ก็ไม่เคยย่อท้อ หรือแสดงออกซึ่งความอ่อน
 แอ จนปรากฏว่าได้รับความสำเร็จเนื่อง ๆ จากนายทหารผู้ใหญ่ซึ่งมาตรวจ
 สอบภาคการผลกว่า—เป็น “ทหารตัวอย่างของไทย” แต่การศึกษาในโรงเรียน
 ทกล่าวหลังนยงหาทนสุดสันลงไม่ ประเทศไทยก็ได้ประกาศสงครามเข้ากับ
 ฝ่ายสัมพันธมิตรเช่นปรบภัยกษฝายเยอรมัน ทางราชการทหารบกประเทศ
 สวีตเซอร์แลนด์จึงจำเป็นต้องให้คนไทยรวมทั้งพระประศาสน์ฯ ด้วยพ้นจากราช
 การทหารของประเทศนั้น เพราะเกรงว่าหากชนโหดอดมอญต่อไปอาจเป็นเหตุ
 ให้ความเป็นกลางของเขาต่างพรัดไป พระประศาสน์ฯ ก็ออกจากกองทัพ
 สวีตเซอร์แลนด์โดยได้รับประกาศนียบัตร จาก กองทัพบกของประเทศนั้น ให้มียศ
 เป็นร้อยตรีไคทง ๆ ที่ยังศึกษาไม่จบถึงก่ล่าวแล้ว

ในขณะที่ใฝ่ศึกษาอยู่ในประเทศสวีตเซอร์แลนด์ หลังจาก สถานทูตไทย
 ในกรุงเบอร์ลินได้ย้ายไปตั้ง ณ กรุงโคเปนเฮเกนประเทศเดนมาร์กแล้ว นักเรียน
 ไทยทั้งหมดได้โอนมาสังกัดอยู่ ในความ บัณฑิตบัญชา ของ สถาน อัครราชทูตไทย
 ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เมื่อประเทศไทยได้เข้าสู่ภาวะสงครามแล้ว และ
 จะส่งกองทหารอาสาไปทำการร่วมรบในประเทศฝรั่งเศส ทางราชการจึงเรียก

นักเรียนทหารไทยทั้งหมดในประเทศสวีตเซอร์แลนด์ให้เดินทางไปกรุงปารีส เพื่อ
 เตรียมตัวที่จะร่วมปฏิบัติ ราชการ กับกอง ทหารอาสา ในชั้นต้นในประเทศ
 ฝรั่งเศส พระประศาสน์ ฯ ได้ไปศึกษาหาความชำนาญในวิชาภาษาฝรั่งเศส
 ณ เมือง Cean ในระหว่างนั้นทางราชการได้ประจักษ์คุณความดีความสามารถ
 ของพระประศาสน์ ฯ จึงได้แต่งตั้งให้ยศเป็นร้อยตรีของประเทศไทย และออก
 หนังสือมา ขณะท่พระประศาสน์ ฯ รัยราชการอยู่ในหน่วยของพันของกองทหาร
 อาสา พระประศาสน์ ฯ ได้รัยพระราชทานยศเป็นร้อยโท และได้ปฏิบัติหน้าที่อยู่
 ในหน่วยนั้นจนสิ้นมหาดสงครามโลกครั้งที่ ๑ เดินทางกลับด้วยพร้อมด้วยทหาร
 อาสารุ่นที่สองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒

ในยามสุขพระประศาสน์ ฯ ไม่เคยขาด เมื่อมีการสนุกเฮฮา มีพระ
 ประศาสน์ ฯ มาร่วมวงด้วย ความสุขสนุกสนานจะมากขึ้นเป็นพิเศษ ในยามทุกข์
 ร้อนพระประศาสน์ ฯ ไม่เคยปลุกหนีเอาตัวรอด พระประศาสน์ ฯ จะช่วยแบ่งเบา
 ความทุกข์ขบถภาระให้ใคร่เป็นส่วนมาก พระประศาสน์ ฯ เป็นผู้มีควมประพฤติ
 เรียบร้อย แต่ก็ไม่ถึงกับเป็นแมวนอนหวด เป็นคนอ่อนโยนแต่ก็ไม่ถึงกับเรียกว่า
 อ่อนแอ เป็นมิตรแท้ มีความซื่อสัตย์สุจริต รู้จักปฏิบัติตนเข้ากับสังคมของ
 บุคคลทุกชั้น คุณสมบัติอันดีในตัวของคุณพระประศาสน์ ฯ เหล่านี้ทำให้พระ
 ประศาสน์ ฯ เป็นที่รักใคร่ของบรรดาเพื่อนฝูงทั้งไทยและเทศ.

พล ท. พระศัลป์ศัลตราคม

๒๔ พ.ย. ๕๓

พ.อ. ชน ช่างสุคันธ์

๖ ธ.ค. ๕๓

จดหมายเหตุ

เรื่องมิชชันนารีอเมริกันมาประเทศไทย

ตอนที่ ๑

ศาสนาของพระเยซูคริสต์ ซึ่งฝรั่งมาส่งสอนในประเทศไทยเป็น ๒ ลัทธิตตถิหนึ่งเรียกว่าโรมันคาทอลิก พวกบาทหลวงฝรั่งเค้านำมาสอนแต่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ครั้นคคอกมาจนบัดนี้ อถลตถิหนึ่งเรียกว่าโปรเตสแตนต์เมอกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี หาปรากฏว่ามีฝรั่งชาติใดนำมาส่งสอนไม่ จนเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๑ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พวกมิชชันนารีอเมริกันจึงนำเข้ามาตั้งเป็นทแรก แต่พวกมิชชันนารีที่เข้ามาในเมืองไทยครั้งแรกนี้ มาต่างกันเป็น ๓ คราว คราวแรก คือ ม. ชูมลิน กับ ม. กัตส์ลาฟ และเรเวอเรนตเฮย์ล ซึ่งเป็นพวกมิชชันนารี คณะลอนดอน มิชชันนารี โซไซเอตี มาก่อน คราวที่ ๒ คือเรเวอเรนต ยอนเทเลอร์ โยนส์กับภรรยา และ เรเวอเรนต วิลเลียมคิน ซึ่งเป็นมิชชันนารี คณะอเมริกัน แบบติสต์ ยอค เข้ามา คราวที่ ๓ คือเรเวอเรนต รอนสันกับภรรยา เรเวอเรนต เฮส. ยอนสันกับภรรยา และหมอ ค.ย. ยอคเล็กกับภรรยา ซึ่งเป็นมิชชันนารี คณะอเมริกัน ยอค ออฟคอมมิชชันเนอร์ ฟอริ ฟอเรน มิชชันนารี เข้ามา

มิชชันนารีที่มากคราวที่ ๑ นั้น มาโดยลำพัง ด้ยมาสอนศาสนาอยู่ในเมืองจีน มาทราบว่ามิชชันนารีมาอยู่ในประเทศไทยมากจึงตามมา ไม่ได้รบค้าส่งจากสมาคมการค้าศาสนาในประเทศอเมริกา แต่เมื่อมาลงเมืองไทยได้เห็นว่าเมืองนสมควรจะเป็นที่แผ่ศาสนาคริสต์ จึงได้มีจดหมายแจ้งความคำริของตนไปยังสมาคมการค้าศาสนา TUD และออกความเห็นให้ส่งมิชชันนารีมาตั้งสอนศาสนา

ในเมืองไทย ส่วนชุกมาคราวที่ ๒ กับที่ ๓ นั้น มาโดยได้รับคำสั่งโดยตรงจาก
สมาคมการศึกษาในประเทศอเมริกา และเมื่อมาถึงเมืองไทยแล้ว ชุกที่ ๒ กับ
ชุกที่ ๓ นั้น ได้รวมกันเข้าเป็นคณะเดียวกัน ให้ชื่อใหม่ว่า อเมริกัน แชนส์
บอริ แอนด์ อเมอริกัน บอริ ออฟ คอมมิชชันเนอร์ ฟอว์ ฟอเรน มิชชันส์
มิชชันนารีทิง ๓ ชุกนี้ได้มาดำเนินการ คือเผยแพร่ศาสนาอย่างเดียวกัน เรื่อง
ราวของมิชชันนารีทิง ๓ คณะนี้ มีแต่ความดีจะได้เล่าโดยย่อต่อไป

มิชชันนารีคณะที่ ๑

ม. กัตต์ลาฟ กับ ม. ทอมลิน เมื่อก่อนจะมาสู่ประเทศไทยได้มาพักอยู่
ที่เมืองสิงคโปร์ จนเมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๑ โดยสารเรือสำเภาจีน
ลำหนึ่งแล่นโยมา ๑๘ วัน มาถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม

นอกจากมิชชันนารีทิง ๒ ทักลาวแล้ว ยังมีมิชชันนารีอีกคนหนึ่ง ชื่อ
ม. เม็คเฮิสต์ อยู่ที่เมืองยัตตาเวียในเกาะชวา ตั้งใจจะมาเมืองไทยเมื่อปลาย
พ.ศ. ๒๓๗๐ แต่ในขณะนั้นเหตุขัดข้องเสียมาไม่ได้ ครั้นมาถึงปี พ.ศ. ๒๓๗๑
ได้ทราบว่า ม. กัตต์ลาฟ กับ ม. ทอมลิน กำลังเตรียมเดินทางจะมาเมืองไทย
เห็นเป็นโอกาสเหมาะที่จะสมทบมาด้วยได้ จึงโดยสารเรือโยออกจากเมือง
ยัตตาเวียเดินทางมายังเมืองสิงคโปร์แต่มาไม่ทัน ม. กัตต์ลาฟ กับ ม. ทอมลิน
ได้ออกเรือจากสิงคโปร์มาเสียได้ ๒ วันก่อน จึงเป็นอันคลาดกัน เมื่อการเป็น
เช่นนั้น ม. เม็คเฮิสต์ จึงโดยสารเรือลำหนึ่งมายังเมืองยัตตาเวีย เมืองตรังถาน
เมืองคามาบัน เมืองยัตตาน และต่อมาจนถึงเมืองสงขลา เพื่อจะหาเรือใหญ่
อาศัยมายังกรุงเทพฯ หรือไปเมืองญวน แต่ก็ไม่สำเร็จอีก ม. เม็คเฮิสต์
ก็กลับไปยังเมืองสิงคโปร์

ฝ่าย ม. กิตส์ลาฟ กับ ม. ทอมลิน ครนมาถงกรุงเทพฯ มาพบ ม. กาลอส เตอซัลเวอรา ซึ่งเป็นกงสุลชอตเกตอยู่ในครนนั้น (๑) ได้ช่วยเหลือพวกมิชชันนารทง ๒ นเขนอนมาก คอให้ทอชและเมอถุกเกยคกนก็ได้ช่วยของกัน ยานทมิชชันนารทง ๒ นอนน จึงอยู่เกลกขกิงสุลชอตเกต

พอ ม. กิตส์ลาฟ กับ ม. ทอมลิน มาอยู่ในเมืองไทยได้ ๓ สัปดาห์ ขอนญาตจากรัฐบาลไคแลวกเริ่มชูลชวนพวกจีนให้เอาศาสนาคริสต์ทง และแจกจ่ายหนังสือสอนศาสนาขงพมพมาแต่เมืองจีน การททเยวแจกหนังสือสอนพวกอศาสนาโรมันคาธอลิกเคอว พคทว่า พวกออเมริกัน จะมาปลุก ให้พวกจีนก่อการกำเรบ จนทรายถงพระเจ้าแผ่นดินกทงสระคังพระทัย จึงตรัสสั่ง เให้เอามาแปลออก แต่ครนทรทราขว่ามไคมีสิ่งใดสงหนังสือซึ่งเป็นปฏิขกษแก่รัฐบาล กไช่รท ๑ ขอนญาตให้พวกมิชชันนารทงส่งหนังสือออกไป ดงเขนอนนถกคกขงมข่าว่าไคมีระกาออกห้ามมิให้ ไทยมไคมีหนังสือขแจกหนังสือ ถ้าเจพนถงานพยหนังสืออนมอยทมิ ไค ในนจะต้องถกขยและรวหนังสืออนนทนท เหตุเชนนไคเกคขนแก่มิชชันนารทง ๒ ขยเนอง (๒) จน ม. กาลอส เตอซัลเวอราตองพลอยลคคำหนท ไทยในการทรยพวกมิชชันนารทง ๒ นไว และในทสทไคเรคคำสั่งให้ไล่เขาทง ๒ ไปตามเรดง แต่ ม. กาลอส ไควงเคนช่วยเหลืออย่างแข็งแรง และคงเบนมตรอนทอขจนถงทสค ครนนั้นเจพระยาพระคสท (๓) ดงบอกให้ ม. ชันเคอร์พคคางถกฤษคนแรก ขงในเวลานนอยู่ในกรุงเทพฯ จคการเขาคนทง ๒ นลงเรอไปสงเสยขงเมืองสิงคโปร์

เมอพวกมิชชันนารทง ๒ รุเรอว่าทวระคองถกไล่ทงนน จึงขนการขอคอเจ้าพระยาพระคสท เสนายทกกระทรวงการต่างประเทศ ขยาททรายถงคททเขา

(๑) มาแต่รัชกาลที่ ๒ ทรงตั้งเป็นทหหลวงอกษ์วาณิช
(๒) ถึงแก่การขคขงอย่างนี้ มิชชันนารทง ๒ ถึยพขอมทจะสอนศาสนาแก่ไทยอยู่เมอ
(๓) ถึงรัชกาลที่ ๔ เป็นสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์

ถูกกล่าวหา และอยากทราบว่าเหตุใดเขาจึงจะต้องถูกไล่ออกจากเมืองไทย โดยมีใ้มีความผิดอย่างหนึ่งอย่างใด เขาอ้างว่าเขาควรจะได้รักษาเกียรติยศไว้เท่าเทียมพวกชาวหลวงโรมันคาทอลิกเหมือนกัน และว่าถ้าเขาจะต้องถูกไล่อะไร ๆ แล้วก็ขอให้รัฐบาลออกหนังสือให้เขาขยับยั้ง แ่้งความผิดของเขาสวมควร จะถูกไล่ออกจากประเทศ จะได้เขาไปแสดงแก๊งอังกฤษที่เมืองสิงคโปร์ การคัดค้านอันแข็งแรงแรงของเขาทั้ง ๒ นมมลค ก็กล่าวคือเจ้าพระยาพระคลังตกลงอนุญาตให้เขาขยับยั้งไปอีก แต่ขอให้เขาระมัดระวังในเรื่องแจกหนังสือให้มาก

เมื่อเหตุการณ์เกิดขึ้นสงบกันไปแล้ว เขาทั้ง ๒ ได้กลับตั้งตนดำเนินการตามเดิมคือ แจกหนังสือแต่แจกอย่างระมัดระวัง (๑) และแจกวิชาโรคต่าง ๆ (๒) ทั่วๆ ไป ต่อมาไม่นานนักคนทั้งหลายก็มีความชอบพอเชื่อถือเขา พวกนี้มารยหนังสือแจกและขอยาเป็นจำนวนมาก ประมาณเดือนเศษเท่านั้นเขาก็มีโอกาศได้สมาคมติดต่อกับประชาชนมีจำนวนมาก และในจำนวนหนังสือเงิน ๒๕ หีบซึ่งเขาเอามา ก็เหลืออยู่แต่เพียง ๒ หีบเท่านั้น

ในระหว่างนี้เขารู้สึกว่าหนังสือสอนศาสนาที่แจกอยู่นั้น ถ้าเป็นภาษาไทย แจกแก่พวกไทยบ้างแล้ว จะมีประโยชน์มาก เขาจึงเริ่มเรียนภาษาไทยและจัดการจ้างจีนและพม่าให้แปลพระคัมภีร์ (๓) จากภาษาจีนเป็นไทย คือให้จีนคนหนึ่งชื่อ คิง ซึ่งเป็นผู้รู้ภาษาไทยแปลภาษาจีนออกเป็นภาษาไทยโดยวิธีว่าปากเปล่า ให้พม่าคนหนึ่งชื่อ ฮัน เป็นผู้จึกเรียบเรียงตามคำที่จีนคิงแปลออกจากภาษาจีนนั้นเป็นภาษาไทย แต่เมื่อได้แจกหนังสือ (๔) และยาตามขอหมดแล้ว ม. ทอมลิน ก็ไม่มีใครสืบขายและคิดที่จะกลับไปรักษาตัวยังเมืองสิงคโปร์ ทั้งจะได้ไปเอาหนังสือ

(๑) คือแจกเฉพาะจีน
 (๒) แจกให้ทั้งไทยและจีน
 (๓) คือพระคัมภีร์ไบเบิล
 (๔) หนังสือภาษาจีน

และยามาไว้อีก วันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๙๒ ม. ทอมลิน ลงเรือออกจากเมืองไทยไปยังเมืองสิงคโปร์ ทิ้งให้ ม. กัตส์ลาฟ ทำเนิการต่อไปในเมืองไทยโดยลำพัง

ในระหว่าง ๖ เดือนตั้งแต่ ม. ทอมลิน กับ ม. กัตส์ลาฟ มาอยู่ในเมืองไทยนั้น ได้จัดการแปลพระคัมภีร์ใหม่อันพรรณาดังเกียรติคุณของพระเยซูคริสต์ทั้ง ๔ คัมภีร์^(๑) ออกเป็นภาษาไทย เขียนด้วยอักษรโรมันจอบริยธรณ^(๒) และทั้งได้แต่งอภิธานภาษาอังกฤษกับภาษาไทยชนออกเล่ม ๑ สำเร็ตงแต่อักษร เอ ไปจนถึงอักษร ฮาร์ กับทั้งได้ช่วยกันแปลพระคัมภีร์ออกเป็นภาษาลาว เขมร และแต่งอภิธานกับไวยากรณ์เป็นภาษาไทยและภาษาเขมรไว้อีกด้วย แต่หนังสือที่ ม. กัตส์ลาฟ และ ม. ทอมลินแต่งไว้ในครั้งนั้น ไม่ใคร่จะตกคองเรียบร้อยนัก เพราะฉะนั้นจึงได้พิมพ์ออกเพียง ๒ คัมภีร์เท่านั้น คือคัมภีร์ลูก กับ คัมภีร์จอห์น^(๓) หนังสือที่แปลออกจากพระคัมภีร์เหล่านั้น ภายหลัง ม. กัตส์ลาฟส่งไปให้เรเวอเรนทร์อบินสัน มอบไว้เป็นสมบัติของสภามชอเมริกัน แบบติสต์ ยอช แอนต์ อเมริกัน บอช ออฟ คอสมิซชันเนอร์ ฟอร์ ฟอร์เรน มิชชันส์ พร้อมด้วยหนังสือต่างๆ ที่เป็นภาษาไทย ภาษาลาว และภาษาญวนอีกเป็นจำนวนมาก หนังสือไทยต่างๆ ที่ ม. กัตส์ลาฟ ให้แก่สภามชนั้น ยังคงอยู่ในสภามชต่อมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๐๙ ส่วนคนฉบบทเขียนด้วยกระดาษไทยนั้น ภายหลังได้เอาไปทำใบปลก หนังสือเสียหมด

ก่อนที่ ม. ทอมลิน จะออกไปจากประเทศไทย เขาได้รวบรวมเรื่องราวต่างๆ ที่มิชชันนารีได้ทำไปในระหว่างเวลา ๖ เดือน มอบสำเนาให้กัปตัน

(๑) คือ คัมภีร์ แมทธิว มาร์ค ลูก และจอห์น
(๒) พวกบาทหลวงโรมันคาทอลิกก็ใช้เขียนภาษาไทยด้วยอักษรโรมันเหมือนกัน
(๓) พระคัมภีร์ทั้ง ๒ ทว่าได้พิมพ์ขึ้นนั้น พิมพ์ด้วยตัวอักษรโรมัน เพราะในเวลานั้นตัวพิมพ์อักษรไทยยังหาไม่มีในประเทศนี้

คอสตัน ชาวอเมริกัน (๑) ขอให้ส่งไปยังสมาคมการศาสนาในอเมริกา

เมื่อ ม. ทอมลิน^๑ ไปเมืองสิงคโปร์แล้ว ม. กัตส์ลาฟ ได้ทำการอยู่ในเมืองไทยอีกหลายเดือน ได้แต่งหนังสืออธิบายเรื่องศาสนาคริสต์เป็นภาษาไทย และได้แปลพระคัมภีร์ใหม่อย่างตงนอกเป็นภาษาไทย ครั้นทำงานของตนได้ตามที่ใดกระไรแล้ว จึงได้ออกจากเมืองไทยไปยังสิงคโปร์ชั่วคราว เพื่อจะจัดการพิมพ์หนังสือเหล่านั้น ในการที่ไปคราวนั้นเขาได้ตั้งงานกับนางสาวมาเรียเนเวล ซึ่งแต่ก่อนนั้นได้เคยอยู่ในตระกูลของหมอบแอนตรววิกเมืองลอนดอน ครั้นเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๒ ม. กัตส์ลาฟกลับมาเมืองไทยอีก อาศัยมากับเรืออเมริกันลำ ๑ ซึ่งเขวสันเป็นกัปตัน ม. เทวสัน^๒ ได้เคยเป็นคนออกหมายฉบับหนึ่งไปให้สมาคมการศาสนาในอเมริกา ขอให้สมาคมจัดการส่งเงินจำนวนมายังเมืองไทย ม. กัตส์ลาฟก็บรรพชาได้ช่วยกันพยายามทำการที่จะให้การศาสนาเจริญยิ่งขึ้น มิได้เขยหน้าย ใ้แต่หนังสือเรื่องศาสนาออกหลายเล่ม ใช้เวลามาก แต่ว่าจะไม่มีเวลาพักผ่อนหย่อนเลย และทั้งนี้ข้างคนคัดสำเนาไว้ชุกเป็นจำนวนมาก

ม. กัตส์ลาฟก็บรรพชาได้ดำเนินการอันยาก ลำบากของเขาอีกต่อมาจนถึงวันที่ ๑๖ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๓ นางกัตส์ลาฟ คลอดบุตรแฝดแล้วตกโลหิตถึงแก่กรรมในสองสามชั่วโมงนั่นเอง ส่วนบุตรแฝดนั้น คนหนึ่งตายตั้งแต่คลอด อีกคนหนึ่งอยู่มาไม่กี่เดือนถึงกลางเดือนมิถุนายนก็ตาย ม. กัตส์ลาฟเมื่อตของพราภรรยาทรก และต้องอยู่แต่ตัวคนเดียวเช่นนั้น ก็เกิดความรำคาญใจจึงคิดที่จะไปยังประเทศจีน

ครั้นวันที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๗๔ ม. กัตส์ลาฟ โดยสารเรือสำเภาออกไปประเทศจีน ก่อนที่ ม. กัตส์ลาฟจะออกเดินทางไปได้ ทงบุตรน้อยวัยแก่

(๑) กัปตันคอสตันคนนี้ ที่มาพาเด็กแฝดสองคนติดกัน ขึ้นอยู่กับเรือไปอเมริกา

แม่คนไทยคนหนึ่ง และตั้งแม่คนนี้ไว้ว่าถ้าได้พบกับนางทอมสัน ซึ่งยังอยู่ที่เมืองสิงคโปร์ในเวลานั้นมากรุงเทพฯ เมื่อใดก็ขอให้บอกชื่อของคนที่ให้แก่ นางทอมสันนั้นไป. แต่ว่าพอไปถึงสี่โมงในวันที ๙ ได้ทราบข่าวว่านายตรนตายเสียอีก เรือสำเภาก็ ม. กักส์ลาฟโดยสำรอนั้นออกจากสันดอนไปในวันที่ ๑๘ มิถุนายน ก่อนหน้าที่ ม. ทอมสัน และเรเวอเรนตเอเบิลมาถึงสองสามวันเท่านั้น ม. ทอมสันหวังว่าจะมาให้ถึงกรุงเทพฯ ก่อน ม. กักส์ลาฟออกจากเมืองไทย แล้วจะชวนให้อยู่ในเมืองไทยชั่วคราวหรือหนึ่ง เพื่อช่วยกันแก้ไขพระคัมภีร์ที่ไทยแปลออกเป็นภาษาไทยไว้อ่านให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น แต่ไม่ทันกัน เพราะ ม. กักส์ลาฟไปเสียก่อนแล้ว

ความพิศขามเหตุของ ม. กักส์ลาฟ เขียนไว้มีใจความว่า ก่อนที่เขาจะลงเรือไปเมืองจีนสองสามวัน ได้พบกับพ่อค้าจีนชาวเมืองกวางตุ้งคนหนึ่ง ออกคนหนึ่งชื่อตันจิง ได้เคยเป็นมิตรกันมาแต่ก่อน จึงชวนให้เขาไปเรือใบของตน แต่ ม. กักส์ลาฟไม่ไปด้วย เพราะไม่ชอบกิริยาของจีนคนนั้น ม. กักส์ลาฟได้ลงเรือใบของจีนอีกคนหนึ่งชื่อซันซันตรงไปเมืองเทียนสิน เรือก็ไปบรรทุกไม้ฉาก น้ำตาล พริกไทย ขนนกและผ้าตอก มีลูกเรือประมาณ ๕๐ คน ม. ซันเตอร์ก็ขึ้นคอสัน และ ม. แมคโคแนล ได้ตามไปส่งจนถึงเรือ

เรือลงลงไป ๖ วัน พอวันที่ ๙ ถึงสันดอน เมื่อคืนวันที่ ๙ ม. กักส์ลาฟป่วย อากาศหนักมากแทบจะไม่รอด แต่พอเช้าวันที่ ๙ ก็ฟื้นลุกขึ้นยังเช้าวันที่ ๑๔ เมื่อเรือยังจอดอยู่ที่สันดอนมีไทย (๑) คนหนึ่งไปหา ม. กักส์ลาฟ ขอตรวจขาของ เมื่อตรวจไม่พบสิ่งของที่ห้ามแล้วก็กลับไป เรือทอดอยู่ที่สันดอนจนถึงวันที่ ๑๗ ครั้นวันที่ ๑๘ จึงออกเดินทางต่อไป วันที่ ๑๙ ถึงเกาะคราม วันที่ ๒๒ มิถุนายน ถึงปากน้ำไฟโฮมฝั่งเทียนสิน (๒)

(๑) คือพวกชาวต๋าน
 (๒) ความที่กล่าวมาตอนนี้คัดจากหนังสือจีนสเวไปริคตอรี่ ๒๒๑-๒๕๖ หน้า ๘๑, ๘๔, ๘๗, ๑๒. ๑๘๓๒

ตามเรื่องของ ม. กิตส์ลาฟ ซึ่งได้กล่าวมาข้างบนนี้ หมอชัคเคสเซอร์เสวีญ
 ม. กิตส์ลาฟว่าเป็นผู้มีความพากเพียรอดสาหัสยิ่งนัก เพราะเมื่อมาถึงเมืองไทย
 ใหม่ ๆ มีข้อควรวิษยามาก แต่ก็ได้ออกทนพยายามประคองกิริยาจิตใจไว้มิได้เอา
 ใจใส่ต่อสิ่งเหล่านั้น จนในที่สุดก็ผ่านพ้นอุปสรรคทั้งหลายนั้น ๆ เสียได้ กลายเป็น
 ผู้มีหน้ามีตา ในระหว่างเวลาอยู่ในเมืองไทย ได้แจกหนังสือว่าด้วยเรื่องศาสนา
 และแจกยารักษาโรคต่าง ๆ ซึ่งเป็นขยายในการที่จะดำเนินกิจในศาสนาให้สะดวก
 ยิ่ง ๆ ขึ้น เพราะการแจกยาและบริภคษาโรคซึ่งบรรดามิชชันนารีทั้งหลายกระทำ
 กันในสมัยนั้น คนไทยจึงเรียกบรรดาพวกมิชชันนารีว่า "หมอ" นี้เป็นกิจการ
 ส่วนหนึ่งซึ่ง ม. กิตส์ลาฟได้กระทำไปในเวลาที่ตนอยู่ในเมืองไทย ยังมีกิจอย่าง
 อื่นอีก ซึ่งนับว่า ม. กิตส์ลาฟได้ทำในเวลาที่ตนออกจากเมืองไทยไปแล้ว คือ
 ในเวลาที่ตนยังอยู่ในเมืองไทย ได้ตรวจตอสนิสัยใจคอของชาวไทยและไต่ตรวจของถึง
 ความเห็นไปต่าง ๆ ในเมืองนี้ เมื่อเห็นว่าเมืองนี้สมควรจะเห็นแก่ศาสนาคริสต์
 ให้มาประดิษฐานอยู่ได้แล้ว จึงมีจดหมายไปถึงคณะผู้ช่วยการศาสนา ซึ่งตั้ง
 สาขาอยู่ในกรุงลอนดอน ออกความเห็นให้คณะบริภคการส่งมิชชันนารีเข้ามายัง
 เมืองไทย และได้เขียนจดหมายถึง เรเวอเรนต์ เจ. จิตสัน ที่ประเทศพม่าอีก
 ฉบับหนึ่ง เป็นใจความว่าอยากได้หนังสือสอนศาสนาเป็นภาษาพม่าบ้าง และต้อง
 การมิชชันนารีซึ่งเคยทำการอยู่ในประเทศพม่าสักคนหนึ่ง เพื่อประโยชน์จะ
 ส่งสอนพวกพม่าและญวนซึ่งอยู่ในเมืองไทยนี้ หนังสือที่ ม. กิตส์ลาฟเขียนไปนั้น
 ม. ทอมลิน เพื่อนร่วมศอกก็ได้ช่วยเหลือแรงเหตุผลสนับสนุนความเห็นเพิ่มเติม
 ลงไปในหนังสือนั้นอีกด้วย แต่ในเวลานั้นมีมิชชันนารีในประเทศพม่าก็มีจำกัด
 ไม่มีตัวมิชชันนารีที่จะส่งให้เข้ามาช่วยเหลือในเมืองไทยได้

ครั้นต่อมา ม. กิตส์ลาฟ กับ ม. ทอมลิน ได้พยายามเขียนจดหมายขอ
 มิชชันนารีเข้ามาทำงานในเมืองไทยอีก คราวนั้นเขียนถึงคณะอเมริกัน ยอช ออฟ

กอมมิชชันเนอร์ ฟอร์ ฟอเรน มิชชันส์ ซึ่งอยู่ในประเทศอเมริกาฝากักขัง
คอฟฟินไป เมื่อคณะกรรมการไทรบุนัลของ ม. กัตส์ลาฟ เห็นชอบด้วย
แต่เวลานั้นยังไม่มีมติชำนนารถจะส่งตรงมายังเมืองไทย แต่ยังคงเฝ้าประจวบ
กับเวลาที่เราเวอเรนต์ เดวิด เอเบิล มิชชันนารีประจำตะวันออกของคณะนั้น กำลัง
จะเดินทางไปเมืองกวางตุ้ง คณะกรรมการจึงสั่งให้เรเวอเรนต์ เอเบิล แวะมา
เมืองไทยด้วย เรเวอเรนต์ เอเบิล ได้มาที่ ม. ทอมลิน ที่สิงคโปร์ และเคย
สมทบกันเดินทางต่อมาถึงเมืองไทย

พฤกเหตุของ ม. กัตส์ลาฟ ทมตเพียงเท่านั้น จะได้เล่าถึงพฤกเหตุของ
เรเวอเรนต์ เอเบิล กับ ม. ทอมลิน อีกต่อไป

ฝ่าย เรเวอเรนต์ เอเบิล เมื่อได้ทำการที่เมืองกวางตุ้ง และโดยสารเรือ
ไปยังเกาะชวา และเกาะอื่นๆ เพื่อตรวจหลักฐานของฮอลันดา ตามคำสั่งโดยตรง
ของผู้อำนวยการคณะแล้ว จึงออกเดินทางไปเมืองสิงคโปร์ เพื่อหาเรือต่อมา
เมืองไทย บังเอิญพบกับ ม. ทอมลิน ซึ่งออกไปเยี่ยมอากาศที่นั่น กำลังจะ
เดินทางกลับมากรุงเทพฯ เขาทั้ง ๒ จึงได้เดินทางมาด้วยกัน

วันที่ ๑๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๗๔ จึงโดยสารเรือชื่อไซเพีย (๑) ซึ่งชาว
อังกฤษเป็นกัปตัน ออกจากสิงคโปร์มาเมืองไทย ได้มาถึงกรุงเทพฯ ในวันที่
๒ กรกฎาคม พอมาถึง ม. คาลอส เดอ ซิลเวร่า กงสุลประเทศ ได้มี
ความเอื้อเฟื้อรับรองคนทั้ง ๒ เช่นอย่างดี มุ่งสั่งทำให้ ม. ทอมลินเสียใจอยู่
อย่างหนึ่ง คือมาไม่ทัน ม. กัตส์ลาฟ เขาทั้ง ๒ ได้พักอยู่ที่เรือนซึ่งเคยอยู่กับ
ม. กัตส์ลาฟครั้งอยู่ก่อนนั้น

ม. ทอมลิน กลับมาประเทศไทยเกือบ ได้ย้ายมาเป็นจำนวนมาก
หนังสือใน ๒ ทับ และหนังสือภาษาไทยพิมพ์ด้วยตัวอักษรโรมัน ๓๐๐ ฉบับ

(๑) เป็นเรืออาหรับชนิดหนึ่ง

ม. กิตส์ลาฟ ก็เหลือหนังสือไว้ให้เขาอีก ๗ หีบ ครั้นแจ่มแจ้งต่อทุกพวกเรียบร้อยแล้ว ม. ทอมลินก็เริ่มแจกหนังสือ แจกยาอีก มีผู้มาขอยาและหนังสือเป็นจำนวนมาก ในไม่ช้าหนังสือภาษาไทยก็นำมาเกือบหมด (๑) ม. ทอมลิน รู้สึกปลื้มใจในการงานที่โตทำไปแล้วนั้นมาก และพุดถึงคนสำคัญ ๆ ซึ่งได้เคยไปหาเขาและขอหนังสือจากเขา เช่นพระองค์หนึ่งซึ่งเป็นสมภารอยู่ในวัดของเจ้าพระยาพระคลัง ก็ได้เคยมาขอลอกพระคัมภีร์ใหม่ไปหลายภาค ม. ทอมลินก็ได้ตั้งโรงสวดสำหรับบูชาพระเจ้าชนแห่งหนึ่ง ในเรือนของเขา มีการสวดมนต์กันทุก ๆ วัน เสาร์เช้าสวดกันเป็นภาษาจีน มีพวกจีนไปทำสักการบูชากันมาก ในพวกจีนเหล่านั้น ม. ทอมลินเคยพุดถึงเด็กคนใช้ ๓ คน ว่าไม่มีสิ่งใดที่จะทำให้เขายินดีเท่าที่ได้เห็นเด็ก ๓ คนของเขากลับใจได้เห็นปรากฏอยู่ตรงนั้นเลย

เมื่อ เรเวอเรนค์ เฮยล เห็นจ้คว่า เมืองไทยจะเป็นสถานที่ ๆ จะประดิษฐานศาสนาคริสต์อันสำคัญยิ่งแห่งหนึ่งเช่นนี้แล้ว จึงได้มีหนังสือไปยังคณะกรรมการกรุงวันที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๓๔ ว่า “มีสิ่งหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าควรจะทำก่อนคณะกรรมการให้ทราบ คือเมืองไทยในเวลานี้มีผลของการระบือโงวาคำสั่งสอนมากมาย เกินกำลังที่พวกมิชชันนารีที่มอญจะเทศนาสั่งสอนให้ทั่วถึงกันได้ และกรุงเทพฯ เป็นสถานที่ใหม่อันสำคัญที่พวกเราต้องการยกไว้เป็นที่ประดิษฐานศาสนา สักควรแล้วที่จะต้องมีผู้มาช่วยเหลือ เหตุนี้ขอให้ส่งมิชชันนารีมาสองหรือสามคนโดยเร็วที่สุด ” และกล่าวต่อไปในหนังสือฉบับเดียวกันนั้นว่า “อันขอซึ่งจะพุดจากคุณด้วยเรื่องระบือโงวาคำสั่งสอนเมืองไทยเป็นแหล่งแห่งศาสนานี้ ระบือโงวาคำสั่งสอนในเวลาเร็วที่สุด อนึ่ง ม. ทอมลิน เพื่อนผู้เฝ้าการเอางานของข้าพเจ้าก็ดูเหมือนว่าจะไม่อยู่ในเมืองไทยอีกนานเท่าไรนัก เขาได้มาจากสิงคโปร์โดยมิได้เอาพวงเงินลูกน้องมาด้วย และครอบครัวของเขาที่ยังอยู่ที่เมืองสิงคโปร์ ”

(๑) คิดไม่ถึงว่า หนังสืออันจะมีประโยชน์ในการสอนศาสนาได้อย่างไร เพราะไทยในสมัยนั้น เห็นจะอ่านอักษรโรมันได้น้อยเต็มที

เรเวอเรนต์ เอบีล ชอบเมืองไทยมาก และตั้งใจว่าจะไม่โยกย้ายไปท้องถิ่นอื่น
 แต่ภายหลังมาประสบอุบัติเหตุไข้เข้า เรเวอเรนต์ เอบีล จึงคิดที่จะไปเปลี่ยน
 อาศัยที่เมืองฮอนฮัวคราว กล้วยในครั้งหนึ่ง (๑) • น่าชมมาก ท่วมถนนหนทาง
 ทั่วทุกแห่งอยู่ประมาณสองเดือนเศษ วันหาที่เหมาะ ๆ จะออกกำลังกายไม่ได้
 จึงทำให้เกิดเป็นไข้ขึ้น นเองเป็นเหตุทำให้เขาจะไปรักษาตัวที่เมืองสิงคโปร์
 พร้อมกษ ม. ทอมลิน ซึ่งจำเป็นต้องไปเยี่ยมภรรยาผู้ช่วยอยู่ที่สิงคโปร์นั้นด้วย

ครั้นถึงวันที่ ๗ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๔ เรเวอเรนต์ เอบีล กับ ม. ทอมลิน
 จึงออกเดินทางจากเมืองไทยไปสิงคโปร์ วันที่ ๑๓ ถึง เรเวอเรนต์ เอบีล ได้ไป
 เที่ยงที่สิงคโปร์และมดะกาเช่นนั้น การช่วยไข้ก็กลับหายเป็นปกติ ครั้นวันที่
 ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๕ เรเวอเรนต์ เอบีล ได้โดยสารเรือสำเภากลับมา
 เมืองไทยอีก แต่มาโดยลำพัง ม. ทอมลินหาเรือกลับมากวดยี่ไม่ เทยวัน
 เรเวอเรนต์ เอบีล ตั้งใจจะมาให้ถนกรงเทพฯ ก่อนที่จะมีเรือสำเภาลำใดลำหนึ่ง
 ไปยังเมืองจีน โดยประสงค์จะจัดการฝากหนังสือศาสนาคริสต์ไปยังเมือง
 จีน ครั้นวันที่ ๑๘ พฤษภาคม เขาได้มาถึงกรุงเทพฯฯ ม. เคอซิลเวียรา ได้
 ขอร้องเข็นขึ้นที่ แต่ในขณะเขารัฐว่าทกรุงเทพฯฯ มีการตรวจเข้มมากไม่เหมือน
 เมื่อก่อน ภายหลังที่เขามาถึงแล้วไม่สู้ซ่านัก มีหมายประกาศออกครั้งที่ ๒
 ห้ามไม่ให้ราษฎรรับแขกหนังสือต่าง ๆ แต่เขาก็ยังได้รับอนุญาตให้ฝากหนังสือ
 ไปยังเมืองจีนได้ทั้งความปรารถนา

เรเวอเรนต์ เอบีล ได้แก่ภัยยารักษาโรคต่าง ๆ ให้แก่คนเจ็บป่วยมี
 จำนวนมาก ซึ่งมาหาทุก ๆ วัน และรู้สึกมีความปลื้มใจที่ได้เห็นว่ามีผู้มาทำ
 ลึกการบซาพระเป็นเจ้าในวันเสาร์จนมาทหน้าหลายตา การที่มาประชุมกันไหว
 พระเป็นเจ้าเช่นนี้ แม้ในเวลาที่ เรเวอเรนต์ เอบีล ไปเยี่ยมของสิงคโปร์ ก็ได้

(๑) เมื่อปีเถาะ จุลศักราช ๑๑๕๗

กระทำกันอยู่เนือง ๆ เรเวอเรนซ์ เฮย์ล รู้สึกยินดีมาก ได้คาดหมายเหตุไว้ว่า “แต่ก่อนนี้ในวันเสาร์มีพวกจีนมาไหว้พระสวดมนต์เพียงครึ่งละ ๑๒ ถึง ๒๐ คน เท่านั้น แต่เดี๋ยวนี้มีครึ่งละมาก ๆ ในขานูซึ่งปรากฏว่ามีมาเข้าชอถอสศาสนา มากจนเป็นลาคับ ข้าพเจ้าเชื่อว่าต่อไปจะเป็นสุมาคมนหรือสโมสรอันใหญ่ไ้แห่งหนึ่ง ในระหว่างเวลาแรกยาข้าพเจ้าเคยอธิบายและมาขอว่าควรจะไปในการพิธีในโรงสวดของข้าพเจ้าบ้าง ได้กำหนัดวันและชั่วโมงแก่เขาเหล่านั้นให้ไปรับยา ณ ที่นั้น โดยวิธีนี้ได้มีคนไปยังโรงสวดเป็นอันมาก ต่างมีความยินดี และพอใจจนดูเหมือนว่าไม่มีความเกียจคร้านในเรื่องนี้เลยเลย นอกจากนั้นยังมีอีกประมาณ ๖ คน ได้มีความร่าเริงใน สของการสวดมนต์ไหว้พระ และรับคำสั่งสอนทุก ๆ วัน ผลที่ปรากฏแล้วคือว่ามีคนหนุ่มมา ฟันแล้ว ว่าคำสอนของศาสนาคริสต์เป็นคำสั่งสอนอันดีและแท้จริง และบางคนถ่อมมันหัวใจเสียจนไม่มีเวลาที่จะลมไ้ออกเลย และเขาทั้งหลายคงจะละการนบถอลถอลอื่น ๆ และมาเชื่อถือในพระเป็นเจ้าอันแท้จริงของเราพระองค์เดียวไ้ได้อย่างแน่นอน แต่ข้าพเจ้าไม่กล้าพอที่จะทำพิธีหรือตั้งชื่อให้แก่ใคร ๆ ที่จะเข้าศาสนาด้วยตัวข้าพเจ้าเองไ้ เพราะฉะนั้นความหวงหวงให้เขาทั้งหลายอยู่ในคำสั่งสอนไปทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นของยากมาก หรืออยู่ไกลที่สุด เพราะหัวใจของเขาพึงจะหลุดพ้นจากความมึดมนไ้ใหม่ ๆ เท่านั้น”

ม. กตัสถาฟ ได้ทำกรับเข้าศาสนาไว้ ต่อมาปรากฏว่า เป็นผู้เชื่อมั่นในคำสั่งสอนของพระเป็นเจ้า เล่าจริง ๆ จนผู้นับถือ จนบุญดี ทกลข มาจากเมืองจีนและญวน ไ้ช่วยเหลอ เรเวอเรนซ์ เฮย์ล มาก คือเนิ่นงผกหค คนที่ไปสวดมนต์ให้รับบียง ก่อนที่ เรเวอเรนซ์ เฮย์ล จะออกไปจากเมืองไทย เขาไ้ตั้งใจให้จนบุญดีเนิ่นงเนิ่นงนำกัถ ผู้ที่เข้ามาทำพิธีทั้งหมด และไ้ตกลงกัถ

ม. ชิลเวียรา ขออนุญาตให้บุตรมาทำพิธีพฤตศาสตร์ทำกันในเรือนหลังเดิมที่เคย
ทำกันมานั้นได้

ในการที่พระปลัดสร้างสิ่งใด ๆ ขึ้น เพื่อจะได้ให้เป็นการสะดวกแก่มิชชัน
นารีนั้น เรเวอเรนค์ เอเบิล ออกความเห็นว่าจะสร้างถนนอิฐ ในระหว่าง
ที่พักของมิชชันนารี และหมู่บ้านจีน และควรทำสัญญาซื้อขายไฟฟ้า^(๑) ว่าควยท
อยู่ให้เป็นหลักฐาน และเหมาะโอกาสก็จะได้โดยแนะนำพระองค์ให้เข้าถอ
ศาสนาคริสต์ตั้งเสียควยทเคยว

เรเวอเรนค์ เอเบิล ได้รู้จักคุ้นเคยกับเจ้าฟ้าพระองค์คนมาตั้งแต่แรกเข้ามา
ถึงเมืองไทยใหม่ ๆ พระองค์มีพระเมตตาแก่เขาเช่นเคยควยทได้มีพระเมตตาแก่
ม. กิตส์ลาฟ และ ม. ทอมลิน และ เรเวอเรนค์ เอเบิล ได้กล่าวถึงคุณลิตร์^(๒)
ซึ่งเป็นผู้ที่พวกมิชชันนารีหวังจะได้อาศัยเป็นอันมากอีกคนหนึ่ง

แต่เพราะเกิดเหตุมีความไม่สะดวกขึ้นเนื่อง ๆ ในระหว่างเวลาที่เรเวอเรนค์
เอเบิล อยู่ในเมืองไทย จึงคิดที่จะเดินทางจากเมืองไทยไปยังเมืองฮอน

วันที่ ๕ พฤศจิกายน เรเวอเรนค์ เอเบิล โดยสารเรือใบของ ม. ฮันเตอร์
พ่อค้าอังกฤษ ออกจากกรุงเทพฯ ไปยังสิงคโปร์ ม. ฮันเตอร์ นี้เป็นผู้ที่ ม. กิตส์ลาฟ
ชมว่าเป็นผู้หนึ่งมีความเอื้อเฟื้อแก่มิชชันนารีเป็นอย่างดี โดยความเอื้อเฟื้อของ
กัปตัน นอร์ธ เรเวอเรนค์ เอเบิล จึงได้โดยสารเรือไปสิงคโปร์ โดยมีค่าใช้จ่าย
น้อยอย่างใดเลย พวกเขาถึงสิงคโปร์ ไม่ช้านัก เรเวอเรนค์ โรเช็ค เบิล ซึ่งเป็น
คนสอนศาสนาประจำอยู่ที่สิงคโปร์ก็ถึงแก่ภรรยา เรเวอเรนค์ เอเบิล ไปทันยังได้
พยายามหาที่อยู่จนหมดลมหายใจ

^๑ คือพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ในสมัยนั้นเรียกกันว่าเจ้าฟ้าน้อย หรือทูลกระหม่อม
พระองค์น้อย

^๒ หลวเสีทน์นายเวรมหาดเล็ก ซึ่งภายหลังได้เลื่อนขึ้นเป็นพระนายไวบ คือสมเด็จพระยา
บรมมหาสุริเยศวร

เรเวอเรนต์ เฮย์ล รู้สึกว่าตนมีความสุขมากจน เมื่อได้รับเชิญให้เป็น
 หัวหน้าสอนศาสนา ینگตอลงยอมรขทนาท ความหวังเดิมคิดว่าจะกลับไป
 ประเทศอเมริกา เป็นอันเลิกไว้ก่อน เรเวอเรนต์ เฮย์ล ได้พยายามเรียน
 ภาษารักษาไซเขียคนในพนเมือง และพยายามแจกหนังสือศาสนาคริสต์ให้แก่
 พวกจีนทก ๆ บ้าน โดยเหตุที่ตนครากตรำทำงานมากเช่นนั้น โรคเดิมก็กลับ
 กำเริบขึ้นอีก เลยจำเ็นต้องออกจากเมืองสิงคโปร์ไปยังประเทศอเมริกา ตามคำ
 เชื้อเชิญของคณะกรรมการ ซึ่งต้องการจะให้เขากลับไปประจำอยู่ที่นั่นตั้งแต่เขา
 ยังอยู่ในกรุงเทพฯ แล้ว

วันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๖ เขาโดยสารเรืออังกฤษออกจาก
 สิงคโปร์ไปประเทศอังกฤษ เมื่อได้ท่องเที่ยวไปในประเทศอังกฤษ ฮอลันดา
 เยอรมัน ฝรั่งเศส และสวิสเซอร์แลนด์แล้ว ก็กลับไปยังประเทศอเมริกา

ความจริง เรเวอเรนต์ เฮย์ล ผู้นี้ เมื่ออยู่เมืองไทยได้ตั้งใจว่าจะเอา
 ประเทศนี้เป็นที่ประดิษฐานศาสนา ถ้าหากว่าเขาไม่มีความสุขสบายก็แล้ว เขา
 คงจะไม่ไปไหนอีก จะเป็นมิชชันนารีอยู่ในเมืองไทยจนตลุต เหตุนี้คณะกรรมการ
 จึงถือว่าเขาเป็นมิชชันนารีประจำการแทนที่ประเทศไทยผู้หนึ่ง

ในกนข พ.ศ. ๒๓๗๕ คณะกรรมการได้มีประกาศอย่างเข็ดหลยว่าจะส่ง
 มิชชันนารีเข้ามายังเมืองไทย

ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๕ ม. สเตเฟ่น และ เรเวอเรนต์
 ชาร์ลส์รอปินสัน ได้ถูกคณะกรรมการเลือกให้มาดำเนินการสอนศาสนาในเมือง
 ไทย เรเวอเรนต์ ฮีร่า เกรซี่ ก็หวังว่าจะได้มาเป็นผู้ช่วยด้วยผู้หนึ่ง แต่ภายหลัง
 ให้ไปเลี้ยงยังประเทศจีน

วันที่ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๕ ขณะที่ เรเวอเรนต์ เฮย์ล ยังอยู่ใน
 ประเทศไทย เรเวอเรนต์ ยอน เทเลอร์ โบนส์ ได้ถูกพระมิชชันนารีที่เมือง

พม่าเลือกให้เข้ามาเป็นมิชชันนารีในเมืองไทย และได้ออกเดินทางจากมอลเมน มาสิงคโปร์

ในเวลาที เรเวอเรนต์ โยนส์ ซึ่งอยู่ที่สิงคโปร์ เรเวอเรนต์ เอบีล ได้ออกไปจากประเทศไทย พวกกันทนน กอนทเชิลจะออกเดินทางไปอเมริกา ได้เล่าให้ ม. โยนส์ฟังถึงเรื่องสมาคมนี้ๆ ของคนในกรุงเทพฯ และขอให้ ม. โยนส์ ช่วยเชื้อเพื่อสมาคมนี้ให้โตมาประจักษ์กันเหมือนแต่ก่อน จนกว่าพวกมิชชันนารีจะมาถึง

เรื่องราวของมิชชันนารีชุดที่ ๑ ซึ่งเข้ามาทำกิจการในเมืองไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๗๖ ถึง พ.ศ. ๒๓๗๕ หมกความเพียงเท่านี้

มิชชันนารีชุดที่ ๒ และที่ ๓

มิชชันนารีชุดที่ ๒ คือ เรเวอเรนต์ ยอน เทเลอร์ โยนส์ กัทภรรยา และ เรเวอเรนต์ วิลเลียมตันกัทภรรยา มิชชันนารีชุดที่ ๓ คือ เรเวอเรนต์ รอบินสันกัทภรรยา เรเวอเรนต์ เฮล, ยอนสันกัทภรรยา และ หมอ ค. บ. บุรคเล กัทภรรยา

มิชชันนารีชุดที่ ๒ เป็นคณะ อเมริกัน แบบติสต์ บอค มาถึงเมืองไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๖ ชุดที่ ๓ เป็นคณะ อเมริกัน บอค คอสมิซชันเนอร์ ฟอร์ ฟอเริน มิชชันส์ มาถึงเมืองไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๘ ภายหลัง ๒ คณะนี้รวมเป็น คณะเดียวกัน และเรียกชื่อย่อว่าคณะ เอ. อี. ซี. เอฟ. เอ็ม. (๑) ทั้งได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น

มิชชันนารีชุดที่ ๒ มาจากประเทศพม่า ชุดที่ ๓ มาจากประเทศอเมริกา แต่ก่อนจะมาถึงเมืองไทย ต้องเดินทางมายังเมืองสิงคโปร์เสียก่อนแล้วจึงได้เดินทางต่อมาขึ้นประเทศไทยอีกต่อหนึ่ง

(๑) อักษรย่อ ๕ คำนี้หมายความว่า อเมริกัน บอค คอสมิซชันเนอร์ ฟอร์ ฟอเริน มิชชันส์

เมื่อพวกมิชชันนารีชุดที่ ๒ มาถึงเมืองไทยใหม่ ๆ ได้พักอยู่ที่บ้านกงสลับ
 ป่อตแตก ต่อมาไม่สู้สนุก จึงได้ลาเช่าที่ของนายกลั่น ตลาดารคนหนึ่ง ซึ่ง
 เป็นน้องชายของพระราชาคณะผู้ใหญ่ฝ่ายพระสังฆาภิบาลของกรุงเทพฯ (๑) เห็นอวดเกาะ
 ขนมาเล็กน้อย และได้สร้างเรือนทำควยไม้สักชั้น ๒ หลังเป็นที่พักอาศัย ครั้น
 เมื่อมิชชันนารีชุดที่ ๓ เข้ามายังเมือง พ.ศ. ๒๓๗๘ จึงได้ตรงมาอยู่ที่เรือน
 ๒ หลังนี้ทีเดียว ที่ ๆ พวกมิชชันนารีเช่าจากนายกลั่นอยู่นั้นเป็นที่พักปรก มี
 เรือนเคียง ๆ หลังคามุงจากอยู่รอบ ทางเข้าบ้านกึ่งแยกและเสมอ ข้างหน้าบ้าน
 เป็นคอกของใช้หรือมหรณนิกของเคียนชนไม้กระดาน แผ่นเคียวซึ่งทอดยาวคดเป็น
 สะพานเดินเข้าไป ขอนเพราะวัดเกาะอยู่ใกล้แม่น้ำที่เขายาวเลนลมนานลงอยู่
 เสมอ ในที่ใกล้เคียงกบที่ ๆ มิชชันนารีอยู่นั้นมีตลาด (๒) ตลาดนี้เองพวก
 มิชชันนารีได้พบคนเจ็บป่วยย่อย ๆ เพราะอยู่ในที่ ๆ สกปรกอันเป็นบ่อเกิดแห่ง
 โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ที่เรือน ๒ หลังนี้ นอกจากเป็นที่พักของพวกมิชชันนารี
 แล้ว ยังใช้เป็นสถานที่จะหาพยาบาลและรักษาโรคต่าง ๆ ด้วย

กิจการของพวกมิชชันนารีทั้ง ๒ ชุดนี้ ก็อย่างเดียวกับชุดที่ ๑ กล่าวคือ
 ตั้งหน้าทำการแจกหนังสือสอนศาสนาคริสต์ทั้งและแจกยาสำหรับรักษาโรคต่าง ๆ
 อันเป็นอุบายจะให้คนรักใคร่นับถือแล้วจะได้ชักชวนเข้าถือนศาสนาได้ง่าย ๆ เพราะ
 ฉะนั้น จึงได้กล่าวถึงกิจการของพวกมิชชันนารีเหล่านี้แต่เฉพาะบางคน ซึ่งเป็น
 คนสำคัญและเป็นคนที่อยู่ในเมืองไทยนานที่สุด เท่านั้น
 เรเวอเรนต์ ยอน เทเลอร์ โยนต์ (๓)

มิชชันนารีผู้นี้เคยอยู่ในคณะอเมริกัน แบปติสต์ ยนต์ มาถึงเมืองไทยเมื่อ
 พ.ศ. ๒๓๗๖ พอมาถึงแล้วได้เริ่มตั้งตามถึงพวกที่เลื่อมใสในศาสนาคริสต์ ซึ่ง

(๑) ก้อน้องสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ จี สมัยนั้นดูเหมือนยังมีเป็นที่พระธรรมไตรโลก
 (๒) คือตลาดสำเพ็ง
 (๓) ในหนังสือแสดงกิจจานุกิจ เรียกว่า หมอโยนต์

เรเวอเรนต์ เฮบิล ได้ส่งไว้เมื่อพบกับทสุงคโปร์ให้ช่วยทนายจ้างให้ทรงไต่ถาม เขา
 สามารถรวบรวมคนพวกนั้นเข้าเป็นคณะน้อย ๆ ได้อีก และให้มาประชุมกันได้
 ในวันทำพิธีไหว้พระเป็นเจ้า คือประชุมกันสวดมนต์และอ่านพระคัมภีร์ และให้
 โอวาทสั่งสอนทั่วทุกคน ในชั้นนั้นมีเงิน ๓ คนได้สมัครขอให้ทำพิธีรับคนเข้าใน
 ศาสนา เรเวอเรนต์ ยอน เทเลอร์ โยนส์ ได้ทำพิธีรับทั้ง ๓ คนนั้น ใน
 วันที่ ๘ เดือน ธันวาคม คือ เงินปง ๑ เงิน ใจ ๑ และเงินโตแสง ๑ แค่นั้นมาใน
 ปี พ.ศ. ๒๓๗๗ เขาทั้ง ๓ ได้ถึงแก่กรรมเสียทั้งหมด หากไม่คงจะเป็นกำลังใน
 การช่วยเผยแผ่ศาสนาให้แพร่หลายได้ข้างเช่นนี้ คณะน้อยซึ่ง เรเวอเรนต์
 เฮบิล ได้รวบรวมตั้งขึ้นไว้นั้น นับแต่ ยอน เทเลอร์ โยนส์ ได้มาเป็นผู้อุปถัมภ์ให้
 โอวาทสั่งสอนก็เชือดพระเป็นเจ้าและอยู่ในโอวาทคำสั่งสอนของ โยนส์เป็นอันดี
 เพราะฉะนั้นโยนส์นับว่าเป็นคนสำคัญผู้หนึ่งซึ่งได้มาคุ้มครองคณะน้อย ๆ นั้นขึ้นไว้ก่อน
 เป็นขอรอบให้ชวนเขาในศาสนาได้สลับๆ มา เรื่องราวของเรเวอเรนต์ โยนส์ นอก
 จากที่ใดเล่ามาแล้วนั้น ก็ไม่เห็นมีอะไรควรเล่าไว้ในตอนอก จะขอเล่าถึงผู้
 ถัดต่อไป

หมอบ. ค. บ. บริติช

หมอบริติช เป็นคนสำคัญที่สุดในคณะอเมริกัน บอค คอสมมิชชันนารี
 พี่ชื่อ ลอเรน มิชชันนารี ซึ่งมาถงเมืองไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๘ คณะนั้นจะไต่ถามเรื่อง
 ของหมอบริติชมาเล่าให้ฟังตามจดหมายเหตุรายวัน ซึ่งตัวหมอบริติช ได้
 จากใจเอง ดังต่อไปนี้ (๑)

(๑) ความจริงเป็นจำนวนคนอันนทรก

วันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้ ม. อินเตอร์ ซึ่งเป็นพ่อค้าชาวยุโรปคนเดียวกับที่อยู่มืองไทยในสมัยนั้น มาหาหมอบริกเลนต์เจ้า ขอกว่าพระยาศรีพพัฒน์^(๑) ให้มาเชิญตัวเขาไปใน พระนามของพระเจ้าแผ่นดิน เพื่อให้ไปรักษาคนไข้และพวกเชลยซึ่งป่วยเป็นไข้ ทรพิษและโรคอิหรีวาค์ เขาขอมไปรักษาโดยเต็มใจ แต่เขา ม. อินเตอร์ไปด้วย ชั้นแรกเขาไปทักขานของพระยาศรีพพัฒน์นุนก่อน แล้วภายหลังจึงได้ ไปหาพระ นาย^(๒) ซึ่งเป็นน้องภรรยาของพระยาศรีพพัฒน์ พระนายได้นำเขา ไป ยังกๆ คนเจ็บ อยู่ เมื่อไปถึงทักคนเจ็บอยู่ พระนายได้ชี้แจงกับเขาว่าในหลวงมีใ้เอาพระทัยใส่ ในบุคคลเหล่านั้นกอก^(๓) ถ้าว่าเขารักษาบุคคลเหล่านั้นหายได้ครบร้อยแล้ว ในหลวงจึงจะให้เขาเข้าไปทำการรักษาคนชั้นสูงในวังต่อไป ครั้นเห็นการทดลอง ความสามารถของเขาดีจน เขาเห็นจริงด้วยตามคำบอกเล่าของพระนายว่า ในหลวงมีใ้เอาพระทัยใส่ในบุคคลเหล่านั้น เพราะคนป่วยเหล่านั้นล้วนแต่เป็น เชลยและทาสทงนน คนไข้เหล่านั้นอยู่ในตึกปรกชันและ หลังคาเรือนก็ทำด้วย กระจ่าง อย่างหลังคาเรือนซึ่งใช้ในการสงครามอันจอชอยู่ก็ทดลองบางหลวง อาหารการกินก็ไม่สะอาด คนรักษาพยาบาลก็ไม่มี คนไข้เหล่านั้นล้วนแต่มีอาการ เพียบๆ ไปตามกัน สถานที่อยู่ก็สกปรก อาหารการกินก็ไม่สะอาดพอ เช่นนั้น เขาก็หมดศนทางที่จะช่วยเหลือได้ เขาได้อธิบายถึงเรื่องความไม่สะอาดของอาหาร การกินและความสกปรกของที่อยู่ให้พระนายฟัง และดูเหมือนว่าพระนายก็เห็น จริงด้วย เขาได้ปลอบโยนเอาใจคนไข้ต่าง ๆ และพวกคนไข้ก็ได้เสียดงอาหารขอ ความช่วยเหลือจากเขา แต่ไม่ไหว หมดความสามารถของเขาเสียแล้ว

(๑) คือสมเด็จพระอานบรมมห พิชัยญาติ

(๒) เห็นจะเป็นเจ้าเงาะ สกลเทพ รอดม สมวันนั้น มีบรรดาศักดิ์เป็นชาย่างไรไม่ทราบแน่

(๓) คำนี้บอกรับ สันนิษฐานว่าเห็นจะแปลว่า "ไม่ไร้ข้าราชการ"

เมื่อพระนายสรวัดเห็นเขารักษาโรคไข้ทรพิษและอหิวาต์ไม่ไหวเจนนั่นจึง
 ถามเขาว่า คนที่เป็นโรคอหิวาต์ก็ ไข้ทรพิษก็ ถ้าเพียงแต่เห็นเท่านั้น
 ขาบอกโรคหรือไม่ว่า ระวังหรือระวัง เขาตอบว่าบอกไม่ได้ เมื่อได้ฟังคำ
 ขู่เสียดเช่นนั้น พระนายก็เสียดทำว่าเขาเห็นจะไม่ใช้หมอตกลงจริงคงใจยกกัน
 เสียแล้ว ในเมืองไทยนี้ ในครั้งนั้นเห็นจะมีหมอชนเลว ๆ เทียวอวดคยต่าง ๆ
 ว่าเพียงแต่ได้เห็นคนไข้กรี้ดก็เขยวว่าจะตายหรือรอด เป็นจำนวนมาก เทียว
 หลอกหลวงคนโง่ ๆ ให้เช้อดอความสามารถของตัว และพรรณนาคุณยาเสีย
 อย่างเล็ดลอย จึงถอกนจนเชื่อว่าถ้าหมอตกลงแล้วพอแลเห็นคนไข้กรี้ดเขยวว่า
 จะเป็นหรือตาย เพราะฉะนั้นเมื่อพระนายได้ฟังคำขู่เสียดของหมอบรัดเลจึงได้เสียด
 ว่าหมอบรัดเลไม่เก่งจริงคงว่า ครั้นสนทนากับพระนายพอสมควรแก่เวลาแล้ว
 เขาก็กลับมายังบ้าน

วันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๓๘

เขาได้จับบ้านและร้านขายยาให้เป็นระเบียบเรียบร้อย คอยโอกาสที่เขาจะ
 ได้ทำการรักษาคนเจ็บป่วย

วันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๓๘

เขาได้รักษาคนป่วยหลายคน อนุญาตให้มาขอความช่วยเหลือเขาได้
 ตลอดทั้งวัน แต่ความจริง การรักษามาคงทำเพียงวันละ ๑ หรือ ๒ ชั่วโมงเท่านั้น
 ถพอ

วันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๓๘

วันนี้ เขาได้รักษาคนไข้หลายคน แต่โดยมากเป็นจีน ในเย็นวันนั้นเขาพา
 น้อยเสด็จมาเยี่ยมพวกมิชชันนารี

วันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้ เขาได้สัญญาไว้ว่าจะไปเฝ้าเจ้าฟ้าน้อย และได้ไปเฝ้าตามสัญญานั้น

วันที่ ๑๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

เขาพร้อมด้วย ม. รอนันต์ ได้ไปเฝ้าพระองค์ น.^(๑) พระเจ้าลูกเธอ พระองค์หนึ่ง ซึ่งประทับอยู่ในวัง พระองค์ น. นี้ โปรดภาษาอังกฤษมาก เขาได้เขียนอักษรอังกฤษทั้งสระและพยัญชนะ และทักกล่าวพร้อมเสด็จถวายพระองค์ไว้ในวันนี้เอง เขาพร้อมด้วยเรเวอเรนต รอนันต์ ได้เรียกเรียกให้รับประทานอาหารร่วมโต๊ะกับพระองค์ น. และเมื่อเสร็จการรับประทานอาหารแล้ว พระองค์ น. ยังได้พาไปตเครื่องพิณพาทย์อีกด้วย ในเครื่องพิณพาทย์เหล่านั้น เขาทั้ง ๒ ชอบฉลองวงมากกว่าอย่างอื่น

วันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

มีคนช่วยมาหาพวกมิชชันนารีเขื่อนอันมาก ถึงกับทยอยแน่นไปหมดตั้งแต่เช้าจนเย็น พวกคนช่วยมาเหล่านั้น ล้วนแต่เป็นคนทมิฬคอยอย่างอาการมากจึงมาทางนั้น

วันที่ ๒๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

มีข้าราชการไทยคนหนึ่ง มาทราบนขายยาของพวกมิชชันนารี ก็เหมือนเพื่อจะสืบสวน พอไปถึงร้านได้เที่ยวดูตามชวดยาต่าง ๆ และลองจิบน้ำในแก้ว ขนไต่จะว่าเป็นเหล้าหรือน้ำคาลเมา

วันที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๘

นายกฤษณะเป็นเจ้าของท ๆ พวกมิชชันนารีเข้าอยู่นั้น มาบอกแก่พวกมิชชันนารีว่า การที่พวกมิชชันนารีอยู่ในที่นั้น พวกข้าราชการไม่มีใครพอใจ สงสัย

(๑) พระองค์ น. นี้สันนิษฐานว่า จะเป็นพระองค์เจ้าโคเนจร (กรมหมื่นอมเรนทรบดินทร) เวदानันพระชันษาได้ ๒๐ ปี

การประกอบอาชีพของพวกมิชชันนารี นายกลั่นออกความเห็น ว่า พวกมิชชันนารีควรจะไปขออนุญาตจากเจ้าพระยาพระคลังเสียก่อนจะดีกว่า มิฉะนั้นอาจถูกไล่ให้ออกจากถิ่นนี้ได้ มิวนไตกวันหนง

วันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๘

คอนเซารอนน มีคนช่วยมาหาหมอบรัดเลกว่า ๑๐๐ คน เพื่อขอคำแนะนำในทางยาและขอขายสำหรับรักษาโรค เขาได้ให้คนช่วยเหล่านั้นส่งมณฑลและอ่านพระคัมภีร์ก่อนที่เขาจะให้ยารักษาโรค เพื่อเป็นการชักจูงคนช่วยให้เห็นฤทธิเดชของพระเจ้าวาตักคัสทริ เมื่อส่งมณฑลแล้วก็นายจะหายดี และต่อไปจะได้มีความเชื่อถอในพระเจ้ามาก ๆ

และในวันเดียวกันนี้เอง หมอบรัดเลพร้อมด้วยพวกมิชชันนารีได้ไปหา ม. ชันเตอร์ และได้ไปตรวจเรืออังกฤษลำหนึ่ง ชื่อ บรามส์ ซึ่งกัปตัน เวลเลอร์ นำเข้ามา กัปตันเวลเลอร์มีงานอยู่ที่ ม. ชันเตอร์ ทั้งได้ไปตรวจอีกลำหนึ่ง ซึ่งพงมาดงกรุงเทพฯ เมื่อ ๒-๓ วันก่อนนั้น เรือลวนตอชอย่างแป็บซิงกฤษ แต่เป็นของพ่อค้าชาวเมืองสุทริค^(๑) คนหนึ่ง และคนเรือทั้งหกก็เป็นชาวเมืองสุทริค

วันที่ ๕ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๘

ม. ชันเตอร์ พาพวกมิชชันนารีไปหาผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลัง เรรจากันด้วยเรื่องต่างๆ พวกมิชชันนารีอยู่ แต่ผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลังไม่มีอำนาจในเรื่องนี้ แต่ได้แนะนำให้ ม. ชันเตอร์พาพวกมิชชันนารีไปหาพระยาโชฎึก^(๒) ซึ่งเป็นผู้มอำนาจเด็ดขาดในทศนแปลงนั้น พวกมิชชันนารีรู้สึกว่ายากมาก ถ้าพระยาโชฎึกเป็นผู้มอำนาจเด็ดขาดในทศนแปลงนั้นแล้ว ทราบอยู่ว่าแก่เป็นคนที่ไม่ชอบพวก

(๑) อยู่ในอินเดีย

(๒) พระยาโชฎึก ทองจีน

คริสทัง เมอ ม. ฮันเตอร์พระกลีบ ผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลังได้แนะนำอีกว่า ควรไป
หาพระยาโชฎึก และเร่งแจ้งว่าการทัพพวกมิชชันนารีจะต้องย้ายไปอยู่ที่ตอนนั้น
เป็นเพราะพวกมิชชันนารีแจกหนังสือมากเกินไปจนเกินทนน่าสงสัย และเป็นการศึกษา
ธรรมเนียมการทำบุญของคนไทย ที่จริงการทำบุญแจกหนังสือนั้น รัฐบาลก็
ยินยอมให้ทำเหมือนกัน แต่ต้องยื่นขออนุญาตบ้างคราว หรือแจกแก่พระเจ้า
พระสงฆ์ ไม่แจกแก่บุคคลทั่วไป เมื่อผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลัง อ้างข้อเท็จจริงของ
ให้ฟังดังนี้แล้ว จึงได้กล่าวต่อไปอีกว่า ถ้าหากว่าไม่เป็นการขัดข้องแก่
ธรรมเนียมไทยคงว่าแล้ว ตัวท่านก็ไม่อยากจะขัดขวางในเรื่องการบุญกุศลของ
พวกมิชชันนารีเลย และว่าตัวท่านก็ชอบการบุญกุศลอยู่แล้วเหมือนกัน

ผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลังพูดก็เหมือนเล่นบทจริง แต่เป็นข้อความ
สำคัญมาก ผู้ช่วยนั้นน้องชายของสมเด็จพระเอกาทศโลก (ซึ่งได้ลงไปเสีย
ภายหลังเมื่อได้เสด็จเสวยทางพระราชไมตรีระหว่างอังกฤษกับไทย เมื่อ
พ.ศ. ๒๓๕๕ ใต้ ๒-๓ วัน เท่านั้น)

ในเวลาที หมอบรัดเลย์ เข้ามาถึงกรุงเทพฯ ๑ ตัวเจ้าพระยาพระคลังไม่ยอม
ไปเมืองันทบุรี เพื่อสร้างนิคมยธงกันพวกญวน และได้ต่อเรือใบไทยลำใหญ่ขึ้น
เป็นครั้งแรก ท่านมิชชันนารีชายคนหนึ่ง ชื่อคุณลัทธิต^(๑) เป็นมิชชันนารีในการช่วย
ต่อเรือ และเป็นคนสำคัญในเมืองไทย

วันที่ ๖ กันยายน พ.ศ. ๒๓๖๘

ม. ฮันเตอร์ มุหำพวกมิชชันนารี บอกว่าได้ไปหาพระยาโชฎึกมาแล้ว
พระยาโชฎึกบอกว่า พวกมิชชันนารีจะต้องย้ายไปอยู่ที่ตอนซงมอก ๓ แห่ง แต่
ที่คนทั้ง ๓ แห่ง ที่พระยาโชฎึกบอกให้มัน ล้วนแต่เป็นพวกบาทหลวงโรมัน

(๑) คือสมเด็จพระบรมมหาศรีศรีวงศา เมื่อยังเป็นตำแหน่งหลวงสิทธิมนเษวรมหาเถลิง
TUDC 22/04/2563

วันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๓๖๘

ณ ม. เอนเตอร์เทนขอใ้รับชำระเรื่องพระตกปิ่นเวลเลอร์อก มีข่าวว่า
ในหลวงไ้ตรัสสั่งให้พระราชอาคณเฑาะประชุมหาวิธีสกัดกั้นอิกรณนั้นโดยเร็ว

วันที่ ๑๒ กันยายน พ.ศ. ๒๓๖๘

นายกัณ(๑) มาขี้ไ้พวกมิชชันนารีอก ว่าถ้าในหลวงเสด็จผ่านมาเห็น
เขา ักวเขาจะตองถูกลงพระราชอาชญาอย่างหนัก และอิกราว ๒๐ วัน ในหลวงจะ
เสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคมายังวิกเกาะ ฉะนั้นขอใ้พวกมิชชันนารี ธิบาย
ไปเสียก่อนกำหนดเสด็จพระราชดำเนินนี้ให้ไ้

วันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๓๖๘

ณ สมเด็จพระสังฆราช ลงทัณฑกรรมพระสังฆตักขัตนเวลเลอร์
โดยใ้หนึ่งกลางแดดครวัน และทัณฑกรรมอย่างอื่นอก แล้วใ้มี ะภาคของ
สมเด็จพระสังฆราชออกห้ามมิใ้พวกพระสังฆณะระอุ่นว้ายกับพวกฝรั่งอกต่อไป

วันที่ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๓๖๘

ณ พวกมิชชันนารีไปหาผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลัง ร้องทุกขเรื่องพวกชน
ทำเสียงอกตกค้าง ๆ ันเป็นเครื่องหนวกห ผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลัง(๒) ธิรับรอง
เป็นอนก และว่าจะตองประชุมเจ้าหน้าที่ผายปกตรอง ขอใ้จัดการเรื่องนี้ใ้
พวกมิชชันนารีรู้สึกใจ และชอบใจใ้ช่วยเจ้าพระยาพระคลังในเรื่องนี้มาก วันที่
พวกมิชชันนารีไปหาผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลังน ว่ามีเทศน์ควย(๓)

(๑) เจ้าของที่ดิน

(๒) สันนิษฐานว่าพระอภิปัทธโกษา

(๓) เ็นจะเป็นวันพระ

วันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๘

วณนเนนวนเกศของ ม. อินเตอร์ ๆ มีการเลียงโคะทยาน ไคเชิญพระยา
ศรพพณ และบุตรชายหวย (๑) ของท่านมาถนเลียงควย บุตรชายหวยของ
พระยาศรพพณผน พวกมิชชันนารีวาระราชการผู้ใหญ่ฝ่ายทหาร

วันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๘

วณนมีคนช่วยมาก

วันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๘

วณนผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลัง เชิญเรเวอเรนทรอบนสัน กัยยอนสันไปท
บ้านเพื่อพังกาเทศชาคเรื่องพวกมิชชันนารีจะต้องย้ายที่อยู่ภายในกำหนด ๕ วัน
พวกมิชชันนารีจึงต้องไปเข้าบ้านเล็ก ๆ ของเรเวอเรนทโยนส์อยู่หลังหนึ่ง กัยบ้าน
ของ ม. อินเตอร์อีก ๒ หลัง

วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

เมื่อพวกมิชชันนารีจะต้องย้ายจากที่เคยมั่นใจนี้ จึงต้องไปอาศัยบ้าน
เรเวอเรนทโยนส์อยู่ข้าง ม. อินเตอร์อยู่ข้างไปหลางก่อน รนกว่าจะหาที่อยู่
เห็นปรกติ เรเวอเรนทรอบนสัน ไปพักอยู่กับพวกปะศุเกศ เรเวอเรนทโยนสันไป
ชยทแพซังพวกมิชชันนารีชไววาระการันชวยบา หมอชรัตเล็กก็ชรอยคววไปอยู่
บ้าน สันต คริส (๒) พอรู้ข่าวว่าพวกมิชชันนารีจะต้องย้ายไปเช่นนั้น พวกคนช่วย
หากนเสียดายเขนชนมาก พวกมิชชันนารีย้ายไปในวันนั้นแล้ว แต่มารบุตรชของ
เรเวอเรนทโยนสันช่วยมากจึงต้องเลิกไปอีก เรื่องที่ถูกย้ายสถานทน เพราะรัฐบาล

(๑) คือพระสรอภักดี (สมิธ)
(๒) คือกะตังจีน

วงเล็บพวกพวกมิชชันนารีอยู่ในระหว่างบ้านของพวกจีน และเป็นที่ นิชิตของพวก
จีนมากด้วย เกรงว่าเมื่อพวกมิชชันนารีพวกมาก ๆ แล้วจะชักชวนพวกจีนก่อ
การกำเริบขึ้น

วันที่ ๕ ตุลาคม พ. ศ. ๒๓๗๘

พวกมิชชันนารีต้องย้ายไปวันน เพราะหมกกำหนดกตศตไว้ ถึงแม้ว่า
ลูกสาวของเรเวอเรนตย์ยอนสันเจ็บจนจะตาย เรเวอเรนตย์ยอนสันได้ย้ายไปอยู่กับ
พวกชอตุเกศ ใกล้กับโรงสวด ตั้งแต่เมื่อวันที่ ๒ แล้ว

วันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนลูกของเรเวอเรนตย์ยอนสันตาย

วันที่ ๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนได้จัดการฝังศพศพตายใกล้กับที่ ๆ ฝังศพของเมีย ม. กักสลาฟ
และศพของคนอื่น ๆ ซึ่งได้ฝังไว้ในกาลก่อน

เรเวอเรนตย์ ยอนสันก็ยกภรรยา มาอยู่กับพวกมิชชันนารีได้ ๕ วันแล้ว
ก็กลับไปยังแพ (๑) ที่ไปอยู่นอก

ต่อมาพวกมิชชันนารี ย้ายไป อยู่ ทางฝั่ง คลอง อัก ฟาก หนึ่ง ใกล้กับพวก
ชอตุเกศ มีห้างอังกฤษอยู่ในระหว่างกลาง (๒) พวกมิชชันนารีได้ทำสัญญาเช่า
กับเจ้าพระยาพระคลัง เจ้าพระยาพระคลังปลุกเรือให้พวกมิชชันนารี ๒ หลง
เป็นเรือนขนาดใหญ่ คิดเอาค่าเช่าเดือนละ ๖๕ บาท พวกมิชชันนารีเห็นว่าไม่
แพงนัก เมื่อคิดเทียบยกยเรือที่พวกลอนดอนมิชชันนารีเช่าออกที่สังคไปร์และยง
ก็เห็นว่าดีกว่าด้วย เรือ ๒ หลงนี้เป็นเรือนไม้ มุงด้วยกระเบื้องอย่างวก มี
ระเบียบเรียบร้อย ท้าแข็งแรงดี

(๑) แพนหน้าเรือคืออยู่หน้ากะตั้น
(๒) ที่ริมแม่น้ำตรงหน้าวัดประยูรวงศ์

วันที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้พวกมิชชันนารีไปอยู่ในเรือยวามส์ เพื่อค้ำขุดในหลวงเสด็จพระราช
ดำเนินทางชลมารคไปพระราชทานกฐินตามอารามต่าง ๆ ซึ่งขุดขึ้นมา พระองค์
เสด็จไปโดยเรือศรียกทอง ยาวประมาณ ๑๐๐ ฟุต กว้างประมาณ ๖ หรือ ๘ ฟุต
หัวท้ายยกทอง ตรงกลางมีพระแท่นประทับ ในหลวงประทับบนพระแท่น มีม่าน
ปิดรอบพระแท่น มีพายประมาณ ๖๐ คน นั่งเป็นคู่ ๆ พายพร้อม ๆ กัน และ
มีคนตีฆ้องคอยให้จังหวะพายด้วย มีเรืออกลำหนึ่งร้องเพลง (๑) ตามเสด็จมา
ข้างหลังเรือทรง (๒) นอกจากเรือพระที่นั่งลำทรงแล้วยังมีเรือขนาดใหญ่อีก
ประมาณ ๖๐ ลำ อยุ่หน้าเรือพระที่นั่งบ้าง ตามมาข้างหลังบ้าง เป็นกระบวนใหญ่
ตามธรรมเนียมไทยแต่โบราณ ถือกันว่าเป็นการไม่สมควรยิ่งนักที่คอย
ร้องฆ้องอยู่ในหลวงซึ่งเสด็จผ่านมา ฉะนั้นเมื่อเสด็จไปถึงไหน พวกที่คอยตีฆ้อง
หลบไปหมด ประคองหน้าตางัดทองปิด เรือแพนจะผ่านไปตามไม่ได้ ผิดต้อง
การจะตุงธง ๆ คอยคอยระวัง คือเมื่อเสด็จผ่านมาตรงตัว ต้องหมอบก้มหน้า
ลงทำความเคารพ แต่พวกฝรั่งใครมีความอ่อนน้อมให้ยืนก็ได้ แต่ต้องเข้ดหมวก
ถวายค่านับ พวกฝรั่งใครมีความอ่อนน้อมพิเศษเช่นนี้ หมอบรักได้เสียโอกาสอยู่ใน
หลวงเสียพอใจทางช่องกระงกเรือยวามส์ ปอร์คัปตัน เกรงว่าเรือเรเวนค
ยอนส์นักบวชชาวอังกฤษอยู่ที่แพ จะปล่อยให้คนไข้และพวกเด็ก ๆ ไปยืนอยู่ในหลวง
จึงไปวางยามไว้คอยห้าม และสั่งอย่าให้ออก

วันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้มีขุนนางไทยหนุ่มคนหนึ่ง มาหาพวกมิชชันนารี ขุนนางหนุ่มผู้นี้
พวกมิชชันนารีกล่าวว่า ทำทางคมช้าเฉียบแหลม พุดจาไฟวาระ เมื่อแรกมาดั่ง

(๑) เพลงเท่เรือ

(๒) หมายความว่าเรือฉาใครพระกฐินควรจะไปข้างหน้า

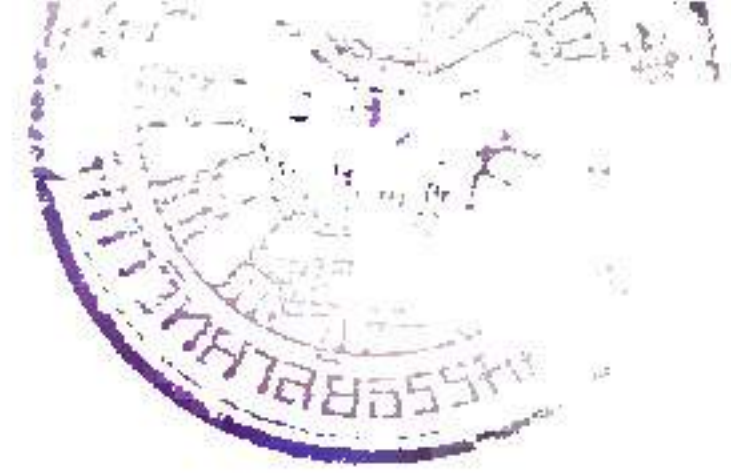
ไท่สันทนากับพวกมิชชันนารีอยู่สักพักหนึ่ง ครั้นจวนจะกลับ จึงไท่สันทนากับ
 ยอนแบยคัสต์ผู้ช่วยในวันซายยา คชนทศยกกับยอนแบยคัสต์ตนเอง ชุนนางหนุ่ม
 คนนั้นไท่บอกว่่า ท้าวท่านคือหลวงนายสีทอิ บัตรห้วยของเจ้าพระยาพระคลัง
 เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ พงกกลับมาจากรันทบุรี โดยเรือที่ไปต่อมาจาก
 ทนนซังไท่ให้ชื่อว่า “อาเรียล” ส่วนบิดาของท่านยังคงอยู่จันทบุรี เมื่อพวก
 มิชชันนารีเขาเซินนิง เจอเชิญให้ท่านอยู่สันทนากันอีกก่อน ท่านก็ยอมอยู่
 สันทนากับยอชกศุทหนง ขณะเมื่อเวลาไปไท่เชิญให้พวกมิชชันนารีไปเที่ยวทักขาน
 ของท่านบ้าง

วันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนพวกมิชชันนารี ไท่ไปหาหลวงนายสีทอิยังบ้านของท่าน บ้านของ
 หลวงนายสีทอิน หมอขบรึกเล็กดว่่าใหญ่โตงตงมาก ทศหน้าบ้านเขียนป้าย
 ดึกไว้ว่่า “นบ้านหลวงนายสีทอิ ขอเชิญท่านสหายทั้งหลาย” ที่บ้านหลวง
 นายสีทอิน พวกมิชชันนารีเกอรุจคนใด ๆ อีกหลายคน ชุนพวกมิชชันนารีรู้สึก
 ชอบพอและรักใคร่ท่านมาก

วันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

พวกมิชชันนารีไปชมเรือใบ อาเรียล ซึ่งต่อมาจากเมืองจันทบุรี มาถึง
 ไท่ ๒-๓ วันเท่านั้น จะนำมาถวายให้ในหลวงทศกพระเนตร พวกมิชชันนารี
 ดลว่่า เรืออาเรียลน เป็นเรือลาแรกททาเทียมเรือฝรั่ง หลวงนายสีทอิไม่
 แยกที แต่เที่ยวไค้จำแนบจากเรือฝรั่งลาโนนนคลานหนอย แล้วมาทักขน ถึง
 เซินนิง นยว่่าทำพอใช้ทเที่ยว หลวงนายสีทอิฝันเขนคนคลาทไหวพริบนัก ทน
 ไท่ขออกจะคลาทเทียมฝรั่งแล้ว นอกจากเรืออาเรียลทนามาถวายทศกพระเนตร
 หลวงนายสีทอิยังไท่ขอเรืออื่น ๆ ทเมืองจันทบูรนนอกเขนจำนวนมาก นาทนท
 ถึงมัต ๓๐๐ คัน ถึง ๔๐๐ คัน

ภรรยาของหลวงนายสิทธิ์^(๑) นิสัยคล้ายกับสามี ชอบสมาคมกับชาวต่างประเทศ ได้ชอบพอรักใคร่ถักนางแบบที่สุดมาก ถึงกับเคยไปนอนค้างที่ขานนางแบบตีสัก คืนหมากตัก

เรเวอเรนค์โยนส์มลูก ๓ คน แต่ ๒ คนก่อน พออายุได้ ๑๐ เดือนเคยก็ตายเสียเช่นเคยวณทั้ง ๒ คน เวลานที่เหลืออีกคนเคยวเบนคนท ๓ ช่อ ชอบวรักคนนอกกระแหละไม่ใคร่จะสมประภอขบ้วย ๆ ไซ้ ๆ ขยี้เส่มอ จึงได้มีขอให้หมอบริคเคเป็นผู้คอยรักษา ลูกของพวกมิชชันนารีมักไม่ค่อยจะรอด ขอนเบนของธรรมดา แต่ลูกขรของบสนนกายเหมือนถนถน เนืองด้วยลูกเจ็บ ๆ ไซ้ ๆ นนางโยนส์คิจะเอาลูกไปไว้ในเรือลำหนึ่งซึ่งทอดอยู่นอกสันดอน และถ้ายังไม่ค่อยยี่ชั่ว ก็จะได้ให้เลยไปอยู่เสียที่สังคไยร์เคเคย

เรื่องเกิดของพวกมิชชันนารีเลยยากถน หมอบริคเคออกความเห็นไว้ว่า เป็นเพราะแม่บารรักษาไม่ดี อากาศก็ไม่ดีด้วย บิดามารดามักไปอยู่เสียที่สังคไยร์ ทั้งสกไวทางนบ่าง ถนงแม่นมไทยก็เดิมที ไม่ค่อยจะมวอะไรมากนัก นอกจากจะหาของต่าง ๆ ให้กักถนถนเคกร้องให้ถ่านน เมอพลอยนางนระไทยไม่มีความรู้ในทางเลี้ยงเด็กเช่นนถลว บิดามารดาของเคก็ยังไม่เชื่อถอ ถนยว่า เป็นความผิดของบิดามารดาเอง

วันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันน เขิกห้างขายยาใหม่ที่บ้านพวกมิชชันนารี ห้องทอจิสระฮากสะฮ้าน เวชบรรอบค มีห้องเหลือออกห้องหนึ่ง จึงคิดเป็นห้องสำหรับผสมยา

วันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘

เรเวอเรนค์ยอนส์นถนภรรยา มาหาหมอบริคเคแจ้งว่า หลวงนายสิทธิ์ เชิญเขาทั้ง ๒ ไปเมืองรัตนบุรี และระให้พักอยู่ถนถน ๖ เดือน ด้วยหลวง

(๑) ชื่อถนถน เป็นมารดาเจ้าพระยาสุรเวทวิชัยวัฒน์

นายสีทติ ภรรยาและลูก มีความประสงค์จะเรียนภาษาอังกฤษ ในโอกาสอันน
ยอนสันจะไต่แจกหนึ่งล่อและสอนคำสนาแก่พวกจีนที่จีนทวย

วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘

ยอนสันกับภรรยาตกลงจะไปกับหลวงนายสีทติแน่นอน หมอขบร็คเล็จะไป
ด้วยแต่ไปเปลี่ยนอากาศชั่วคราว เมื่อสบายก็แล้วจะกลับมา เพราะหมอขบร็คเล็
ไม่มีใครจะสบายมาตั้งแต่พวกมิชชันนารีถูกไล่ออกจากทอชโยเค็ม หมอขบร็คเล็
เรื่องทอชโยเค็มเป็นภาระธุระมากมาย

วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘

หมอขบร็คเล็ ออกจากบ้านไปลงเรือ อาเรียล ซึ่งจะไปยังเมืองจีนทวย
พร้อมด้วยยอนสันกับภรรยา ไปถึงเรือเวลาเที่ยงตรง ได้พบกับมารคา^(๑) และ
ภรรยาของหลวงนายสีทติไปถึงเรือก่อนแล้ว มารคาและภรรยาของหลวงนายสีทติ
นเป็นคนอธิบายคักทงคู้ คณกลั่นออกตัวและขอโทษแก่พวกฝรั่งว่าเรือคัยแคบ
หลวงนายสีทติจึงให้พวกฝรั่งพักบนศาลาพาศนยอน หมอขบร็คเล็ต้องอยู่พราวจาก
เมียบเป็นครั้งแรก ตั้งแต่แต่งงานมา เรือแล่นไปสะทวักตเกินทคาคหมายกัน

วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘

รุ่งเช้าเรือล่องลงมาถึงปากน้ำ มารคาและญาติพี่น้องผู้หญิงของหลวง
นายสีทติลงเรือมาส่งแค้นแล้วชนจากเรือที่ปากน้ำ ตกเวลากลางคืนพวกมิชชัน
นารีร้องเพลงเล่นกันแก่งว่ง หลวงนายสีทติบอกว่าชนศาลาพาคักว่าข้างล่าง
เพราะข้างล่างปะปนกันมากนัก พวกทอชโยกลางก็ช่อมเพลงกล่อมช่างเผอกท
ไค้ ฅ เมืองจีนทวยกัน วันหนึ่งร้องหลาย ๆ เทยวกกลับไปกลับมาจนน่าเชอ
ม. ยอนสันกับภรรยาอยู่ห้องไค้ ๆ กับหมอขบร็คเล็ พวกมิชชันนารีทไปเมือง

(๑) ท่านผู้หญิงจีน

จนทศวรรษ ได้รับความเข้าใจใส่จากกัปตันลีซ พวกลูกเรือและผู้ที่มาด้วย
เป็นอย่างดี

วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘

พอนามาข้ามต้นคอนไค ก็ออกเรือ หลวงนายสิทธิแสงศรีความ
เสียใจที่ตองจากมารดาไป และมารดาก็เหมือนกัน เมื่อจะจากไปแสงศรีว่า
เสียกายเพราะจากบุตรและหลาน ในใจพวกบุตรของหลวงนายสิทธิชนหลงใหลเป็น
อักษรมหาเสนาบดีและเสนาบดีกระทรวงกลาโหมคนหนึ่ง (๑) เรือล่นไปโดย
สวัสดิภาพ

ศรีมหาราชา

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘

ถึงศรีมหาราชา เรือทอดสมอทางทิศใต้ของเขาเขี้ยว วันนั้นตอนหงายก็
ทำให้รู้สึกโปร่งใจมาก เวลาประมาณ ๕ นาฬิกา หลวงนายสิทธิเชิญหมอยโรค
พร้อมควยโยนส์และภรรยา ให้ขึ้นไปเที่ยวบนฝั่ง พวกมิชชันนารีจึงขึ้นไปเที่ยว
บนฝั่งกับหลวงนายสิทธิและคุณกลั่นภรรยาของท่าน พอไปถึงที่ก็ พวกมิชชัน
นารีได้พบคนเป็นจำนวนมาก ออกรู้สึกเสียใจเวลาออกจากกรุงเทพฯ ไม่ได้เอา
หนังสือ (๒) ติดตัวมาด้วย หากไม่ก็จะได้แจกแก่ผู้ที่ได้พบเป็นจำนวนมากเหล่านี้
หลวงนายสิทธิและพวกมิชชันนารีเที่ยวอยู่ตลิ่งนั้นหลายชั่วโมง มีความสนุก
สนานและสบายเป็นอันมาก และรับประทานอาหารกันตลิ่งนั้น มีคนจับ
อาหารมาให้มากมาย เวลา ๑๐ นาฬิกา จึงย้ายหน้ากลองไปยังเรือ คุณกลั่น
กับพวกมิชชันนารีมาเรือลำเดียวกัน หลวงนายสิทธิมาอดกล่าหนึ่งข้างหาก
เวลา ๑๑ นาฬิกา เรือถอนสมอเดินทางต่อไปอีก

(๑) คือเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี บุนนาค

(๒) หนังสือเรื่องสอนศาสนา

วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๑๘ เรือแล่นมาในกลางทะเล ๓ วัน
คลื่นลมแรงมาก จนดูเหมือนเรือแล่นไปไม่ค่อยเชยอนทเลย

วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๑๘ วันนั้นกำหนดกันว่าจะมาถึง
ปากน้ำจันทบุรี ก็มาถึงความที่คาดหมาย ผ่านแหลม ๆ หนึ่งเรียกว่าแหลมสิงห์
และเกาะเล็ก ๆ ออกเกาะหนึ่ง นานมาก จนถึงระมัญ ทำให้แลเห็นภาพทาง
เกาะงองามมากเหลือที่จะพรรณนา.

ทำเรือจันทบุรี

รุ่งขึ้นวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๑๘ แลเห็นเมืองจันทบุรี พวกมิชชัน
นารี รุกย่นกันบนอนมากที่เดินทางผ่านพันอันครายมาไว้ และขอขอบคุณพระเป็น
เจ้ามาก ที่ปากน้ำเมืองจันทบุรีมีท่าเรือ ที่ทำเรือนมภช่วยนออกมาทางทะเล
โค้งงอนวงแขน เหมาะที่จะเป็นท่าเรือมากที่สุด จากทะเลขึ้นไปประมาณ ๑๐
ไมล์ แลเห็นเขาสระบาปและต้นมะพร้าวขึ้นสะพร่งไปหมด

วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๑๘ เพราะเหตุที่เมืองจันทบุรีไม่ได้ขุดริ้ว
ทะเล หลวงนายสทศหลวงหน้าชนไปเมืองตงแต่เมือวานนสัง เรือมารีย์ พวก
มิชชันนารี ๑ พวกมิชชันนารีรักใจมากทะเลโคกชนบก แลเรือตงมารีย่นเป็น
เรือใบ เผลอปลิวลมไม่มีที่ทรงใช้แฉว เลยไม่ถึงในตอนเย็นวันนั้น ต้องค้างคืนใน
เรือคน ๑ เวลา ๔ นาฬิกา พวกมิชชันนารีคนขนกว่าถมเมืองแล้ว แต่ยังไม่ถึง
ถึงบ้านหลังหนึ่ง ซึ่งหลวงนายสทศระไว้ว่าจะมาคอยพวกมิชชันนารีอยู่ ทนน
แต่พวกมิชชันนารีมาถึงช้าไป จึงคลาดกับหลวงนายสทศไปเสีย

วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๑๘ เวอนทพวกมิชชันนารีพักอยู่น
ในเรือนชานนอก ชยที่ค้าขายล่อคอเรือไทย ซึ่งเจ้าพระยาพระคลังกับหลวง
นายสทศมาทำการค้าอยู่ ในเวลานั้นถยงมเรือที่กาดงค้อะยอกกว่า ๕๐ ลำ

น้ำหนัก ๓๐๐ ถึง ๔๐๐ กิโลกรัม เรือของไทยเตรียมตัวไว้มากเช่นนั้น เข้าใจว่า
เป็นเพราะต้องการจะเตรียมตัวไว้มิให้พวกญวนมารบกวนทางเมืองแถบนี้

วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘ หม่อมบริกเล็ก ม. โยนส์และภรรยา
เดินทางไปยังข้างกระจะ ในเวลาที่พวกมิชชันนารีผ่านไปนั้น มีคนมาคและถามว่า
จะไปไหนกัน พวกมิชชันนารีบอกว่าจะไปหาหลวงนายสิทธิ์ คนเหล่านั้นก็ช่วย
ออกหนทางให้ เวลา ๑๖ นาฬิกา พวกมิชชันนารีไปถึงบ้านหลวงนายสิทธิ์ และ
รับประทานอาหารเป็นพรหมกันทันที

วันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนหลวงนายสิทธิ์ มีความกรุณาเตรียมข้าวของและเครื่องเสียบยงอาหาร
อันจะใช้เป็นของสำหรับเดินทางกลับกรุงเทพฯ ให้แก่หม่อมบริกเล็กเป็นจำนวนมาก

วันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนหม่อมบริกเล็กลงเรือที่ปากน้ำจันทบุรี เดินทางกลับกรุงเทพฯ กลับมา
พร้อมภรรยาของเขยของหลวงนายสิทธิ์ (๑) วันที่ ๑๘ ถึงปากน้ำเมืองสมุทร วันที่ ๒๐
ลงเรือสำเภาเข้ามากรุงเทพฯ กับนายสุจินดา วันที่ ๒๑ ถึงกรุงเทพฯ มีความ
สุขสบายดี

วันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘ เจ้าพระยาอภัยไพฑูริย์ ทราบว่าหม่อม
บริกเล็กกลับมาจันทบุรี ก็ให้เชิญตัวไปหาที่บ้าน เพื่อตรวจตราโรคที่ทานได้เช่น
มาแล้วประมาณ ๒๐ ปี เมื่อหม่อมบริกเล็กไปถึงไม่มีใครจะยอมให้ตรวจเท่าทั้ง ๒ ข้าง
ให้ตรวจและส่องรักษาข้างเคี้ยวก่อน ครั้นหม่อมบริกเล็กตรวจและพดจากตักต้อง
เป็นทพอใจ จึงได้ยอมให้ตรวจและรักษาทั้ง ๒ ข้าง เจ้าคุณหม่อมหม่อมบริกเล็กว่า
เป็นผู้มีอหิชาติย่อนโยนคดียิ่งนัก

(๑) คือพระยาสุรเสนา สวัสดิ์ ต้นสกุล สวัสดิชุต เวลานั้น เป็นนายสุจินดา หับแพรมห ดเล็ก

วันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘ หมอขบริกเลไปเยี่ยมและตรวจอาการ
โรคของเจ้าคุณภยโณฤทธิออก คราวนี้เจ้าคุณหมอยากระเรื่องโรคของท่านให้หมอ
ขบริกเลทงสนทเทียว เท่าข้างหนึ่ง ซึ่งหมอขบริกเลพอกยาไว้ตั้งแต่เมื่อวาน
ค้อยบยงชวชนมาก แต่อกข้างหนึ่งยังมีความป่วยอยู่บ้าง

วันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘ วันนี้เจ้าคุณโศภิตอนรับหมอขบริกเลอย่างเต็ม
ที่ ขอบใจมาก ให้ส้มโอ มะพร้าวและกล้วยแก่หมอขบริกเลเพื่อเป็นการตอบแทนใน
การที่ไ้รักษาโรคของท่าน

วันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘ วันนมีการเลี้ยงอาหารเย็นที่ขานดงสกล
ปอดุเกศ พวกมิชชันนารีไ้รับเชิญทุกคน และนอกจากพวกมิชชันนารีแล้ว
ยังมี ม. ฮันเตอร์ ม. เฮล์ กัปตันลีช ม. มิวแลโยชินกิชิลวา เป็นแขกมาใน
การรับประทานอาหารวันนี้อก ก่อนเวลาที่พวกมิชชันนารีจะลจากไ้ระ มิมหาคเล็ก
ผู้หนึ่งรับฯสั่งมาจากเจ้าฟ้าน้อย กล่าวขอโทษต่อพวกแขกในการที่เจ้าฟ้าน้อยมิไ้
เล็ดขมาเสวยร่วมไ้ระควย และขอดหมอบบริกเลว่าต้มอม ของเจ้าฟ้าน้อยประสทิ
พระธิดา พระองค์ขอเชิญหมอขบริกเลไปท้พระราชวังไ้จึงไ้ เรื่องนมหาคเล็ก
ไ้ขออกอย่างลับ ๆ เลียอก แดงงเช่นนน ในช่วประเทียวเคยวกรักกันทวทมค
เพราะนางผู้ประสทิพระธิดาน มีไ้ใช้เป็นคนสามัญ เป็นหม่อมของเจ้าฟ้าน้อยชง
นยเขนท ๒ รองแก่พระเจ้าแผ่นดินของประเทศ

หมอขบริกเลกลยดงบ้าน ถมิคนเขาเรือมารยไปวังของเจ้าฟ้าน้อย พอไ้ถึง
หน้าท้กพบพระองค์ท่านประทขรอยอยู่แล้ว ครนทอกพระเนตรเห็นหมอขบริกเล ก็
ตรัสทเกยวว่าหม่อมของพระองค์ประสทิธิดาองค์หนึ่ง (๑) ก่อนหน้าท้หมอขบริกเล
กลยมาดงหน้อยทง และกรัสทไ้ว่า ความธรรมเนียมไทยเมื่อหญิงคตอกขบุตร
แล้วคตงอยู่ไฟ ฉะนั้น หม่อมของพระองค์ก้กำลังอยู่ไฟ และจะคตงอยู่ไ้กรบ ๓๐ วัน

(๑) คือพระองค์หญิงใหญ่ พัดรมพระราชวังบวรฯ ในเจ้าคุณจอมมารดาแอม

ทวีย เพราะพระเจ้าพลอกเป็นครั้งแรก ถ้าครั้งที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๕ ก็อย่าตกลงมา
เป็นลำดับ คือ ๒๕ วัน ๑๘ วัน ๑๕ วัน และ ๑๑ วัน

วันที่ ๒๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้ เวลาเย็น หม่อมบริกเล็กยกภรรยาไปเฝ้าเจ้าฟ้าน้อยอีก พระองค์ทรง
รับรองเป็นอย่างดี หม่อมยังมีคงอยู่ตกรัศมีไฟ ชั้นแรกก็เหมือนหม่อมขลุ่ยข้างจะ
ละลายในการทนนางบริกเล็ก ผู้ซึ่งเธอใส่เคียวรุกเข้าไปทากวีย แต่เพราะขึ้นหญิง
ทวียกัน ไม่ช้าก็ระงับความช้ำเสียได้ นางบริกเล็กได้แนะนำให้เธอกินยาของ
หม่อมบริกเล็ก และแนะนำให้ ๆ นานมของเธอเองให้รักษาเสวย ขยำมอให้แก่นาง
นมในชั้นแรกนี้

วันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้ เจ้าคุณภยโฉดฤทธิ ให้คนมาแจ้งแก่หม่อมบริกเล็กว่า ท่านได้หายจากโรค
ที่เข่นแผลวและชอบใจหม่อมบริกเล็กมาก และถ้าข้างหน้ามีการเจ็บป่วยเกิดขึ้นแก่
ท่านแล้ว จะต้องขอให้หม่อมบริกเล็กเสมอ

วันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้ เวลา ๑๕ นาฬิกา เจ้าฟ้าน้อยใหม่หากเสด็จรับมาตามหม่อมบริกเล็กไป
ดูหม่อมและธิดาของพระองค์ พอหม่อมบริกเล็กทราบข่าวก็รีบไปพระราชวังที่เคียว
แก่หม่อมบริกเล็กไปถึงไม่ทันจะช่วยเหลือธิดาอย่างใด ๆ ได้เสียแล้ว เพราะสิ้นชีพ
เสียก่อนหน้าทหม่อมบริกเล็กมาดังแล้ว เจ้าฟ้าน้อยทรงพระโศกมนัสมาก ในการที่
หม่อมเจ้าอนเป็นธิดาตัวแรกของพระองค์ได้สิ้นชีพไปนั้น บรรดาพระญาติและบริวาร
ก็ร้องไห้อาลัยถึงเธอเป็นอันมาก ดูเหมือนว่าเจ้าฟ้าน้อยทรงพระดำริจะเลิกใช้
หม่อมไทย ซึ่งได้ถวายพระโอสถรักษาพยาบาลหม่อมของพระองค์อยู่นั้น และจะ
มอบภาระให้หม่อมบริกเล็กถวายพระโอสถแก่ผู้เคียว แต่ต้องเสียพระทัยทวียไม่สม

ด้วยพระดำริ เพราะพระราชมารดาและเหล่าพระภคินีทั้งหมอล่วงและผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งหลายเป็นจำนวนมาก ไม่เห็นชอบด้วยตามพระดำรินั้น

วันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๘

เวลานั้น เวลาบ่าย เจ้าฟ้าน้อยทรงส่งเรือมารับหมอบรัดเลกับภรรยาให้ไปเฝ้าสมเด็จพระราชินี (๑) พระชนนีของพระองค์ หมอบรัดเล พร้อมด้วยภรรยาจึงได้รีบไปเฝ้าตามพระกระแสรับสั่งนั้น สมเด็จพระราชินีประทับอยู่ในวังเคียงกับเจ้าฟ้าน้อย แต่ต่างตำหนัก ก่อนหน้าที่จะเฝ้าสมเด็จพระราชินี เจ้าฟ้าน้อยทรงพาให้หมอบรัดเลกับภรรยาชมเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งเช่นเครื่องลาว (๒) หมอบรัดเลเคยทราบว่าแคนมีเสียงไพเราะนัก อยากจะได้ฟัง จึงถามว่าใครๆ ที่อยู่ในทณเข้าแคนใดบ้าง เจ้าฟ้าน้อยตรัสตอบว่า ไทซ แล้วพระองค์จึงหยิบแคนขึ้นทรงเข้า และตรัสถามหมอบรัดเลว่า ต้องการจะฟังแฉ่วด้วยหรือ เมื่อหมอบรัดเลตอบรับแล้ว พระองค์จึงตรัสเรียกคนใช้เข้ามาคน ๑ คน ใช้นั้นเข้ามากระทำความเคารพโดยคุกเข่ากราบลง ๓ ครั้ง แล้วก็นั่งลงฟังแคนอยู่ ครั้นได้ฟังหวั่นไหวเริ่มแฉ่วอย่างไพเราะจับใจ ดูเหมือนจะได้ศึกษามาเป็นอย่างดี จากโรงเรียนสอนคนตรีฉะนั้น

ประมาณสักครึ่งชั่วโมงกว่าๆ มีข้าหลวงตัวไปรบกวน ๑ ช่งเรียกกันว่าคนเข้ามาเฝ้าเจ้าฟ้าน้อย นางพบบ่อยขลุ่ยยาวขลุ่ยขลุ่ยแล้วทูลว่า เวลานี้เขาเฝ้าไท้แล้ว ครั้นทราบดีเช่นนั้น หมอบรัดเลกับภรรยาจึงเดินเคียงแขนกันเข้าไป เจ้าฟ้าน้อยทรงพระดำเนินตามไปข้างหลัง การที่หมอบรัดเลกับภรรยาเดินเคียงแขนกันเข้าไปเช่นนั้น ดูเหมือนจะทำให้เห็นเป็นการแปลกมาก ทนทางที่เดินเข้าไป ผ่านพวกข้าหลวงไปเป็นอันมาก พวกข้าหลวงเหล่านั้นเมื่อเห็นเจ้าฟ้าน้อยเสด็จมากหมอบ

(๑) สมเด็จพระศรีสวรินทรบรมราชินี
(๒) แคน

ลงถวายบังคมทุกคน หมอขบริกเล็กก็บรรณาเข้าไปถึงท่าหนักของสมเด็จพระราชิน
แล้วเข้าไปในห้องพระโรง เวลานั้นสมเด็จพระราชินีขังไม่ได้เสด็จออกมาประทับ
บนพระแท่น ซึ่งตั้งอยู่กลางห้องพระโรง ทพณข้างหน้าพระแท่นมีหมเจ้าหญิงไว้ระทัย
อยู่ ๑๒ - ๑๓ พระองค์ หมอขบริกเล็กก็บรรณางบนเกาะอซึ่งตั้งอยู่ใกล้เคียงกับ
พระแท่นที่ประทับนั้น ในขณะที่หมเจ้าหญิงองค์หนึ่งซึ่งประทับอยู่ในห้องพระโรงนั้น
ต้องพระประสงฆ์ให้หมอขบริกเล็กตรวจโรคของพระองค์ ในเวลาที่หมอขบริกเล
กำลังตรวจอยู่นั้น สมเด็จพระราชินก็เสด็จออกมาจากพระทวารกลางซึ่งอยู่ตรง
กับพระแท่นที่ประทับ นางขบริกเล็กเห็นพระองค์ก่อนจึงลนเดินตรงเข้าไปเฝ้า การ
ทนางขบริกเล็กอาจเห็นเข้าไปเฝ้าเช่นนั้น ดเหมือนเจ้าหน้าตสเฝ้าแทนขบริกเล็กไม่
พอใจกันมาก แต่หากไม่กล้าที่จะพุดประการใด เมื่อนางขบริกเล็กเข้าไปถึงพระองค์
แล้ว ทสถามถึงสขทุกขส่นพระองค์ทันที พระองค์ก็รับสตอบว่าไม่มีใครจะทรงสบาย
และใครจะไ้ให้หมอมารักษา เมื่อการสเช่นซ่งเช่นนั้น นางขบริกเล็กจึงออกมานำ
หมอขบริกเล็กเข้าไปเฝ้าใกล้ ๆ หมอขบริกเล็กทสทำความเคารพอย่างธรรมเนียม
อเมริกัน และพระองค์ก็ประทานพระหัตถ์ให้เขียนเป็นเกียรติยศ เมื่อเสร็จการทำ
ความเคารพแล้ว หมอขบริกเล็กก็รับสถามตรวจพระโรคทันที ดเหมือนพระองค์จะ
ทรงแปลสพระทัยมาก ทหมอขบริกเล็กซ่งใคร ๆ ก็กล้าวยกข่งสรวสเริญว่าเขนหมอ
ทสความรัก แต่หาสจริงตามคำทสเลาซ่งกันไม่ รู้ว่าการพระโรคของพระองค์
เพียงเล็กน้อยเท่านั้น หมอขบริกเล็กเลยทสถามทสว่า เขาไม่มีความรู้ซ่งอย่าง
ทเขาใจกันจนซ่งในเมืองไทยว่า พอเห็นคนใช้ถึทรวบไ้ทสทสเคียวว่าเขน
ทหรือจะตายเช่นนั้น และการทสถอดกันเขนนั้นเองทำให้ความสสามารถทางใช้ยา
ของเขนถสลดหล่นมาก หมอขบริกเล็กทสทสไปว่าหมอออเมริกันทสขอเสียงไม่คย
อวคคเหมือนหมอไทยเลย และว่าการทสจะรว่าเขนหรือจะตายนั้น สรรพค
มนุษย์ยอมมรไ้ได้ รไ้ไ้แต่พระเจ้าบนสรวคพระองค์เคียวเท่านั้น แล้วสมเด็จพระ

พระราชันตรีสถานถึงเรื่องประเทศอเมริกาว่าไกลเท่าไรจากประเทศไทย และ
 เดินทางมาเสียค่าพาหนะเท่าไร พวกมิชชันนารีจะมาอยู่ในเมืองไทยนั้นนานเท่าไร
 และที่สถครสถานว่า ประเทศอเมริกามีความสุขสบายอย่างไรประเทศไทยนี้หรือไม่
 หมอขบริกเลทลตอบว่ามีความสุขสบายมาก ครั้นว่าถ้าเช่นนั้นแล้ว ทำไมพวก
 ท่านจึงมาประเทศนี้เล่า หมอขบริกเลทลตอบว่า การที่มานี้ มิได้มาหาความสุข
 มาโดยหวังจะนำคำสั่งสอนของพระเยซูคริสต์มาเผยแพร่แก่สัตว์โลกทั่วไป ใน
 ระหว่างที่สมเด็จพระราชันตรีสถานถามหมอขบริกเลทลนั้น เจ้าพาน้อยประทับนั่งมีไตรสร
 ประการโคเลเย และดูเหมือนว่าพระองค์ทรงเกรงกลัวพระชนนีนามากทีเดียว

เมื่อได้เฝ้าสมเด็จพระราชัน้อยประมาณชั่วโมงหนึ่งแล้ว หมอขบริกเลทล
 ภรรยาที่ทูลลา กลับ คำน้อยอย่างธรรมเนียมอเมริกัน เห็นเกยวแซนกันออกมา
 ล้วน สมเด็จพระราชันพร้อมด้วยราชบริพารทวยหาญและ ฝ่ายในก็พากันแลตาม
 หมอขบริกเลทลภรรยา ซึ่งเห็นเกยวแซนกันเช่นนั้น ซึ่งเห็นภาพที่แปลกยิ่งไม่มี
 ใครได้เห็นเลย และแปลกกับธรรมเนียมของไทยมาก

วันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้พวกคนไซมาขอขากันเป็นจำนวนมาก

วันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้เป็นวันพระของพวกมิชชันนารี มีการประชุมสวดมนต์ไหว้พระกัน
 ตามเคย และมีการแจกยาแก่ผู้ไปขอที่โรงสวดด้วย

วันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้พวกมิชชันนารีเตรียมตัวจะไปเที่ยวขอขากัน ราชธานีเก่าซึ่งเมือง
 ไทย เกิมคิจะไปกันอย่างยิ่งๆ แต่ ม. ฮันเตอร์มาแนะนำว่าตามหนทางที่
 แล้วควรต้องขอหนังสือเดินทางจากเจ้าพระยาพระคลังเสียก่อน หากไม่อาจขอกัน

ก็ได้ หมอขบขันแล้วว่า คำแนะนำของ ม. ชันเตอร์สมควรดี เพราะหนังสือ
อนุญาตจากชาวบ้านนั้น ชาวต่างประเทศใช้เช่นหนังสือเดินทางไม่ได้ นอกจาก
หนังสืออนุญาตจากเจ้าพระยาพระคลังล้นเกล้าคุณสมเด็จเจ้าพระยา

วันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๖

พวกมิชชันนารีจะไปเที่ยวชมนาน คอหมอนขบขัน เรเวอเรนทร์อินสัน
และเรเวอเรนคิน เมื่อพวกมิชชันนารีมาพร้อมกันแล้ว ม. ชันเตอร์จึงบอกว่า
ควรจะไปหาเจ้าพระยาพระคลังเสียวันนี้เถย

ในเวลาเย็น พวกมิชชันนารีและ ม. ชันเตอร์ไปหาเจ้าพระยาพระคลัง^(๑)
พยกำลังอยู่ในห้อง เป็นโรครุมะติว่า เจ้าคุณพระคลังมีความยินดีที่ใครทราบดีว่า
พวกมิชชันนารีจะไปเที่ยวชมนาน แต่เสียใจว่าการออกหนังสือเดินทางให้มันไม่
ใช้หน้าที่ของท่าน เช่นหน้าที่ของพระยาพิพัฒน์โกษา (เจ้าพระยาพระคลังที่ ๒)
แล้วเจ้าคุณพระคลังก็เอื้อเฟื้อส่งล่ามไปบอกให้มากับพวกมิชชันนารีด้วย

ประมาณครึ่งชั่วโมงกว่า ๆ พวกมิชชันนารีข้ามแม่น้ำไปหาพระยาพิพัฒน์
พยเจ้าคุณที่ท่านกำลังจะลงเรือ เมื่อใครทราบดีว่าพวกมิชชันนารีจะไปเที่ยว
ชมนาน ท่านเจ้าคุณกล่าวว่าไม่เป็นการสมควรที่พวกมิชชันนารีจะไปนั้น และ
ว่าจะใครขบขันความลำบากทั้งพวกมิชชันนารีและพวกอินคินด้วย แล้วจึงไต่ถามว่า พวก
มิชชันนารีมีความประสงค์อย่างไรที่จะไปชมนาน พวกมิชชันนารีตอบว่าต้องการ
จะไปแจกหนังสือสอนศาสนาคริสต์แก่ประชาชนที่เมืองนั้น และจะดูว่าเมืองนั้น
สมควรจะเป็นแหล่งที่ประดิษฐานศาสนาหรือไม่ ต่ท่านไม่พอใจ ก็ไต่ถามว่า
ทำไม ก็ใครขอนุญาตให้ไปตั้งใดในจังหวัดแล้ว ยังไม่พอใจอีกหรือ

(๑) เข้าใจว่าสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ วรลานั้นเป็นพระยาศรีพิพัฒน์ รั้งราชการกรมท่า
เจ้าพระยาพระคลังลงไปสร้างเมืองใหม่ที่เมืองจันทบุรี

เมื่อได้สนทนาโต้ตอบกันพักหนึ่งแล้ว ท่านกล่าวเป็นคำขากว่าพวกมิชชันนารีจะไปอยุธยาไม่ได้ เมื่อเห็นเช่นนั้นแล้ว พวกมิชชันนารีก็พากันถามท่านกลับไปยงตพักของตน ก็กระซิบไปให้ไต่ แต่ ม. ฮันเตอร์ ก็บอกว่า ถ้าขึ้นไปเกิดถกจบจนแล้ว จะเกิดความลำบากมาก ทั้งจะทำให้เสียหนทางของพวกมิชชันนารีต่อไปในข้างหน้าด้วย พวกมิชชันนารีเห็นชอบด้วย จึงเป็นอันงดการไปเที่ยวเมืองอยุธยา

วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๘

วันพฤหัสบดีเลิกนอาหารเย็นแล้ว ภรรยาของพระยาพิพัฒน์โกษาตั้งเรือมาให้รับหมอบริคเล่ไปบ้านของท่าน เมื่อไปถึงบ้านแล้วก็ได้รีบเชิญให้เข้าไปในห้องรับแขก บุตรของพระยาพิพัฒน์โกษาคน ๑ เป็นไข้ทรพิษประมาณ ๑๐ ปีล่วงมาแล้ว ในตาข้างซ้ายของเธอก็เกิดเป็นต้อขึ้นเพราะการชกใช้ทรพิษนั้น พระยาพิพัฒน์โกษาต้องการจะให้หมอบริคเล่รักษาต้อ บุตรอีกคนหนึ่งในตระกูลนั้นจะให้รักษาโรคคางทูม (๑) อีกคนหนึ่งจะให้รักษาร่างกายส่วนอื่น ตามว่าจะรักษาไข้หรือไม่ หมอบริคเล่ตอบว่าจะรักษาไข้หรือไม่นั้น ต้องตรวจเสียก่อนแล้วจึงเข้มมิ่งไปจะรับศิษย์เพื่อตรวจดู เหมือนนกมีตเคยทำแกแตก ๆ ในประเทศของตน ในทันใดนั้น บุตรของพระยาพิพัฒน์โกษา ร้องไห้โฮและห้ามไม่ให้หมอบริคเล่รับศิษย์ของเข้เป็นอันขาด (ข้อนี้ทำให้หมอบริคเล่แปลกใจมากและชักโกรธ ค้วยยังไม่เคยรู้ธรรมเนียมของไทย ซึ่งถือกันว่าไม่สมควรจะรับศิษย์กันเล่นง่าย ๆ หมอบริคเล่เลยจำเป็นขที่เรียนของตัว ไม่รับศิษย์ของเด็กซึ่งมีสกุลเช่นนั้นเล่นออก) ส่วนตัวของพระยาพิพัฒน์โกษาเอง ต้องการให้รักษาโรคคางทูมซึ่งไข้เป็นมานานแล้ว หมอบริคเล่รับรักษาอย่างดีและพอใจมาก

(๑) โรคคางทูม

วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้ หมอบรัดเลย์และภรรยาไปวัดเวฬุสาเถาซึ่งพงเขามาจากเมืองจีนเป็นครั้งแรกในขี้ใหม่ของฝรั่ง(๑) หมอบรัดเลย์เล่าว่า ในครั้งกระนั้นเมื่อมีเรือสำเภาเข้ามา นับว่าเป็นสิ่งที่พอใจของประชาชนยิ่งนัก ทั่วเรือสำเภาเหล่านั้น นำของดี ๆ ของที่หายากและของแปลก ๆ เข้ามาขายมากมาย เรือเหล่านั้น คนขายของเข็นเงินมากคนด้วยกัน ตั้งแต่ ๒๐ ถึง ๖๐ คน ซึ่งอาศัยอยู่ในชั้นตาดฟ้าของเรือนตนเอง พอเรือสำเภาเข้ามาถึงก็ส่งคนไปประชุมกันซื้อของหนาแน่น ฤๅก็ไม่มีเรือสำเภาเข้ามาเมืองไทยนั้น คดีตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ไปจนถึงเดือนเมษายน ตั้งแต่เดือนมิถุนายนไปจนถึงเดือนมกราคมเป็นฤดูสำเภาออก ในขาออกไปสำเภา มักจะบรรทุกสินค้าต่าง ๆ ออกไปขายเมืองจีนออก สินค้าเหล่านั้น คือ น้ำตาลทราย มะพร้าว กายาน เปลือกไม้สำหรับย้อมสี ผาย เขา กระตัก และงาช้าง เป็นต้น

วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้พวกมิชชันนารี รู้สึกว่าเป็นเกียรติยศมาก ที่มีพวกชาววังมาขอให้รักษาโรคที่ราน้ำหน้ายาวถึง ๓ คน คนที่มาก่อนขอมให้รักษาตามคำวาทของพวกมิชชันนารี ไม่มีความเห็นคัดค้านอย่างใดเลย แต่อีก ๒ คนหลัง ออกจะถือศรัทธาอยู่บ้าง หรือออกจะถือธรรมเนียมจนเกินไป จนไม่ยอมให้ผู้ช่วยของหมอบรัดเลย์ทำการรักษาอย่างธรรมเนียมฝรั่ง

วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๘

ในบรรดาคนไข้ของพวกมิชชันนารี มีพระสงฆ์เป็นจำนวนมากเหมือนกัน หมอบรัดเลย์ให้เกียรติยศแก่พระมากกว่าพวกฆราวาสเล็กน้อย คอยอมให้พระ

(๑) ขึ้นต้นปีแต่เดือนมกราคม

เข้านั่งบนม้าในร้านขายยาได้ ส่วนคนสามัญต้องนั่งคอยอยู่ข้างนอก หมอขจรศักดิ์
 เล่าว่าในสมัยนั้น คนชั้นต่ำเมื่อเห็นพระเป็นแต่แสดงความเคารพเพียงเล็กน้อย
 เท่านั้น (๑) ส่วนคนชั้นสูงนั้น เคารพอย่างจริง ๆ จัง ๆ ทศเดียว ถึงถึงต้อง
 คลานเมื่อพบพระเจ้าในทศเช่นนั้น คือเมื่อสองสามวันทลวงมานเอง มีหญิงสาววัง
 คนหนึ่งมาที่ร้านขายยาเพื่อต้องการยาบางอย่าง ชั้นแรกนางไม่เต็มใจจะเข้าไป
 ข้างในด้วยเห็นมีพระอยู่มาก หมอขจรศักดิ์ขอเชิญให้เข้าไป แต่หมอประหลาดใจ
 มากทศเห็นหญิงสาววังนั้น ลงคลานเข้าเข้าไปและไม่ยอมนั่งบนม้าเลย อ้างว่า
 การที่ระชนนั่งบนม้าเสมอกับพระสงฆ์เช่นนั้น เป็นการแสดงความไม่เคารพและ
 ฝิดธรรมนิยม แต่คนสามัญไม่ได้คิดที่ระคลานเช่นนั้นเลย เป็นแต่แสดงความ
 เคารพยำเกรงนิกษน้อยเท่านั้น

วันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนหมอขจรศักดิ์และภรรยาถูกพวกมิชชันนารีทั้งหมัด รวมทั้ง ม. ชนเตอร์
 และ ม. เฮลด์ทวย ได้ไปในการพระราชพิธีแห่งพระศพของพระเจ้าลูกเธอพระองค์
 หนึ่ง (๒) ซึ่งใกล้สิ้นพระชนม์มาประมาณ ๑๐ เดือนแล้ว พระเจ้าลูกเธอพระองค์
 พวกมิชชันนารีกล่าวไว้ว่า ถ้าท่านมีพระชนม์อยู่จะได้เป็นพระมหาอุปราชใน
 อาณาจักร และว่าเป็นความทรงตเคยวทวย ตั้งแต่ท่านสิ้นพระชนม์แล้ว ก็ไม่มี
 ผู้ใดได้รับตำแหน่งนั้น มาจนถึง ปี พ.ศ. ๒๓๗๓

วันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนพวกมิชชันนารีได้ไปทำการพนัน ซึ่งเล่นกันที่แพรมบ้านของพวก
 มิชชันนารี พวกจีนเป็นหัวหน้าตงชน พวกจีนชอกจะเป็นครุสำหรับการเล่นใน
 กรุงเทพฯ ๆ ทุกอย่าง และไม่ใช้แต่การพนันเท่านั้น ในเวลาเล่นยังมีการมหรสพ

(๑) หมายความว่าเพียงยกมือไหว้
 (๒) คือพระองค์เจ้าลักขณานุคุณ

อีกด้วย ตามริมแม่น้ำได้เล่นกันหลายแห่ง และถ้าดูที่ทั่วทั้งกรุงเทพฯ ข้างที่
จะกว้างร้อยแห่งด้วยกัน การเข้ตโอกาสให้เล่นการพนัน โดยได้รับอนุญาตจาก
รัฐบาลเช่นนี้ ในยี่หนึ่งได้เล่นกันถึง ๕ วัน คือในวันขึ้นปีใหม่ของไทย ๓ วัน ขึ้น
ปีใหม่ของไทยอีก ๓ วัน และสงกรานต์อีก ๓ วัน

วันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๕

วันนี้ ม. วุฒิกอน นายทหารเรืออเมริกัน มาหาพวกมิชชันนารี ม.
วุฒิกอนมาจากปากน้ำคงแคเมือวานนี้ เขาถูกกักอยู่ที่ปากน้ำหลายเวลา เกือบ
ระหมัดหวงที่จะไต่หนึ่งสอเดินทางเข้ามากรุงเทพฯ เขาเป็นนายทหารเรือคนแรก
ของเรือสลูปปิกอก ซึ่งเข้ามาถึงประเทศไทย ม. โรเบิร์ต อัครราชทูตอเมริกัน
กว่าจะเข้ามาถึงในวันสองวันนี้ พวกมิชชันนารีมีความยินดียินดีอย่างเหลือล้น
ที่โคพบและสนทนากับชาวอเมริกันด้วยกันเป็นครั้งแรก ตั้งแต่เข้ามาอยู่ในเมือง
ไทยอันอ้างว้างและเปลี่ยวเปลี่ยววัน

ในอาทิตย์นี้ คนใช้ของหมอบริคเล็มจำนวนมาก คิดเฉลี่ยราววันละ ๑๕๐ คน
แต่ทว่านายยามเฝ้าจะไม่จะยุ่งอะไรมากนัก เพราะหมอบริคเลได้จัดระเบียบไว้เรียบร้อย
ระเบียบ แม้จะมั่งงานมากก็เรียกว่ามากอย่างมีระเบียบ คือจัดให้นางบริคเลและหญิง
ผู้ช่วยเป็นเจ้าชายให้แก่คนใช้พวกผู้หญิง ให้ ม. ยอนและเงินผู้ช่วยเป็นธรรมา
ยาให้แก่พวกคนใช้ผู้ชาย ตัวหมอบริคเลขอบคุณแลถ้ากึ่งงานทั่วไป และยังมีคร
ภาษาไทยของหมอบริคเลนั่งโต๊ะตรงกับหมอบริคเลอีกคนหนึ่ง คอยเขียนถ้าค
คนช่วย และคำถามคำตอบในระหว่างหมอบริคเลกับคนช่วย การที่หมอบริคเล
ทำการเช่นนั้น โดยประสงค์จะเรียนภาษาไทยในเรื่องใช้เก็บให้ชำนาญยิ่ง ๆ ขึ้น

วันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๔

วันนี้ เรเวอเรนทร์อับบัตน์ แสดงปาฐกถาทแพชองพวกมิชชันนารี มี
คนไปฟังกันหนาแน่น จนถึงแปดริมน้ำ เฉพาะผู้ที่อยู่สวคมนตรีให้วพระเวลาท
เลิกปาฐกถาแล้ว ยังมีจำนวนถึง ๑๗๐ คน

วันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๔

วันนี้ มีพวกนายทหารเรือในเรือสลบียกอก มาหาพวกมิชชันนารี ๔ คน
คนหนึ่งเป็นนักประพณสมนามโตงตง ซอหมอสวเคนเขกแพทยทหารเรือ ซึ่งเคย
แต่งหนังสือชื่อ ครุ เขย อิน ธิ แป๊ะพก พวกมิชชันนารีมีความยินดีมาก
ที่พวกนายทหารเรือเหล่านั้นมาหา ทั้งใคค้างอยู่กับพวกมิชชันนารีถึง ๓ คน

ในวันเอง เจ้าฟ้าใหญ่^(๑) พระราชอนุชาของพระเจ้าแผ่นดิน และเป็น
ประธานของพระสงฆ์ในอาณาจักร มีรับสั่งให้หมอบริคเลไปเฝ้าทวด ซึ่งอยู่เหนือ
ที่พักของพวกมิชชันนารีขึ้นไปราว ๑๒๐ เส้น^(๒) หมอบริคเลรู้สึกหนักใจอย่าง
ในเรื่องพาภรรยาไปด้วย เพราะเจ้าฟ้าใหญ่เป็นพระทมพระเกียรติยศสูง ฤไม่
สู้จะเหมาะนักในการที่จะนำผู้หญิงไปเฝ้าพระองค์ แต่ก็คิดว่าเป็นการดีเหมือนกัน
จะให้คนไทยรู้เสียบ้าง ว่าชาวอเมริกันไม่นับผู้หญิงว่าเป็นเพศที่เลวกว่าชายเลย
พอไปถึงพระองค์ทรงรับรองหมอบริคเลอย่างดี และเชิญให้นั่งที่โต๊ะแห่งหนึ่งแล้ว
พระองค์เองก็ประทับที่เก้าอี้ ตรงข้ามกับเขาทั้ง ๒ คนเหมือนว่าพระองค์มีใคทรง
รังเกียจในการที่หมอบริคเลพาภรรยามาด้วยเลย เจ้าฟ้าใหญ่พระองค์นี้ หมอ
บริคเลกล่าวว่า พระองค์สมควรจะเป็นรัชทายาทไทยตรงทีเดียว แต่ตามชกตย

(๑) คือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมัยนั้นเรียกกันว่า เจ้าฟ้าใหญ่ หรือ
ตุลกระหม่อมพระองค์ใหญ่

(๒) คือวัดราชาธิวาส เวลานั้นยังเรียกวัดสมอราย

ราชประเพณี ราชสมบัติของใต้แก่พระเชษฐาธิราชก่อน เหตุนี้พระองค์จึง
เสด็จออกทรงผนวชเสีย

วันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๕

วันนบวันพระของพวกมิชชันนารี มีการสวดมนต์ไหว้พระกนทยานของ
พวกมิชชันนารีตามเคย

วันที่ ๑๓ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๕

วันนบการเลียงนาชาติบ้านหอ เรเวอเรนต์ รอยันสัน ม. โรเบิร์ต
อัครราชทูตอเมริกัน เรเวอเรนต์ เทเลอร์ และ ม. ฮันเตอร์ หมอชรักเต
พร้อมทั้งภรรยา ได้มาประชุมที่บ้านเรเวอเรนต์รอยันสัน มีการสนทนาปราศรัย
กันอย่างดี เมื่อเลียงนาชาติเสร็จแล้ว มีการสวดมนต์ไหว้พระ เพื่อยืนยัน
แสดงถึงความเคารพต่อพระเป็นเจ้าด้วย

วันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๕

วันนี้ ม. โรเบิร์ต อัครราชทูตอเมริกัน เข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน

วันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๕

วันนี้ ม. ยอน ผู้ช่วยในร้านขายยา ลาหยุดพักไปรับใช้ท่านอัครราชทูต
อเมริกัน และในเย็นวันนเองเป็นวันที่ท่านอัครราชทูตออกจากกรุงเทพฯ กลับ
ไปประเทศอเมริกา

วันที่ ๒๓ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๕

เวลาเช้าหมอชรักเตได้รับสั่งจากเจ้าฟ้าน้อย ขอเชิญให้หมอชรักเตไป
เฝ้าเจ้าฟ้าใหญ่ ไปพร้อมด้วยพระองค์ และสั่งเรือเก๋งประทานมาให้หมอชรักเต
ไปก่อน ส่วนพระองค์เสด็จโดยเรือพระที่นั่งออกลำหนึ่งต่างหากตามไปข้างหลังที่
วัดพนมมัสยิดมาทำบุญกันแน่นหนา เมื่อไปถึงแล้วคอยอยู่สักครึ่งชั่วโมงจึงได้เข้า

เจ้า เจ้าฟ้าใหญ่เสด็จออกมาประทับบนพระเก้าอี้ตรงหน้าหมอบรัดเล หมอบรัดเล
 นั่งเฝ้าอยู่บนเก้าอี้ซึ่งสูงกว่าบรรดาผู้ที่หมอบเฝ้าอยู่ทุก ๆ คน สงสัยว่าจะต้องกล่าว
 คำขอโทษหรือไม่ แต่ถอยเสียว่าเป็นธรรมเนียมฝรั่งและทั้งไม่มีผู้ใดต้องการให้
 กล่าวคำขอโทษด้วย จึงมีใ้กล่าวคำขอโทษอย่างใด ๆ หมอบรัดเลเห็นว่าอาการ
 ประชวรของพระองค์ไม่ใช่โรคเล็กน้อย โรคชนิดนี้ หมอไทยเรียกกันว่า โรค
 ลม (๑) เมื่อเจ็บตั้งแต่พระบาทแล้วลามสูงขึ้นโดยลำดับจนถึงเท่าที่เป็นอยู่ในยัต
 นี้ (๒) และเท่าที่หมอไทยได้รักษากันมาแล้วนั้น ใช้ยาชนิดอื่น ๆ พอก หมอ
 ฝรั่งตรวจอยู่เป็นเวลานาน จึงเห็นว่าตามทฤษฎีของหมอไทยว่าเป็นโรคเกิดแต่ลมและ
 รักษาโดยวิธีนั้นไม่ถูกเสียแล้ว เมื่อเจ้าฟ้าใหญ่และเจ้าฟ้าน้อยได้ทรงสดับคำ
 ชี้แจงกราบทูลของหมอบรัดเลเช่นนั้น ก็ทรงเห็นว่ามีความจริงมาก ใคร่จะทรง
 เลิกหมอไทยและให้หมอบรัดเลรักษาต่อไป แต่ชนิดนั้นก็ยังคงทรงลงเสพระฤทัยอยู่
 จนเมื่อหมอบรัดเลได้ชี้แจงถวายให้ชัดเจนอีกครั้งหนึ่งแล้ว จึงตกลงให้เลิกหมอ
 ไทย แล้วมอบภาระในเรื่องการรักษาพระโรคให้แก่หมอบรัดเลต่อไป ในเวลาที่
 หมอบรัดเลออกจากทเฝ้าแล้ว มีคนนำไปพักยังตึกเล็ก ๆ หลังหนึ่ง ซึ่งมีหน้า
 ต่างเข้กใครชอบ มีพระมยุพณและเครื่องประดับอย่างธรรมเนียมอเมริกัน และ
 มีอาหารลูกไม้ขนมจุกไว้เรียบร้อย สำหรับรับรองหมอบรัดเลด้วย ในระหว่างที่
 หมอบรัดเลรับประทานอาหารอยู่นั้น มีคนไปล้อมดูกันมาก เพราะยังไม่เคยเห็น
 ฝรั่งชาวอเมริกันกินอาหารเลย

วันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๔

เจ้าวอนนเจ้าเมืองนคร (๓) ซึ่งเข้ามาเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินไทยให้มาเชิญ
 หมอบรัดเลกับ ม. อินเตอร์ไปหา หมอบรัดเล และ ม. อินเตอร์ ก็ไปหาตามความ

(๑) อัมพาต
 (๒) ถึงพระพักตร์
 (๓) เจ้าพระยามครห์ธรรมราช (น้อย)

ประสงค์ เจ้าเมืองนครพนมขอขรเกล้าว่าเป็นคนทมิฬอยากขใจอกคนก และว่า
ชอบชาวประเทศทเรญรุงเรือง เพื่อบนพระลภของตัวเัวเมืองและขของลกสาว
เจ้าเมืองนครไคให้มานั่งใหม่แก่หมตขรเกล้า ๓ คน และส่งวามะรนนให้ไปหาอก

วันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๙

อนัน หมอขรเกล้าเอกรรยา ไปหาเจ้าพระยานครตามทไครบเชิญไว้ว่า
จะไป เจ้าพระยานครรับรองเป็นอย่างดี จนแรกรบทเรอนหลังทงรวมแม่นำ(๑)
ภายหลังชวนหมอขรเกล้าไปยังเรือนอกหลังทงใหญ่โตกว้างขวางมาก เรือน
เหล่านทเหมือนว่าจะพงสร้างจนบนทพกของเจ้าพระยาคนน ในระหว่างทเขามา
เฝ้าพระเจ้าแผ่นดินกราวนเอง เจ้าพระยาคนนไคแสดงกรษาทตามแบบขอเมริกัน
และองกฤษทุกอย่างทาทคนร จักให้หมอขรเกล้าเอกรรยานงเภาอนวมยาวตัว
เคียวกน หมอขรเกล้าเลนนงข้างซ้ายของกรรยา ในระหว่างทงสนทนากนน เจ้า
พระยาเรียกผู้หญิงหลายคนเข้ามาในทงนนั้น พวกผู้หญิงเหล่านั้น หมอขรเกล้า
นกว่าเป็นกรรยาของเจ้าเมืองคนนแทบทุกคน ทวยหมอขรเกล้าไคเห็นเองใน
ระหว่างเวลาอภัยทนนจนไปนั่งร่วมอาศน์กัย เจ้าพระยานครอนเป็น การ ฝึกธรรม
เนี่ยมขของคนทไมใช่สามภรรยาคน เจ้าพระยานครไคให้จักไคะเลียงนำซาแก่
หมอขรเกล้าและกรรยา การจักไคะพยายามจะทำให้เป็นไปตามแบบขของชาว
อเมริกันทุกขอย่าง ซากเลือกชนคทค ชนมกถวนแต่ขอย่างอร้อย มะปรางกัทวาน
สนิทนำรียประทานทุกขอย่าง

เมอดินนำซากนเสร็จแล้ว เจ้าพระยานครให้หมอขรเกล้าตรวจโรคลกชาย
ซึ่งมีอายุไค ๔๘ หรือ ๕๐ ปี และตรวจตัวเจ้าพระยานครเอง เพื่อบอยากทราบ
วากนขาชนคไรจึงจะคิ ทลุตให้ตรวจโรคเนองอกทขอมขของลกสาวคนทงทวย

(๑) อยู่ริมแม่น้ำตรงหน้าวัดมหาธาตุ

วันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๕

ข้าพเจ้า หมอขจรศักดิ์ เรเวอเรนทร์ ขอนสัณไปหาเจ้าพระยานครออก คอย
อยู่ประมาณชั่วโมง ๑ เจ้าพระยานครจึงไต่ออกมา ยาคเกลอซึ่งหมอคขจรศักดิ์
ไว้แต่คราก่อนก็ยังไม่ไต่กัน โดยกล่าวว่าจะเป็นยามพิษ หมอขจรศักดิ์พยายาม
อธิบายให้เห็นว่า ไม่จำเป็นต้องกลัว แต่เจ้าพระยานครก็ต้องการจะพิสูจน์ให้เห็น
ประจักษ์แก่จักษ จึงไต่เรียกคนใช้มาคนหนึ่ง ซึ่งเป็นคนมีความปรกตัสขक्ति ให้
กนยาคเกลอนนตอหน้าของตน โดยกล่าวว่า ถ้ายานครจริงแล้วท่านจึงจะขอใหม่
คนใช้นั้นก็กระทำตามคำสั่ง

วันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๕

วันนี้ เรเวอเรนทร์ ขอนสัณนภรรยา กลับมาจากเมืองจันทบุรีซึ่งไต่ไป
อยู่ถึง ๖ เดือน ในระหว่างที่ขยเมืองจันทบุรีนั้น เขาได้สอนศาสนาและแจกจ่าย
หนังสือทุก ๆ วันแก่พวกชนนขยจันทบุรีนั้น เขาเดินทางมา ๔ วัน ถึงปากน้ำ
และเดินทางจากปากน้ำเข้ามากรุงฯ อีก ๓ วัน เสียเวลาอยู่ที่ปากน้ำเสีย
๒ วันเปล่า ๆ โดยความเฉยชาของเจ้าหน้าท

วันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๕

บรรดาคนใช้ของพวกมิชชันนารีมณฑลต่างจังหวัดและในพระนคร โดยมาก
มาจากอยุธยา ลามโคก ปากลัด และปากน้ำ ซึ่งไกลจากที่อยู่ของพวกมิชชัน
นารีออกไปตั้งหลาย ๆ ไมล์ ในเวลาเช้าเสียงของหมอคขจรศักดิ์ของลือไปทั้งใน
ที่ไกลและที่ใกล้ มีคนนยหน้าถอคาถันมากกว่าเป็นหมอกหมอคขจรศักดิ์

วันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๕

วันนี้ เจ้าฟ้าใหญ่มลายูพระหัตถ์ถนงมาถงหมอคขจรศักดิ์ ขนคนพระเจ้า
แผ่นดินมีพระราชโองการจะให้หมอคขจรศักดิ์มาประจำรักษาพระองค์ และได้ทรง

สัญญาว่าหมอลหลวงนั้นจะรักษาให้หายไ้ภายใน ๓ วันเท่านั้น พระองค์ได้ทูล
 พระเจ้าแผ่นดินให้ทรงทราบเหมือนกันว่า เวลาหมอบรรคเลได้ถวายพระโอสถอยู่
 และว่าพระองค์ทรงสบายขึ้นมา ตั้งแต่ได้เสวยพระโอสถที่หมอบรรคเลถวาย
 แต่ครั้นจะทรงปฏิเสธหมอลหลวงเสียทีเดียว ก็เกรงว่าจะเป็นการขัดพระราช
 ใ้โองการ ฉะนั้น พระองค์จึงได้แจ้งแก่หมอบรรคเลว่า ขอให้หมอลหลวงไปรักษา
 พระองค์ตามพระราชประสงค์ ขอหมอบรรคเลอย่าได้มีความรังเกียจเลย ถ้าว่า
 หมอลหลวงไม่สามารถรักษาพระองค์ให้หายตามกำหนดนั้นแล้ว พระองค์จึงจะขอ
 ให้หมอบรรคเลถวายพระโอสถต่อไปใหม่ หมอบรรคเลทูลตอบไปว่ามีความยินดี
 จะให้หมอลหลวงได้ถวายพระโอสถตามพระราชใ้โองการของพระเจ้าแผ่นดิน และ
 ให้อยู่ในความรับผิดชอบของหมอลหลวงนั้นทีเดียว และไม่ยอมรับถวายพระโอสถ
 พระองค์อีกต่อไป ทว่าเกรงว่าจะเกิดการแก่ถ้รกันขึ้นในระหว่างหมอลหลวงจะ
 เป็นอันตรายแก่คนไข้^(๑) อนึ่งหมอบรรคเลเชื่อว่าพระอาการโรคของเจ้าฟ้าใหญ่เท่า
 ที่ตนได้รักษาไปแล้วนั้น นับว่าเกือบหายดีแล้ว และถึงแม้ว่าจะไม่ได้เสวย
 พระโอสถอย่างใด ๆ อีก พระองค์ก็มักจะทรงสบายขึ้นทุก ๆ วัน เวียงนี้ หมอบ
 บรรคเลเชื่อว่าเจ้าฟ้าใหญ่ทรงทราบอยู่ในพระหฤทัยเป็นอันดี และป่อร์คกับตน ก็
 เห็นเช่นนั้นเหมือนกัน เพราะว่าพระโรคที่เจ้าฟ้าใหญ่ทรงประชวรนั้น หมอบรรคเล
 เชื่อว่าหมอลไทยน้อยตนกจะรู้ถึง และหมอบรรคเลอยากรู้กันว่าหมอลไทยคนไหน
 ที่ได้กล่าวสัญญาว่าจะรักษาให้หายไ้ภายใน ๓ วัน เท่านั้น ทว่าเขาจะได้สบายใจ
 ไม่ต้องเกยวของอีกต่อไป

(๑) ถ้าว่าเมื่อต้องการจะให้หมอล้อตฝ่ายหนึ่งเสียชื่อ ก็จะเกิดสิ่งเอาชาติแผลงแก่โอสถแล้ว

ศก
 กทมเสย

วันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้ หมอขบริศเลไปหาเจ้าพระยานครอึก ไปคราวนี้เอาหนังสือใบเบส
คมภรแมตอิว ซงมซซส จิตสัน แปลไว้เป็นภาษาไทย ไปให้เจ้าพระยานคร
อววย หมอขบริศเลอ่อนวอนพระเป็นเจ้าขอให้ทลใจเจ้าพระยาคนนให้อ่านหนังสือ
นี้ให้จงได้ อนึ่ง วันนเองเป็นวันที่เจ้าพระยานครเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน

วันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้ ลูกชายของเรเวอเรนค์ รออินสัน ถึงแก่ความตาย(๑) หมอขบริศเล
พยายามรักษาอย่างเต็มความสามารถ แต่เกินกำลังที่หมอขบริศเลจะเอาไว้ได้
หมอขบริศเลโทมนัสลงแทบจะเลิกเป็นหมอ

วันที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้ เรเวอเรนค์รออินสัน ได้ส่งหนังสือพิมพ์แผ่นหนึ่งเป็นควอถษรไทยมา
ให้หมอขบริศเล พิมพ์แยกถอชควดกตองคมาก หนังสือฉบับนี้ หมอขบริศเลว่าเช่น
หนังสือไทยฉบับแรกที่พิมพ์ชนในเมืองไทย

วันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๗๙

เย็นวันนี้ เจ้าพระยาพระคลังกลบจากจันทบุรี กล่าวกันว่า ท่านเดินทาง
บกมาจนถึงบางปลาสร้อย แล้วจึงไต่ลงเรือต่อมายังกรุงเทพฯ เพราะระหว่าง
เมืองจันทบุรีกับบางปลาสร้อย มีคลื่นลมจืดเรือเดินไม่ได้ เจ้าพระยาพระคลังไป
สร้างขอมขอมของถนนพวงกตจันทบุรีซึ่งเข่นราชการสำคัญ ชยเสียเป็นเวลานาน
จึงพวงกตขมมากรุงเทพฯ วันนเอง

วันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๗๙

เย็นวันนี้ ขณะที่หมอขบริศเลนั่งอยู่ในห้องอ่านหนังสือ มีเสียงร้องทกเป็น
ภาษาอังกฤษว่า Hello Doctor! How do you do? เป็นอย่างไรหมอ สบายดี

(๑) ลูกชายของรออินสันคนนี้ หมอขบริศเลว่าเป็นบิด
TUDC 22/04/2563

หรือ หมอบร็คเล โดยขึ้นเช่นนั้น จึงหนีไปคทางนอกชานว่าจะเป็นชาวอังกฤษที่
 ไทหนา มา เมื่อใดเห็นคนรูปร่างสนิทตผวเนอกาแดง แต่คงตัวเป็นทหารเรือ มนระย
 ภาไหล่ของแขวนอยู่ข้าง ๆ จึงเดินตรงเข้าไปหา ขณะที่หมอบร็คเล เดินตรง
 เข้าไปหาเอง นายทหารเรือผู้นอกชานไม่ได้ หิวเวาระออกมาถึง ๆ อาการ
 เช่นนั้น ทำให้หมอบร็คเลจำได้ว่าไม่ใช่ใครที่ไทหนา คือเจ้าพานฮอนนเอง
 พระองค์ทรงเคระของทหารเรือที่ไครยพระราชทานเมื่อเร็ว ๆ นี้ และการททรง
 เคระองมาเช่นนั้น ก็โดยพระประสงค์จะทรงสัพยอกหมอบร็คเลกับภรรยาเล่นเพื่อ
 เป็นการสนุกซึ่งพระองค์ทรงโปรดนัก

วันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๓๙

เป็นระนนั้น มีการประชุมส่วทมนตทชานหมอบร็คเล การประชุมชนคนม
 ทุกวันพอ ทมานของพวกมิชชันนารีคนใดคนหนึ่ง พวกมิชชันนารี ไบรเตสแตนต์
 ในวงเทพ ๆ มากันทั้งหมด เมื่อส่วทมนตแลวมเทศน์ทวข แต่ผู้ที่จะเทศน์นั้น
 สลัดเปลี่ยนกันเวียนไปตามตัวอักษร เมื่อถึงชื่อผู้ใด ผู้นั้นต้องเป็นผู้เทศน์

วันที่ ๑๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๓๙

พระยาพิพัฒน์และพระยาโชฎ๊กต้องรับพระราชอาชญา
 วันนั้น ประชาชน มีความตุนตทใจกันเข่นอันมาก โดยที่ใดทรายงานว่า
 ข้าราชการผู้ใหญ่ ๒ คน คือ พระยาโชฎ๊ก กับพระยาพิพัฒน์ต้องรับพระราช
 อาชญา เรื่องทเกิดชนนน เป็นเช่นนั้น คือ

พระเจ้าแผ่นดิน ได้ทรงทราบว่าเรือสำเภารันทงหมก เมื่อขายสินค้า
 หมดแล้ว บรรททชาวสำรกลบออกไปแทนไม้ฝาง ซึ่งเข่นไม้ทใดทวษขาออกส่ง
 ส่วนชาวสำรใดทวษขาออกคำ ยนพระเจ้าแผ่นดินตั้งพระทฤทษะให้ ไม้ฝางออก
 จากประเทศให้มาก จะไครยภาษยาม ๆ เมื่อมาทรงทราบว่าไม่เข่นไปตั้งพระราช
 คารเช่นนั้น พระองค์จึงมีพระราชโองการให้จำพระยาทง ๒ ซึ่งเข่นเจ้าหน้าท

นั้นทันที โดยมิได้มีอุปพากษาหรือตลาการตคสนเลข เป็นตัวขยน พระองค์
ต้องพระราชประสงค์จะได้พระราชทรัพย์มาก ๆ เพื่อจะเอามาทรงใช้จ่ายในการ
สร้างวัด ซึ่งทรงกษพระหฤทัยจะให้แล้วเสร็จโดยเร็วที่สุด

วันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๗๕

วันนี้ หมอขบริตเลไคบริรอง ม. วิทู และ ม. เกเวนปอด ซึ่งพวงมาจาก
สิงคโปร์ ถูกรงเทพฯ ในวันนี้ ด้วยความยินดี นางรัตยงอชิตเรอ และนาง
เกเวนปอดซึ่งบวชอยู่ที่สิงคโปร์ เขาก็ มาเที่ยวนเตรียมพร้อมแล้วหรับการ
งานของมิชชันนารี คณะแบบักลัด บอศ คือคนหนงเป็นช่างพิมพ์หนังสือ เค็นำ
เครื่องพิมพ์อย่างทีมาด้วยเครื่อง ๑ พร้อมทั้งเครื่องละเอียดสำหรับใช้ในการพิมพ์
หนังสือด้วย เกเวนปอด จะเข้าสมทบกับแฉนทไทย (๑) วิทูจะเข้าสมทบกับ
แฉนทจีน (๒)

วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๗๕

วันนี้ เป็นวันมหเหตุสำคัญของหมอขบริตเล คือเป็นวันที่เจ้าพระยาพระคลัง
สั่งให้ หมอขบริตเล นำเครื่องมือที่ใช้ ในการคคั่ว ทั้งหมด ไปแสดง ที่บ้านของท่าน
หมอขบริตเล บอศทำคามความประสงค์ มีข้าราชการผู้ใหญ่ชนเจ้าเมืองซึ่งอยู่ใน
จังหวัดต่าง ๆ มากกันมาก เจ้าพระยาพระคลังเข้าใจ และรู้สึกพอใจใช้เครื่องมือ
เหล่านี้ดีกว่าคนทมาคทงหมค

ในวันนี้เอง หมอขบริตเลเห็นว่าเป็นโอกาสอันดีที่จะร้องขอความช่วยเหลือจาก
เจ้าพระยาพระคลังสักอย่างหนง คอสมทคนแปลงหนงของเจ้าพระยาพระคลัง
ซึ่งหมอขบริตเล คคทว่าเป็น สถานอันเหมาะ สำหรับ จะคท โรงสวด สำหรับคนไทยชน
ถาขอเช่าจากเจ้าพระยาพระคลังได้ คำขอของเรอจนคเป็นผลลคเร็ว เจ้าพระยา

(๑) คือพวกที่มีฐานะเกี่ยวข้องกับคนไทย
(๒) คือพวกที่มีฐานะเกี่ยวข้องกับจีน

พระคลังยอมให้พวกมิชชันนารีเช่าที่แห่งนั้น เมื่อพวกมิชชันนารีเช่าที่ตรงนั้น
ไต่เตส จึงไต่สร้างโรงสวดสำหรับคนไทยขึ้นในระหว่างบ้านอิศรราชทิศและคลังของ
นับว่าเป็นสาขาแห่งหนึ่งของคณะ อเมริกัณ บอค ฮอฟ คอมมิชชันเนอร์ ฟ็อร์
ฟอเริน มิชชันนารี

วันที่ ๑๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๓๗

เมื่อวันที่ ๑๕ ม. รศ กษ ม. เคนเยลออก ไปหาเจ้าพระยาพระคลังเรียนถาม
เรื่องพระอนุญาตให้เช่าที่สงฆ์อยู่ตรงไหน และจะให้ตั้งโรงพิมพ์ขึ้นที่แห่งใด
เจ้าพระยาพระคลังตอบว่า พวกฝรั่งจะต้องอยู่ในหมู่เดียวกับ ม. ฮันเตอร์ (๑) ทั้งหมด
(คือ โรงงานของ ม. ฮันเตอร์ อยู่ตรงกลาง พวกมิชชันนารีคณะแบปติสต์ บอค
ฮอฟ ข้างขวา พวกคณะอเมริกัณ บอค ฮอฟ คอมมิชชันเนอร์ ฟ็อร์ ฟอเริน มิชชันนารี
อยู่ข้างซ้าย)

วันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๓๗

วันนั้นเป็นวันฉลองวันเกิดของหมอบริติช เช่นวันตายของมารดาหมอบริติช
และเป็นวันทรมานหมอบริติชมาดองกรุงเทพฯ แต่นางบริติชก็มาคิดจะไปเปลี่ยน
อากาศที่ปากน้ำ นางบริติชขึ้นไปเที่ยวบนเรือของพวกแขกชาวเมืองสุพรรณ
หนึ่ง ไปพยัคฆหมายและกระต่ายต่าง ๆ เข้าหีบหนึ่ง จกหมายและกระต่าย
ต่าง ๆ เหล่านี้ พวกมิชชันนารีคอยรับมา ๑๘ วันแล้ว ทั้งแต่เรือด่านข้าม
สันดอนเข้ามา (สมันนั้นเป็นสมัยที่การคมนาคมยังไม่เจริญ เมล์จากสิงคโปร์
มากรุงเทพฯ ๗ อย่างเร็วที่สุด ๔ เดือนจึงจะมาถึงกรุงเทพฯ จกหมายและสัตว์
หนึ่งสองต่าง ๆ ๒ เดือนจึงจะมาถึงกรุงเทพฯ)

(๑) ที่ตำบลกะต๊าน DC

วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๑๙

วณนเรอแพตเคิส บารริ ของบริษัทขอมเบ ซึ่งเป็นเรือสำเภาของบริษัทเล
และครอบครัวพร้อมทั้งพวกมิชชันนารี โดยสำราญมากรุงเทพฯ ๑ คราวแรกนั้น
เข้ามาถึงกรุงเทพฯ ๑ เรือเวเรนต์โยนส์ พร้อมด้วยภรรยาและลูก ก็ขึ้นทางเคเวอน
บอต โดยสำราญเข้ามากรุงเทพฯ ๑ ในเที่ยววัน

วันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๑๙

เจ้าวณน ช่างเผือกเชือกหนังของพระเจ้าแผ่นดิน เจ็บมาก พระเจ้าแผ่นดิน
ไม่ทรงสบายพระหฤทัย เพราะความตายของพญาช่างซึ่งเป็นทนายออกนเช่นนั้น
ออกนว่าเป็นลางร้ายสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน และเรื่องราวก็ได้เคยเป็นมาแล้ว
คือพระราชบิดาและพระอัยกา ของพระองค์ก็เสด็จสวรรคตภายหลังเมื่อพญาช่าง
เผือกล้มในไม้สุสานก็เหมือนกัน

วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๓๑๙

พญาช่างเผือกตัวสำคัญของอาณาจักร ยังคงอยู่ในอาการหนัก พระเจ้า
แผ่นดินทรงตกพระหฤทัยมาก

วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๓๑๙

เจ้าพระยาพระคลังมธระยังด้วยเรื่องช่างเผือกเจ็บมาก ต้องไปคอยคุดอาการ
ทั้งกลางวันและกลางคืน พร้อมด้วยข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และหมอสหลวง พวก
มิชชันนารีคอยจะพบท่านเพื่อต้องการพดจาเรื่องเวอนทะเลให้ท่านปลุกให้เข้า แต่
หมอกหวังที่จะไ้พบ จะพบบท่านได้ก็เมื่อพญาช่างเผือกไ้ถึงแก่ความตาย
หรือหายนั้นแหละ

วันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๓๑๙

แม้ว่าเจ้าพระยาพระคลังจะอย่าน พวกมิชชันนารีก็ไม่มีโอกาสจะพบท่าน
ได้ ด้วยท่านมัวแต่กังวลปรักษาหารอดงเรื่องพญาช่างเผือกขวยท่านน จนแทบ

ว่าจะไม่มีเวลาพักผ่อนหลายนอนเลย (แต่พญาช้างเผือกนั้นหายป่วย พระเจ้าแผ่นดินมีพระชนม์ครอพระราชสมัญชียนานมาได้ถึง ๑๕ พระพรรษา)

วันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๔

วันนี้ ส้มเค็ญพระราชัน พระชนนีของเจ้าฟ้าใหญ่และเจ้าฟ้าน้อยเสด็จสวรรคต ครองขาราชการน้อยใหญ่ทั้งหมดต่างมีพระอยู่ไม่น้อยไปกว่าคราวที่พญาช้างเผือกได้ป่วยลงนั้น พวกราชบริพารทั้งฝ่ายหน้า และฝ่ายในทั้งหมด ได้โศกเศร้ากันเพื่อเป็นการไว้อาลัย

วันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๔

เช้าวันนี้ มีผู้หญิงบ้านนอกคนหนึ่ง ชาวเมืองอยุธยา มาหาหมอบรรคเต ในขณะที่หมอบรรคเตพักกับหญิงนั้นถึงเรื่องสวรรคตและนรก หล่อนตอบว่าไม่ได้ตั้งใจจะไปอยู่ที่ไหนทั้งนั้น จนกว่าหล่อนจะได้พบจากกลางกับสามีเสียก่อน ถ้าสามีจะไปสวรรคต หล่อนก็จะไปด้วย ถ้าสามีจะไปนรก หล่อนก็จะไปอยู่กับเขายิ่งทนทุกข์เหมือนกัน การที่หล่อนพูดเช่นนั้น เห็นได้ถึงความรักสามีสักคนธรรมดา และมีความเมตตาปรานแก่ลูกชายและลูกสาวทั้ง ๒ ซึ่งพามาให้หมอบรรคเตรักษาโรคหุนหวุ่นเป็นอันมาก

วันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๔

เมื่อวานนี้ เรเวอเรนต รอยนสัน ได้พิมพ์หนังสือไทยชนิดย่อยหนึ่งโดยเครื่องพิมพ์ของพวกมิชชันนารี คณะแบปติสต์ พิมพ์คราวนี้ คิดว่าพิมพ์คราวก่อนซึ่งตัวพิมพ์ยังแกะด้วยไม้แน่นมาก พวกมิชชันนารีหวังว่าการพิมพ์หนังสือนี้ต่อไปข้างหน้าคงจะทำให้ประชาชนไทยมีความนิยมกันมาก

วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๔

วันนี้ พวกมิชชันนารี ไปดูเรือรบซึ่งหลวงนายสิทธิคอกอเมืองจันทบูรเมื่อเร็ว ๆ นี้ เรือลำนี้ยาว ๗๐๐ ถึง ๘๐๐ ฟุต คาดกันว่าจะเป็นเรือที่ใช้การได้ดีและเป็นเกียรติยศแก่ผู้ถือเป็นอันมาก เป็นเรือลำที่ ๔ ซึ่งไทยถือตามแบบฝรั่ง

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๔

วันนี้ เรือคราเคิลเลขชย ของแขกอาหรับเข้ามาจากสิงคโปร์ลำ ๑ แต่
ไม่ได้เอาเมล็ดเข้ามาด้วย ทำให้พวกมิชชันนารีหลงหวังใจผิด

วันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๔

วันนี้เป็นวันแรกที่หมอบริคเล ได้เริ่มปลูกผักในไร่พืช โดยวิธีฉีกหน่อ
เข็ชเข้าไปในแขนของเถก ๆ ประมาณ ๑๕ คน ถ้าหากว่าการปลูกเป็นผล
สำเร็จแล้ว จะเป็นประโยชน์แก่ชาวไทยซึ่งได้มีความเคอครอนจากการออกผ
ตากกันทุก ๆ วันนั้นมากทีเดียว

หมอบริคเล ไปหาเจ้าพระยาพระคลัง ทารอเรื่องปลูกผักในไร่พืช
เจ้าพระยาพระคลังเห็นชอบด้วย และกล่าวว่าเป็นการบุญอย่างยิ่ง จะหาการบุญ
อย่างอื่นมาเปรียบเทียบได้โดยยาก ถ้าว่า หมอบริคเลจัดการปลูกเป็นผลสำเร็จ
และท่านจะยินยอมอนุญาตให้หมอบริคเลเรียกเอาขบวนชาวจากคนท ได้ปลูกจนแล้ว
คนละ ๑ ชาติ แต่หมอบริคเลทำการคร่งนนยงไม่สำเร็จอยู่ตั้ง ๔ ปี จนถึง
พ.ศ. ๒๓๘๓ การปลูกจึงได้เป็นผลสำเร็จ

จดหมายเหตุทั่วไป สำหรับ พ.ศ. ๒๓๗๔

พวกมิชชันนารีแยกกันตั้งอยู่ ๓ แห่ง คือ เรเวอเรนต์ รอนสัน ตั้งอยู่
ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา หรือฝั่งพระนคร ได้พระราชวังลงไปประมาณ
๘๐ เส้น ใกล้กับโรงสวกของคณะเบบติสต์ เรเวอเรนต์ บอนสัน ตั้งอยู่ฝั่ง
พระนครเหมือนกัน ได้พระราชวังไปประมาณ ๒๐ เส้น หรือเห็นย่านเรเวอเรนต์
รอนสัน ขึ้นมาประมาณ ๖๐ เส้น หมอบริคเลตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำ
เจ้าพระยาเยอถยรอนสันเล็กน้อย ในบริเวณที่พวกมิชชันนารีตั้งอยู่นั้น นับว่า
เหมาะทั้ง ๒ ฝั่ง เพราะอยู่ในที่ประชุมชนชาติต่าง ๆ ซึ่งมีจำนวนคงล้านกว่า แต่
เป็นจีนโดยมาก พวกมิชชันนารียังได้เที่ยวไปตามบริเวณห่างจากที่อยู่ออกไป

๑๒๐๐ เส้น ซึ่งเต็มแน่นไปทั่วหมู่บ้านราษฎร ผู้มีความกระหายอยากได้หนังสือแรก
 ยิงนก ทั้งในทิศเหนือและทิศใต้ของพระนคร ในบรรดาฝูงชนเหล่านั้น มีพวก
 พม่าและญวนอยู่ไม่ต่ำกว่า ๕๐๐๐๐ คน ซึ่งสมัครรับแรกหนังสือและตั้งสอน
 ศาสนา

พวกมิชชันนารี ๒ คน คือ เรเวอเรนต์ ยอนสันกับภรรยา ได้ไปจังหวัด
 จันทบุรี ซึ่งเป็นเมืองอยู่ในทิศตะวันออกเฉียงใต้ของกรุงเทพฯ ไกลออกไป
 ประมาณ ๖๕๐๐ เส้น ใกล้กับเขตแดนเขมร เมืองนี้มีราษฎรประมาณ ๑๐๐๐๐ คน
 เฉพาะแต่ในเมืองมีราษฎรประมาณ ๑๐๐๐ ถึง ๕๐๐๐ คน พวกมิชชันนารีได้รับ
 อนุญาต ให้แจกหนังสือและสอนศาสนาแก่ชนที่เมืองนี้ได้ตามความพอใจ
 เรเวอเรนต์ ยอนสันกับภรรยาได้ขอยกเมืองจันทบุรี ๖๕๐๐ ไร่ของหลวงนายสิทธิ
 ลูกชายเจ้าพระยาพระคลัง ซึ่งเป็นผู้เชิญให้ไปตั้ง ๖ เดือน

แผนกเงิน ได้แจกหนังสือไปเป็นจำนวนมาก แก่พวกจีนที่ขยับในเมือง และ
 พวกจีนที่มาค้าจากเมืองจีน หนังสือทั้งหมดที่ได้นำแจกไปประมาณ ๕๐๐๐๐
 เล่มกว่า พวกคณะเผยแผ่ได้แจกไปเท่า ๆ กับจำนวนเหมือนกัน

แผนกไทย ได้แจกหนังสือไปเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เพราะหนังสือมีไม่พอ
 แจก ถ้ามีมากจะแจกสักกพันก็ ได้ หนังสือภาษาไทย (๑) คัมภีร์ยอน ๒-๓ ฉบบ
 (ฉบบ ๔-๕ ตอน) เท่านั้น ที่ตีพิมพ์และแจกจ่ายไปในเมืองไทย ในระหว่าง
 ที่พวกมิชชันนารีอยู่ที่สิงคโปร์ ได้พิมพ์หนังสือ คัมภีร์ลูก ชง ม. กิตติศัพท์
 แปลออกไว้ ๓๐๐ ฉบบ แล้วนำเข้ามาด้วย และต่อมา เรเวอเรนต์โยนสัน ได้
 พิมพ์คัมภีร์แมทธิวชนอก ๒๐๐๐ ฉบบ ในแผนกนี้ ได้แจกหนังสือไทย ทั้งที่

(๑) พิมพ์ด้วยตัวอักษรโรมัน

พิมพ์ด้วยตัวอักษรโรมันและตัวอักษรไทย ไปพร้อมทั้งสิ้นประมาณ ๕๐๐๐ ฉบับ
เท่านั้น

แผนกฯ ในแผนกฯ ได้ทำประโยชน์มากที่สุด กล่าวคือ ได้รักษาคน
ใช้ทั้งชั้นสูง ชั้นกลาง ชั้นต่ำ เกินกว่า ๓๘๐๐ คน นับว่าได้ทำการช่วยเหลือคน
ทุก ๆ ส่วนของประเทศ และได้ทำให้เกิดวิชาหมอบอย่างใหม่ขึ้นในเมืองไทยด้วย

เรื่องราวของพวกมิชชันนารี คณะ "อเมริกัน แบปติสต์ บอค แอนต์
อเมริกัน บอค ฮอฟ คอสมิซชันเนอร์ ฟอร์ พอเริน มิชชันส์" ที่เข้ามาทำ
การในเมืองไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๗๘ ถึง พ.ศ. ๒๓๗๙ หมกใจความเพียงเท่านี้

ตอนที่ ๒

ในต้นปี พ.ศ. ๒๓๘๐ มีพสกนิกรอเมริกันอยู่ในกรุงเทพฯ รวมทั้ง
 ผู้หญิงผู้ชาย ๑๓ คน เช่นพวกคณะแบดมินตัน ๗ คน คือ เรเวอเรนต จี. ซี. โยนส์
 กษัตริย์ เรเวอเรนต ฮาร์. ซี. เคเวนปอตกษัตริย์ เรเวอเรนต อารริค
 กษัตริย์ เรเวอเรนต วิลเลียมคน คณะคองกริกชันแนล คณะอเมริกัน บอค
 ออฟ คอสมิซชันเนอร์ ฟอว์ ฟอเรนมิชชันส์ ๖ คน คือ เรเวอเรนต รัชนีสนธิ
 ษัตริย์ เรเวอเรนต สเตเฟน บอนสันกษัตริย์ หมอ ซี. บี. บริตเล็กกษัตริย์
 นางคนไปถึงแก่กรรมเสียที่เมืองสิงคโปร์ในระหว่างเดินทางกลับจาก ประเทศไทย
 ไปอเมริกาเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๘ นางคนมรดกสาวคนหนึ่งฝากไว้กับหมอบริตเล็ก
 ๒ ปี ว่า แล้วเรเวอเรนตคนกรียเขาไปเมืองมาเก่าในประเทศจีน แล้วสั่ง
 ให้ไปอยู่เมืองบอสตันในอเมริกา ในเวลานั้นทางฝรั่งในกรุงเทพฯ มีอยู่แต่ห้าง
 สันเตอร์เซตแอนค้ำป็นทางเดียวเท่านั้น นางสันเตอร์เซตเป็นชาวปอตเกต (๑) ซึ่งมี
 ชีวิตอยู่ มรดกชายกับ ม. สันเตอร์คน ๑ แต่ได้ถึงแก่กรรมเสียแล้ว ลูกช่วย
 ของ ม. สันเตอร์คน ยังมีฝรั่งชอยู่ ในกรุงเทพฯ วิชาและจำได้บ้างบางคน ผู้
 เช่นหุ้นส่วนทางอภิญญาที่อยู่ในประเทศนั้นแต่ ม. รอยเซต สันเตอร์ผู้เป็นบิดา กับ
 ม. เฮล ในต้นปี พ.ศ. ๒๓๗๘ ม. เฮลเป็นโรคบิดแทบถึงแก่ปางตาย แต่พอ
 คอยขงชวชนเล็กนอยก็ออกจากเมืองไทยไปยังสิงคโปร์ ให้หมอมอนต์โก
 เมอรรักษาอยู่ ๕-๖ เดือน แล้วกลับมาเมืองไทยในราวต้น พ.ศ. ๒๓๘๐ แต่
 ไม่สามารถจะประกอบกิจการงานได้เหมือนแต่ก่อน ฉะนั้นต่อมาอีก ๒-๓ เดือนเขา
 ก็ออกจากเมืองไทยเดินทางไปยังประเทศยุโรป โดยหวังว่าจะกลับมีความสุข
 สบายชนกว่าเดิม แต่ไปถึงแก่กรรมเสียในกลางทาง ทำทัณฑ์ใกล้ไปเห็นบ้าน
 เกิดเมืองนอนของตนไม่

(๑) คือหญิงชาวตะวันตก

ม. เฮล์ มีหลานชายคนหนึ่ง เช่นเดียวกับอยู่ในห้างฮันเตอร์เฮล์แอนท์
 กำปนี หลานชาย ม. เฮล์คนนี้ก็ออกทะเละ ต่อจาก ม. เฮล์ตายได้ ๒-๓ ปีก็
 เริ่มป่วย ได้ไปขังเมืองสิงคโปร์และเมืองอื่นๆ เพื่อหาความสุุขสบาย แต่ได้ถึงแก่
 กรรมเสียในระหว่างที่ไปเปลี่ยนอากาศตนเอง ภรรยาและลูกน้อย (ไม่ปรากฏ
 ว่าหญิงหรือชาย) คนหนึ่งคงอยู่ในกรุงเทพฯ ต่อมา

ในต้นเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๘๐ มีเรือใบฝรั่งเข้ามาถึง ๗ ลำ ซึ่งนับ
 ว่ามีจำนวนมากกว่าธรรมดา ในสมัยที่ประเทศไทยเริ่มมีการค้าขายกับพวกฝรั่ง
 ใหม่ๆ เมื่อบอกแล้วมา (พ.ศ. ๒๓๗๙) มีเรือมาจากต่างประเทศเพียง ๖ ลำ
 เท่านั้น

ต่อไปนี้เป็นบัญชีรายชื่อเรือต่างประเทศ และเรือไทย ซึ่งเข้ามาถึงท่า
 เรือเมืองไทยในปี พ.ศ. ๒๓๗๙ และ พ.ศ. ๒๓๘๐

วันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๙

เรือกำปั่นซี่ป (คือกำปั่นใบสามเสา) ซอสะเซม ของอเมริกัน กัปตัน
 เควิตัน มาถึง

วันที่ ๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๙

เรือกำปั่นบริค (คือกำปั่นใบสองเสา) ซอเฮมมา มะติลกา ของอเมริกัน
 กัปตันจันเสน มาถึง

วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๙

เรือกำปั่นยาก (คือกำปั่นใบสองเสาครึ่ง) ซอมาวีชาร์ป ของอังกฤษ
 กัปตันเควิตเคเรรา มาถึง

วันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๘๐

เรือกำปั่นบริค ซอแฟนนี ของอังกฤษ มาถึง

วันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๘๐

เรือกำปั่นขาว ชื่อฮโร ของอังกฤษ กับหินสัมอลวุก มาถึง

วันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

เรือกำปั่นชปี ชื่อพตเตลราแมน ของอังกฤษ มาถึง

วันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

เรือกำปั่นยริค มาถึง

วันที่ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

เรือกำปั่นชปี ชื่อกองเกอเรอร์ของไทย กับต้นตรึกซ์ มาถึง

วันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

เรือกำปั่นยริค ชื่อ แพนัน ของอังกฤษ มาถึง

วันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๓๘๗

วันพฤหัสบดี ชันนาริ คณะแบบคิสต์ และคณะอเมริกันขอพอกอพอกอมีช

ชันเนอร์ ฟอร์ฟอเรนมิชชันนัล ได้มีการประชุมปรึกษาหารือกันในเรื่องที่จะแปล
คัมภีร์ไบเบิล ข้อใตญ่ใจความของการประชุมคือจะกระโครงการสำหรับแปลหนังสือ
พระคัมภีร์ต่อไป โดยให้มีชันนาริทั้ง ๒ คณะได้มีโอกาสช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
ที่จะแปลให้ลงรอยเคียงกันด้วย พระคัมภีร์ที่พิมพ์ออกเป็นภาษาไทยจะได้ไม่
แตกต่างกันเป็นหลายสำนวน เรเวอเรนคโยนส์ก็บรอนสันคิดกันว่า การแปล
พระคัมภีร์ทั้งหมดออกเป็นภาษาไทย คงจะสำเร็จในเวลาไม่ช้านัก แต่จน
พ.ศ. ๒๔๑๕ ก็ยังหาผู้ใดทำต่อให้เรียบร้อยไม่ ภาคต่างๆ ของพระคัมภีร์ที่
ยังไม่ได้แปลออกคือแซมมอลภาคที่ ๒ กิงคภาคที่ ๑ และที่ ๒ เฮซรานีเทมิอู,
ไอซึและไอเฮล

ในเวลาที่มีการประชุม มีชันนาริ คณะแบบคิสต์กล่าวว่าโยนส์ควรจะ
เป็นผู้แปลคัมภีร์ใหม่ซึ่งใด คง ค้นแปล ไว้แล้วนั้น ต่อไปให้ข บรียูร์ และบรอนสัน

ควรที่จะแปลคัมภีร์เก่าต่อไปให้จบ คณะอเมริกันบอก ฮอฟ คอสมิทซ์ ชันเนอร์ ฟอร์
ทอร์เรน มิทเชนส์ ทักคาน่าว่าไม่เห็นมีเหตุผลเพียงพออะไรที่จะกะไม่ให้พวกเขา
ส่วนช่วยแปลคัมภีร์ใหม่ ซึ่งต้องการใช้มากกว่าคัมภีร์เก่า ที่ยังไม่ได้แปลก็ยังมี
มีอยู่อีกเป็นส่วนมาก แต่เมื่อใดก็ได้เดิซกันประมาณ ๒-๓ ชั่วโมงแล้วก็ยกกัน
ลง ว่ารอขียนต้นเป็นต้นแปลคัมภีร์เก่า และโยนส์เป็นผู้แปลคัมภีร์ใหม่ต่อไป

โยนส์ได้แปลคัมภีร์ใหม่ต่อไปจนจบบริบูรณ์ก่อน พ.ศ. ๒๓๙๓ และได้พิมพ์
ฉบับที่แก้ไขใหม่ขึ้นก่อน พ.ศ. ๒๓๙๕ ซึ่งเป็นบท โยนส์ถึงแก่กรรม ส่วน
รอขียนต้นแปลคัมภีร์เก่าขยแต่ เจนลิส และเฮกโซคัสสองตอนเท่านั้น ได้พิมพ์
ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๐ จนเกินชัทธิรอขียนต้นกลับไปเปลี่ยนอากาศที่ประเทศอเมริกา
และเลบถึงแก่กรรมเสียในระหว่างเดินทางนั่นเอง

การแปลพระคัมภีร์เก่าออกจากร่างเพียงนั้น เพราะเหตุสำคัญ ๒ ประการ คือ
๑ พวกมิชชันนารีในสมัยนั้นและสมัยต่อมาจนบัดนี้ ไม่มีใครมีความรู้ภาษาฮีบรู
จนถึงสามารถทำการได้ขอย่างจริงจัง ๒ มิชชันนารีคนหนึ่งได้แปลคำภีร์เก่าจาก
ภาษาฮีบรูในไวเมซคณบ พ.ศ. ๒๓๘๓ มีจำนวนมากและได้พิมพ์จนแล้วใน
ประเภทประวัติพระคัมภีร์เก่าหลายตอน ฉะนั้นจึงยังไม่เป็นการจำเป็นอย่างไรที่จะ
แปลคัมภีร์เก่าออกทั้งหมด นเองเป็นเหตุให้การแปลคัมภีร์เก่าผควนขระกันพ่วง
เนนขามาจนบัดนี้ ประวัติคัมภีร์เก่าที่ไดแก้ไขแล้วนั้นได้พิมพ์ออกชุดหนึ่ง ๑๒ เล่ม
เป็นหนังสือถึง ๙๕๗ หน้ากระดาษ ขนาดหน้า ๑๒

วันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๓๙๕

วณนการณของวัดคณังกงวมขของสมเด็จองค์ใหญ่^(๑) ขิดาขของท่านผู้สำเร็จ

(๑) จดหมายเหตุนี้มาตรวจชำระใหม่ เมื่อหมอบรัดเลจะพิมพ์ จึงเรียกว่าสมเด็จองค์ใหญ่
ที่จริงเวลาเมื่อฉลองวัดประยุรวงศ์ยังเป็นเจ้าพระยาพระคลัง

ราชการแผ่นดิน (๑) มีการมหรสพมากมายหลายอย่าง ประชาชนมาประชุมกัน
 มากมายหลายพัน ทั้งชาวพระนครและลัทธิจรรยาจากที่ต่าง ๆ ของประเทศ เต็ม
 แน่นไปในบริเวณของวัดและที่ใกล้เคียง บางกัเทศวตงานมหรสพต่าง ๆ มีละคร
 เป็นต้น บางกัเทศวชชหาของดี ๆ และของกินในโอกาสเช่นนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 เสด็จทอดพระเนตรชมอย่างเพลิดเพลินอย่างลึกลับกว่าจะเป็นการที่พระเจ้าอยู่หัว
 ทำเป็นไฟพระเนียงอย่างคอกไม้ไฟธรรมดา เพื่อทำให้เห็นของแปลกประหลาด
 เลื่องลือในครั้งนั้น (๒) แต่เกรงว่าชนจะถวิลแรงนักจะเป็นอันตรายแก่คนใด จึงให้
 เขาโค่นกระบอกย่นลงไปในแผ่นดิน แต่ถวิลถวิลแรงกว่าที่คาดกันมาก พอจุด
 ชนใหญ่ก็ระเบิด แตกออกเป็นชนน้อยและชนใหญ่ ถัดกันที่อยู่ในถนนตาบ ๘ คน
 และเจ็บป่วยอีกมากกว่ามาก หมอบรรคเลื่อยห่างจากที่เกิดเหตุราว ๆ ๒ เส้น ๕ วา
 (๑๐๐ รอก) ในทันทีนั้นเอง เจ้าพระยาพระคลังก็ให้มาเรียกไปรักษาที่ถก
 ขาดเจ็บ แต่มีหมอคนหนึ่งที่เต็มใจให้หมอบรรคเลื่อยรักษา โดยมากนิยมหมอบไทยซึ่งไม่
 รุกการใช้มีดหรือเครื่องมือผ่าตัดกันอย่างใด ๆ แก่ผู้ต้องขาดเจ็บ ใช้แต่น้ำมันระเหย
 ทาที่แผลหรือคัมภีร์ให้กินเท่านั้น ในพวกคนขาดเจ็บที่ให้หมอบรรคเลื่อยรักษา มี
 พระสงฆ์ไทยองค์หนึ่งซึ่งกระตือรือร้นมาก อนึ่งเขาเป็นตอของตอแขนทงกัเทศว หมอบ
 บรรคเลื่อยตอแขนพระองค์นั้นในที่เกิดเหตุตนเอง ถึงเลื่องลือกันว่าก่อนคนไทย
 ไม่รู้เลย ว่าพระศิวร่างกายมนุษย์ที่ยังมีชีวิตอยู่ใดเช่นนั้น ด้วยพระสงฆ์ททนาการ
 ผ่าตัดได้ไม่นานเท่าใดก็หายดี ในเวลานั้นยังไม่มีโคลโรฟอร์มหรืออีเธอร์ใช้ ใน
 การหมอบพวกมิชชันนารีคอยคอบคและปฎิบัติคนขาดเจ็บอยู่จนถึงเที่ยงคืน เรเวอเรนต
 ยอนสันและโรเบิร์ตสันเคอร์ เพื่อนของพวกมิชชันนารีคอยคอบช่วยเหลือด้วย คน
 ขาดเจ็บที่ยอมอยู่ในความรักษาของพวกมิชชันนารีหายคอบคทุกคน แต่ผู้ที่ปฏิเสธ

(๑) คือ สมเด็จพระบรมมหาราชวัง
 (๒) ได้เห็นว่าความที่จริงนั้น พระสมเด็จองค์ ๑ เป็นผู้คิดทำ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นแต่อนุญาต
 ปล่อยให้มันใหญ่

ชนเรือเป็นหลายวัน ยังมีใต้น้ำมาให้พวกมิชชันนารี เรือสะเซมเป็นเรืออเมริกัน
ล้าศคท้ายทเขามาตั้งท่าเรือเมืองไทย ก่อนที่ไทยได้ทำสัญญาฉบับใหม่กับ
อเมริกันเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕

วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๕

ร้านขายยาของพวกมิชชันนารี คณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอ็ม. ก็ยังคง
ทำการอยู่ตามเคย ได้รักษาคนป่วยเฉลี่ยกันราววันละ ๕๐ คน

วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๕

วันนเรือใบของกฤษชอเอมมา มะคิลคา ม. จีนเส้น เข่นกับต้นมาจาก
สิงคโปร์ถึงกรุงเทพฯ นำเครื่องพิมพ์มาให้พวกมิชชันนารีคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ.
เอ็ม. ๒ เครื่อง ๆ หนึ่งเป็นแบบไฮดรัส อีกเครื่องหนึ่งเป็นแบบสแตนดิง กับ
กระดาษสำหรับพิมพ์ ๑๐๐ ริม พวกมิชชันนารีรวมเครื่องพิมพ์อย่างเก๋อย่างทำด้วย
ไม้และแท่นเป็นหินอยู่เครื่อง ๑ แล้วพร้อมทั้งควมพอกษาไทยอย่างเล็กน้อย หมอ
ชรักเลนนำมาจากสิงคโปร์ และได้พิมพ์หนังสือไทยชนิดควยเครื่องนี้เป็นครั้งแรก
เมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๗๕ ครบวันที่ ๒ กรกฎาคม พวกมิชชันนารี
คณะแบบดิสต์ได้รับเครื่องพิมพ์จากประเทศอเมริกา ทั้งแบบไฮดรัสและสแตนดิง
อย่างเคยวักยของคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอ็ม. กับกระดาษและเครื่องใช้ในการ
พิมพ์หนังสือต่าง ๆ ครบที่จะตั้งเป็นโรงพิมพ์ขึ้นเป็นพิเศษไว้ที่เดียว แต่พวกคณะ
แบบดิสต์ไม่มิต ๆ จะตั้งโรงพิมพ์ พวกคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอ็ม. จึงได้อนุญาต
ให้ตั้งรวมอยู่ในโรงพิมพ์เดียวกัน ให้เรเวอเรนต์ ฮาร์. คี. เทเวนบ็อค เป็นผู้ดูแล
การทั่วไป รวมอยู่ราว ๆ ๒๓ หรือสอง

วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๕

วันนในเวลาแต่เช้า พวกมิชชันนารีไปหาเจ้าพระยาพระคลัง เสนาบดี
กระทรวงกรมท่า โดยประสงค์จะขอให้ท่านเร่งการสร้างเรือนสำหรับอยู่ ๓ หลัง

ให้แก่พวกมิชชันนารีคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอ็ม. ซึ่งท่านได้สัญญาไว้และลงมือ
 สร้างแล้วนั้น ให้สำเร็จในเวลาเร็วขึ้นอีกหน่อย พยท่านยื่นอยู่ที่หน้าประตู ใ้
 ขาครพระสงฆ์ซึ่งเรียงกันเข้ามาจับที่ละองค์ๆ ท่านเอาทัพพดกขววใส่ในบาตร
 แล้วพวกบ่าวซึ่งคุกเข่าอ้อมเฝ้าท่านก็เอาลูกไม้ใส่ในย่าม และเอาหมากพล
 ขหรือใส่ในฝาบาตร เมื่อใส่บาตรพระประมาณ ๕๐ รูปกว่าๆ แล้ว ท่านก็เข้าไป
 ททอนซึ่งมีโตกใส่ของบริโภคต่างๆ ตั้งอยู่ประมาณ ๑๐ หรือ ๒๐ ใบ สำหรับ
 พระสงฆ์ออกหลายองค์ซึ่งท่านนิมนต์ให้มานั้น ไม่สัชานักพระก็เข้ามาที่ละรูป
 ถอดศาลบตรทุกองค์ ชนนงบนอาสาสมัครมโตกตั้งขนนตามลาตยทมาถง เจ้า
 พระยาพระคลังคุกเข่าลงกราบพระโดยเบญจางคประภษฐ์ แล้วกรยศีล พขอพระ
 สวทถวายพรพระเจบลง ท่านก็ยกโตกประเคนองค์ละโตกให้พระฉน ของโตก
 หนงๆ มากมาย ตเหมือนว่าพระจะฉนเข้า เพล และวรวงชนอกกยงระพอ เมื่อ
 พระฉนมแล้วกวสวทชนโมทนาออกครงหนง แล้วคนใช้จึงยกโตกทพระฉนแล้วน
 มาถ่ายใส่โอชองพระซึ่งเอามาช่วยให้ท่านเอาไปไว้ เสร็จพอเลียงพระแล้ว
 เจ้าพระยาพระคลังจึงไ้มารบรองพวกมิชชันนารี และพดถงถการชองพวก
 มิชชันนารีค่อไป

วันที่ ๑ พฤษภาคม พ. ศ. ๒๓๘๐

เจ้าพระยาพระคลัง ให้คนมายมเครื่องพิมพ์ชองพวกมิชชันนารี คณะ
 เอ. บี. ซี. เอฟ. เอ็ม. เพอจะเอาไปพิมพ์หนังสือเรื่องอานะเล่นทชานชองท่านนย
 เป็นครงที่ ๓ วรวงชนพวกมิชชันนารีไปหาท่าน และได้อธิบายให้ท่านทราวยว่าเหตุโก
 เครื่องพิมพ์จึงย้ายมาย่านท่านไม้ได้ และจะให้ยมไปทำอะไรก็ไม้ได้ เจ้าพระยา
 พระคลังคเหมือนจะเข้าใจคำชแจงชองพวกมิชชันนารีอนมเหตุผลคทคเคยว เพราะ
 เครื่องพิมพ์นทนทกนง จึงเนนอนบนคยมเครื่องพิมพ์ไม ซึ่งพวกมิชชันนารีเทม

ใจยอมให้ยอม เจ้าพระยาพระคลังกล่าวแก่พวกมิชชันนารีว่า ถ้าเช่นนั้นควมพมิ
ไม้มันของท่านก็อาจทำได้

ในปี (พ.ศ. ๒๓๘๐) ฤตรอนข้างเป็นข้าศึกแก่ความสุขของชาว
ยุโรปและอเมริกาเสียจริง ๆ พวกลูกเรือพวกนั้นเป็นโรคภัยชกสมจนพวกนายตกใจ
กลัวมาก หม่อมมิชชันนารีเกือบจะรักษาพวกลูกเรือทั้งหมดไม่ไหว และทั้งต้อง
รักษาคนพื้นเมืองประจำที่ร้านชกวันหนึ่งถึง ๖๐ ถึง ๗๐ คนด้วย การรักษาเป็น
รักษาให้เปล่าทั้งนั้น เวียโยมารีชาร์ป กัปตันค. เบลราชองอังกฤษ ซึ่งในเวลา
นั้นพักสมอยู่ ไท้อาศัยใช้เป็นโรงพยาบาลอย่างคของพวกมิชชันนารีก็ช่วย

วันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

วันนั้นเป็นวันถวายเพลิง ส้มเค็ญพระราชัน พระราชมารดาของพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประชาชนพากันมาจากที่ต่าง ๆ ในพระราช
อาณาเขตประชมกันหนาแน่น พวกมิชชันนารีเห็นเป็นโอกาสดี จึงเอาหนังสือ
เรื่องศาสนาคริสต์ทั้งคัมภีร์แมตธิวตอนหนึ่ง ซึ่ง ม. โยนส์ แปลออกไว้เป็นภาษา
ไทยไปแจกหลายร้อย และหนังสืออย่างอื่นอีกอย่างเล็กน้อย คนเขยตเสียดกัน
เข้าไปรับแจกไม่สะดวก พวกมิชชันนารีจึงไ้เอาหนังสือลงไปแจกเสียในเรือ
กั้นนอก จึงดอขเรือออกจากฝั่งห่างไปเล็กน้อย ทำให้หนังสือต้องลยลงไปใ
น้ำลคทรอขางคนลงกบว้ายจึงจะได้หนังสือ การแจกหนังสือ กอนนั้นพวกมิชชัน
นารีเห็นว่าเป็นของสำคัญและนิยมนัก แต่เดิยวัน (พ.ศ. ๒๔๑๖) เห็นว่า
เป็นของไม่สู้จะมีผล (ทำให้เลื่อมใสได้) มากนัก

วันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๘๐

คอกเตอร์ เอช. มัลคัม มาจากสิงคโปร์ลงกรุงเทพฯ วันนั้นโดยฐานเป็น
ผู้แทนของมิชชันนารีคณะแบยคัสตบออกที่เมืองบอสตัน มาตรวจการมิชชันนารี
คณะแบยคัสตบทั้งที่ในกรุงเทพฯ และในพม่าและในเมืองอื่น ๆ ทางตะวันออกด้วย

คอกเคอร์ เชช. มัลคัม พักอยู่กับพวกมิชชันนารี ๕๐ วัน ทำให้เกิดความชินต
และผลประโยชน์แก่พวกมิชชันนารีมาก ด้วยคอกเคอร์มัลคัมผู้นั้นเป็นสภาพมนุษย์
มีความรัก และกริยาอาการก่นำรับรองอย่างยิ่ง

วันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

เจ้าพระยาพระคลังส่งคนเครื่องพิมพ์ไม้ ซึ่งเคยมีไปจากคณะ เอ. บี. ซี.
เอฟ. เอ็ม. ว่าขอแก้ความตองการแล้ว เหมือนเจ้าพระยาพระคลังจะแลเห็น
แล้วว่าวิชาทำเครื่องพิมพ์ไม้ ไม้เป็นสิ่งที่หายอย่างท่านเข้าใจแต่ก่อน ทั้ง
การทำตัวอักษรไทยด้วยไม้ก็เป็นสิ่งที่เกินความรู้ช่างในประเทศไทยในเวลานั้น

วันที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

วันนี้ เรเวอเรนท์ สเตเฟน ย้ายไปอยู่ที่เรือนซึ่งได้ปลูกขึ้นในที่ดินของ
พวกปอตุเกต (๑) เพราะเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๘ รัฐบาลให้พวกมิชชันนารีย้ายจาก
วัดเกาะ ยอนสนรือเรือนไปปลูกอยู่กับพวกคณะแบปติสต์ชั่วคราว แล้วจึงได้ย้าย
มาปลูกที่ ๆ ของปอตุเกตนี้ เรเวอเรนท์ ซี. รอนสัน ก็เช่าเรือนของพวกปอตุเกต
อยู่ใกล้ ๆ กันนี้ พวกมิชชันนารีคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอ็ม. อื่น ๆ ได้รวมอาศัย
อยู่ที่เรือน ๒ ห้องหลังหนึ่ง อยู่ในระหว่างพวกปอตุเกตกับกะดิกิน คอยให้เจ้า
พระยาพระคลังสร้างเรือนขนาดใหญ่ให้เช่าตามสัญญาแล้วเสร็จ จึงจะไปอยู่รวม
กันที่เรือนนี้ เรือนหลังที่อาศัยอยู่นั้นคับแคบและรุงรังมาก

วันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

วันนี้เป็นวันครบสองขบรบรรณ ตั้งแต่พวกมิชชันนารีตั้งร้านขายยามา คิด
จำนวนคนใช้ทั้งหมดตามทปรากฎในบัญชีเป็น ๕๐๒๕ คน

(๑) ในหมู่บ้านละติจัน

วันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

วันนพวกมิชชันนารี ใ้รับเชิญให้ไปรับประทานอาหารเขาดยเจ้าชายองค์
 หนึ่ง (๑) พอพวกมิชชันนารีไปถึง เชือกก็ออกมาจับ แสดงความยินดีมากใน
 การที่พวกมิชชันนารีมารับประทานอาหารด้วย เจ้าชายองค์นี้คงพระศฤทษจะทำ
 ให้ถกธรรมเนียมและจรรยาแห่งชาวอเมริกันอย่างที่สุด จนถึงสวมรองเท้าอย่าง
 ยืดยาว แต่ไม่เหมาะแก่เท้าที่เรื่อว่า เธอได้นำพวกมิชชันนารีเข้าไปยังตำหนัก
 เล็ก ๆ ซึ่งถึงแม้ว่าจะดีไม่สมแก่เกียรติยศเจ้า ก็เป็นตำหนักที่มความสขสบาย
 สำหรับครอบครัวเล็ก ๆ อันไม่มีบุตรเช่นเธอ แล้วให้พวกมิชชันนารีนั่งที่เก้าอี้
 ฝรั่งซึ่งโต๊ะเตรียมไว้เพียงพอ ในทันใดนั้นน้องชายของเธอเป็นโ้คน ๑ อายุสัก
 ๕ ขวบเข้ามาหา เปล่ล่อกายเหมือนนกขมิ้นแรกเกิด แต่การเปล่ล่อกายสำหรับ
 เด็ก ๆ เช่นนี้ ตามธรรมเนียมไทยแต่ก่อนเป็นสิ่งที่ไม่ถกกัน ท่านชายน้อยผู้นี้
 ความยินดีมากที่ได้พบพวกมิชชันนารี ไม่สู้ชานักเจ้าชายก็ได้พาพวกมิชชันนารี
 ไปยังเรือนหลังนอก ซึ่งเป็นเรือนหลังที่พวกมิชชันนารีจะนรับประทานอาหาร
 เจ้าชายได้ยิ้มมิตและช้อนช่อมมาจากพวกมิชชันนารีเพื่อใ้รับโต๊ะ ทุกสิ่งทุก
 อย่างใ้จัดตามแบบอเมริกันพอใช้ใ้ถกนั้น และอาหารก็ทำอย่างดี พอทำให้
 พวกมิชชันนารีมีความอยากรับประทาน แต่เจ้าชายไม่ได้เสวยร่วมมิชชันนารี
 เป็นแต่ นั่งอยู่ข้าง ๆ และคอยบัญชาใ้พวกข้าเลี้ยงพวกมิชชันนารี ในระหว่างที่
 รับประทานอาหาร พวกมิชชันนารีทราบว่า เธอมีมาหลายมา จึงถามว่าเอาใ้
 ที่ไหน เธอจึงตอบทันทีว่าเอาใ้ที่ในเรือนหลังนเอง พวกมิชชันนารีมองไป
 มองมา จึงรู้ว่ารับประทานอาหารเข้าอยู่ในโรงม้า ในทันใดนั้นเองมีม้ามาโรง
 เจ้าชายถกยกคองไสซาและสนับไปใ้ไม่ใ้หม่นกรกนเข้ามาเหยียบพวกมิชชันนารี
 เพราะถกกรรมสิทธิ์โรงของมนเสยชวคราว

(๑) คือหม่อมราชวงศ์กระต่าย อิศรางกูร ณ อยุธยา ถึงรัชกาลที่ ๔ ได้เป็นที่หม่อมราชพิชัย

เจ้าชายของคน ไทยเป็นศิษย์ของพวกมิชชันนารีอพยพหนง แต่มิชชันนารี
มิได้สอนเรื่องถึงเรื่องคนก็มีมาความเกี่ยวของกันอย่างไร เขาไทยพยายามเรียน
ภาษาอังกฤษกับพวกมิชชันนารี ก็มาเป็นครูเป็นคร่าวอกหลายปี จนได้รับ
ความรู้ใช้ภาษาอังกฤษรับราชการได้ เพราะฉะนั้นจึงได้เป็นอัครราชทูต
ไทย ซึ่งไปเมืองลอนดอนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๐ และได้เซ็นนามสำคัญของอัครราชทูต
ด้วย เมื่อมาจากประเทศอังกฤษไม่ช้านัก ได้แต่งหนังสือจดหมายเหตาระยะ
ทางเรือทไทยไปเมืองลอนดอน ทั้งได้แต่งนิราศลอนดอนไว้อีกเรื่องหนึ่งด้วย
โดยที่เธอเป็นผู้มีความสามารถปรากฏอยู่เช่นนี้ จึงได้รบเกียรติยศเลื่อนชั้นเป็น
อธิบดีผู้พิพากษาศาลต่างประเทศเป็นคนแรก เธอได้ถึงอนิจกรรมเมื่อพ.ศ. ๒๔๑๐

วันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

เรเวอเรนต์ เอ. วิก กิงแก่กรรมด้วยโรคชราเรอริง

วันที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๓๘๐

วันเวลาบ่ายได้มีพิธีสมรสระหว่างนางพยาบาลไทยแม่หม้าย คนหนึ่งซึ่ง
อยู่กับพวกมิชชันนารี กับชายหนุ่มซึ่งเป็นหัวหน้าคนเรียงพิมพ์อยู่ในโรงพิมพ์ของ
พวกมิชชันนารี พิธีได้ทำกันที่บ้านของพวกมิชชันนารี เรเวอเรนต์ จ. ดี. โยเนส
เป็นประธานในการพิธี มีคนไทยและพวกมิชชันนารีทั้งหญิงผู้ชายได้รบเชิญ
ไปประชุมกันเป็นจำนวนมาก การแต่งงานอย่างธรรมดาของพวก
มิชชันนารี ดูเหมือนจะเช่นครั้งแรกที่สมรสในเมืองไทย ยกเว้นแต่พวกโรมัน
คาทอลิก

วันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๓๘๐

กัปตันตรีกริช ชาวอังกฤษซึ่งมาจากสิงคโปร์เมื่อเร็ว ๆ นี้ เพื่อจะทำงาน
ทำในรัฐบาลไทย พอมาถึงไม่ช้านักเขาก็ได้รบตำแหน่งเป็นผัดแลการเคนเรือ
ใบฝรั่ง เงินเดือน ๑๕๐๐ เหรียญ ดูเหมือนว่ารัฐบาลจะเป็นผู้เรียกกัปตันตรีกริชมา

รับตำแหน่งนี้ ในสมัยนรรัฐบาลมเวอชงตอชนใหม่ตามแบบชาวตะวันตก๔-๕ ถ้า
เป็นความจำเป็นที่จะต้องมีชาวตะวันตกผู้มีความชำนาญดารเทินเรือไว้สักคนหนึ่ง
เพื่อสอนวิชาเทินเรือ วิชาเทินเรือสินค้าและเรือรบของไทยชนยวามเค้ามตงแต่
นนมา

วันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๓๘๐

พวกมิชชันนารีมีความทนเย็นทนเป็นอันมาก ที่ใดเห็นหนังสือเรื่อง

ศาสนาพระเยซู ซึ่งโรงพิมพ์ของพวกมิชชันนารีคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอ็ม.
พิมพ์เมื่อเดือนสิงหาคมนี้ มีคนพอใจอ่านกันโดยมาก

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๘๐

อนพวกมิชชันนารีคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอ็ม. ได้พิมพ์หนังสือชด

หนังสือเล่ม ๆ ๑ ชื่อลักษณะและพระราชบัญญัติของพระยะโฮวา (The
Character & laws of Yihovah) เล่ม ๒ ชื่อความแตกต่างกันในระหว่างพระ
พุทธเจ้ากับพระเยซูคริสต์ (The histories of Buddha & Christ Jesus
Contrasted) เล่ม ๓ ชื่อหนทางอันแท้จริงที่จะไปสวรรค์ (The true and only
way to Heaven)

หนังสือเล่มที่ ๒ นี้ ทำให้พวกเพื่อนของมิชชันนารี ซึ่งทำงานติดต่อกับ
รัฐบาลไทยมีความตกใจเป็นอันมาก เกรงว่าถ้าพระเจ้าแผ่นดินได้ทรงแล้วจะกรว
พวกมิชชันนารี ในการพยายามทำลายความเชื่อถอในพระพุทเจ้าของประชาชน
เช่นนั้น หนังสือเล่มนี้ทำให้มีคนเกลียดชังพวกมิชชันนารี จนตงพวก
มิชชันนารีตอชหยุกแรกชวคราว แต่ถว้จะหยุกได้แจกไปเสียหลายร้อยเล่มแล้ว

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๘๐

เรอนทเจ้าพระยาพระคลังสัญญาว่าระปลุกให้พวกมิชชันนารีคณะ เอ. บี.
ซี. เอฟ. เอ็ม. นน แล้วเสร์หลัง ๑ และคนของเจ้าพระยาพระคลังมาอาศัยชย

พวกมิชชันนารีสองคนไปหาท่าน ขอให้ท่านส่งให้สมเด็จพระมาอากี้อยู่บนออกไปเสีย และอนุญาตให้พวกมิชชันนารีครัว ๑ . ย้ายไปอยู่ที่นั่น เจ้าพระยาพระคลังขอมริว่า จะส่งให้สมเด็จพระมาอากี้อยู่ออกไปโดยเร็ว และท่านอยากจะให้พวกมิชชันนารีตรวจพันของท่านซึ่งโยกอยู่ชหนึ่งพวกมาก วันรุ่งขึ้นขอให้พวกมิชชันนารีเอาเครื่องมือถอนพันมาถวาย พวกมิชชันนารีมีความยินดีที่จะปฏิบัติตามประสงค์ของท่าน วันรุ่งขึ้นจึงไปหาท่านพร้อมด้วยหุ่ยเครื่องมือ แต่เจ้าพระยาพระคลังได้เห็นเครื่องมือถอนพันเข้าตกใจ ให้เรียกคนใช้คนหนึ่งซึ่งมีตนโยกและพวกเหมือนกันเข้ามา ให้พวกมิชชันนารีถอนพันต่อหน้าท่าน เพื่อท่านจะดูว่ามีความเจ็บปวดและเล็ดกระชอกมาสักเพียงไร คนใช้นั้นเข้ามา พวกมิชชันนารีก็ถวรถอนพันออกโดยมิทำให้เจ็บปวดเลย แต่เมื่อเจ้าพระยาพระคลังเห็นคนใช้นั้นขวนโลภิตออกมาจากปากเพียงเล็กน้อยก็กลัว สั่งให้พวกมิชชันนารีเอาเครื่องมือกลับไป และกล่าวว่าท่านไม่สามารถทนการถอนเช่นนั้นได้ เกรงว่าถ้าเล็ดไม่หยุดก็จะต้องตายเป็นแน่

วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๘๐

วันนเรเวอเรนต จ. รอมินสัน ย้ายไปอยู่เรือนที่เจ้าพระยาพระคลังสร้างให้ รอมินสันได้อยู่ที่เรือนอนคยแต่มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๗๘ และพวกมิชชันนารีซึ่งถูกไล่จากวัดเกาะศราวเคยวนนน ก็อาศัยอยู่ด้วยถึง ๒ ครัวเรือน

วันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๓๘๐

วันนพวกมิชชันนารีคนหนึ่ง (หมอบรัดเล) กลับจากไปเที่ยวมา ๔ วัน ที่แรกเข้าคลองบางกอกน้อยไปแล้วเข้าคลองโยงไปทลแม่น้ำท่าจีน เป็นหนทาง ๘๐๐ เส้น ออกจากท่าจีนไปมหาชัยซึ่งเขนค้ายลทมิโรงทำนาตาลทรายมาก แล้วลคคลองเล็กมากกรุงเทพ ฯ นเป็นครั้งแรกที่พวกมิชชันนารีไปประเทศอินเดีย

ไปเที่ยวยงคายลเหล่านั้น การไปเที่ยวครั้งนไปเรือสำเภา ๔ แจว เขาหนึ่งถือ
เรื่องศาสนาคริสต์จึงไปแจกด้วยเป็นอันมาก

วันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๓๘๐

ม. โรเบ็ค ชนเตอร์ เพื่อนของพวกมิชชันนารีไทยสร้างเรือเคนทะเลขนลำ
หนึ่ง ชื่อ "เฟรนด์" เรือลำนมทองลำหริยทวี ม. ชนเตอร์เองและพวกมิชชัน
นารี ในเวลาที่จะไปเที่ยวทะเลและชมองต่างๆบนฝั่งอ่าวไทย พวกมิชชันนารี
๔ คนโดยสารเรือเฟรนด์ไปยังสันดอนในวันนั้น รอบินสันและครอบครัวไปเรือใบ
แผ่นนี้ของอังกฤษวันรุ่งขึ้น คนโดยสารอื่นๆจะไปเรือของเกอเธอร์ของไทย แต่
เรือของเกอเธอร์ไปไม่ได้ เรือของเกอเธอร์ไครวเช่นนถงสองครั้งแล้ว

วันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๓๘๑

พวกมิชชันนารีมีความรื่นเริงมาก ที่ได้ทราบข่าวแต่เช้าตรู่ว่า ออกเตอร์
สเตเฟ่น เทรชกีภรรยา โดยสารเรือไทยของเกอเธอร์ ได้เดินทางมาถึงสันดอน
และต่อมาอีกชั่วโมงเศษพวกมิชชันนารีไทยพบเรือเรนซ์รอบินสันภรรยา ซึ่ง
กลับมาจากสิงคโปร์โดยเรือกลาสโคของอังกฤษ ถึงสันดอนแล้วลงเรือเฟรนด์
ของม. ชนเตอร์ เขามาอีกต่อหนึ่ง ส่วนออกเตอร์เตรชกีภรรยาซึ่งเพิ่งได้มาถึง
อนงบรรทมเป็นคริสต์จึงมีความยินดีกันทวหนา ทภรรยาของกัปตันตรีชและ
บุตรน้อยมาลงในวนนควยเหมือนกัน เพราะภรรยาของกัปตันตรีชมีความ
ประพฤติกและนิสัยใจคอเป็นคริสต์อย่างแท้จริง พวกมิชชันนารีรู้สึกชอบคุณพระ
เป็นเจ้ามาก ที่ได้ปรกส่งคนๆเช่นนี้มาให้พวกมิชชันนารีเสมอๆ

วันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๘๑

วันนี้พระเจ้าแผ่นดินโปรดฯ ให้เชิญพวกมิชชันนารีทั้งหมดไปในการถวาย
เพลิงพระศพสมเด็จพระชนนี^(๑) ของพระองค์ ซึ่งเสด็จสวรรคตมาไ้ ๕ หรือ ๖

(๑) สมเด็จพระศรีสุลาลัย

เกือบแล้ว พวกมิชชันนารีทั้งหมดก็ไปยังพระเมรุท้องสนามหลวง เจ้าพระยา
 พระคลังมีความยินดีมากที่พวกมิชชันนารีช่วยในการนี้ ด้วยถือว่าเป็นผู้มีความ
 จงรักภักดีและกตัญญูแก่เขตต์ประเทศไทย พวกชาวต่างประเทศอื่น ๆ (มีเพียง
 สองสามคนเท่านั้น) ซึ่งอยู่ในกรุงเทพฯ ในเวลานั้นก็ไปยังอยู่ทันทวยกันทั้ง
 หกคน พระเจ้าแผ่นดินเสด็จทรงพระราชยานจากพระราชวังไปยังพระเมรุท้องสนาม
 หลวง พระราชยานนบค ทอญทข เหมือนนกข ทาควยทอง ทงแทง มีคนตาม ๖
 คน (๑) ออกคนหนึ่งเชิญพระรถกลิ้งเหล็กออกไปข้าง ๆ พระราชยาน มีสังก
 สมควรจะสังเกตอยู่อย่างหนึ่ง คือพระเจ้าแผ่นดินผู้พระเกียรติยศ ยิ่งทรงเห็นว่า
 บิการมารภาควรรจะรักใคร่บริกริตาของตน แม้ว่าจะเห็นแต่เพียงสครเพศก็ตาม
 พระองค์จึงโปรดทรงอุ้มพระราชธิดาพระองค์หนึ่ง (๒) มีพระชนม์ได้ ๘ หรือ ๑๐
 พรรษา ประทับบนพระเพลาทงเทยวเสด็จไปและเสด็จกลับ ให้ปรากฏแก่พศกนิกร
 ของพระองค์อนมิจำนวนคองหม่น ๆ ในทนน ในเวลาที่พระองค์เสด็จไปโดยพระราช
 ยานนั้น ทรงทอดพระเนตรไปทงทางข้างขวาและข้างซ้าย และทรงยมแก่พศกนิกร
 ซงหมอบรายถวายบังคมอยู่ ณ ทนน พวกมิชชันนารีรสกลเสอายทระลกชนว่าพวก
 มิชชันนารีและชาวต่างประเทศอื่น ๆ ซึ่งไปอยู่ ณ ทนน ได้กระทำอาการแสดง
 ความเคารพเป็นอย่างพวกประชาชนคองนงรายและกมศรัษะลงค่านัย

ในช่วงเวลาสี่ห้าชั่วโมงกว่า ๆ เท่านั้น พวกมิชชันนารีแจกหนึ่งสอสอน
 คาสนาไปก็เขื่อนอนมาก พวกมิชชันนารีเล่าวาบรรดาผู้ทไทรบแจกหนึ่งสอไป
 มีจำนวนกว่า ๒๐๐ คนน (๓) มีคนทอนหนึ่งสอไม่ไคอยู่เพียง ๒๐ กว่าคนเท่านั้น

(๑) ดูไม่ถ้วนขาดไป ๒ คน
 (๒) เข้าใจว่า พระองค์เจ้าหญิงบุตรี ก่อกรมหลวงวรเสฐสุดา เวลานั้นพระชันษาได้ ๑๑ ปี
 (๓) ผู้แต่งมิได้ตั้งใจจะสรรเสริญ แต่เห็นได้ว่าแม้ในสมัยนั้นการเรีงนอักษรของราษฎรไทยก็
 แพร่หลาย

และคนที่อ่านหนังสือได้ ถ้าอ่านโดยความตั้งใจเพียงเล็กน้อยก็เข้าใจภาษาได้ก็
 กล้วยหนังสือนั้นเป็นภาษาไทยสามัญที่ใช้กันทั่วไป

วันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๘๑

วันนี้ได้มีพระราชทานเพลิงเจ้านายพระองค์นอก ในพระเมรุทอวาย
 พระเพลิงสมเด็จพระพนิตามที่ใดกล่าวมาแล้วนั้น (๑) ในครั้งนั้นมีชชันนาร
 ก็ได้พยายามจะทำกาให้ เป็นประโยชน์ แก่พระเป็นเจ้า ของพวกเขา อีกเหมือนกัน
 ในขณะ ที่เข้าไปประปน กับฝูงชนในงานพระเมรุนั้น เผอิญพวกมิชชันนาร ได้พบกับ
 กรมหลวงรักษ์ (รณเรศ) ซึ่งนับว่าเป็นที่ ๒ ในพระราชอาณาจักรในครั้งนั้น
 เมื่อได้สนทนากันเพียงเล็กน้อยแล้ว พวกมิชชันนารขอให้พระองค์ท่านทรงรับ
 หนังสือเรื่องประวัติพระเยซูคริสต์ฉบับหนึ่ง พระองค์ท่านก็ไม่ปฏิเสธ พวกมิชชันนาร
 ล้ำคัญใจว่าเห็นจะโปรด จึงได้เตรียมหนังสือเล่มนั้นพร้อมทั้งหนังสืออีก ๓ เล่ม
 (ที่พิมพ์ขึ้นเมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายนนั้น) ด้วย เขาเข้าไปให้ โดยความยินดี
 แต่พระองค์ท่านหาทรงรับไม่ และไม่ทรงอธิบายด้วยว่าไม่ทรงรับเพราะเหตุใด
 แต่พวกมิชชันนารเข้าใจเอาเองว่าที่พระองค์ท่านไม่ทรงรับนั้น เพราะเหตุว่าไม่
 เป็นการสมควรที่จะทรงรับ หนังสือของพวกคริสต徒ใน ทอนเข็คและ และพลุกพล่าน
 เช่นนั้น

วันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๘๑

วันนี้เจ้าพระยามหาศรมหาพวกมิชชันนารพร้อมด้วยหมื่นคนใช้เป็นจำนวนมาก
 เมื่อมาถึงเชิงบันไดห้องรับแขก เจ้าคุณหมื่นหลวงพระยาของพมพซึ่งกำลังทำการ
 ในห้องข้างล่าง พวกมิชชันนารเชิญท่านให้เข้าไปใกล้ ๆ แต่ท่านปฏิเสธ ว่า
 ไม่เป็นการสมควรที่ผลอภคศาสตร์จะเข้าไปใกล้คนระอนทนมุหณงอยู่ด้วย นัยง
 ไม่แปลกเท่าที่เจ้าคุณหมื่นหลวงพระยาของพมพจะเข้าไปบ้าน

(๑) พระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนันทพหลักษิตี

วันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๘๑

วันนี้พวกมิชชันนารีคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอ็ม. ได้พิมพ์หนังสือไทยขึ้นอีก เล่มหนึ่งมี ๒๐ หน้า ว่าด้วยเรื่อง (Eternal Judgment) เป็นคำถามและคำตอบต่าง ๆ หนังสือเล่มนี้พดจันว่าพิมพ์ขึ้นเหมาะแก่คนไทยเสียจนกระไร เพราะมีคนไทยหลายคนได้มาอ่านแล้ว กลับมาหาพวกมิชชันนารีแล้วได้บอกอย่างน่าประหลาดใจ หนังสือเรื่องนี้ได้พิมพ์ขึ้นก่อน พ.ศ. ๒๓๘๑ เป็นขนาดใหญ่อีก ๔ หรือ ๕ เล่ม

ในวันเอง มีหญิงคนหนึ่งพาลูกชายตาบอดสองคนมาขอร้องยาของพวกมิชชันนารี หญิงคนนั้นเคยมีลูกหลายคนแต่อดตายเสียหมดเมื่อเร็ว ๆ นี้ เหลืออยู่สองคนเท่านั้น มารดาเขาทุกข์ใจทราบดีถึงของหมอต่างประเทศจากเพื่อนบ้านกัน ๓ คน ซึ่งได้มารักษาโรคตาเข็นค้อ แล้วกลับไปหายแลเห็นเขาจึงคิดว่าถ้าได้พาลูกมาคงจะได้รักษาเช่นเคยจนนั้น แต่เมื่อหมอมิชชันนารีตรวจโรคตาเด็กทั้งสองแล้ว จึงได้รู้ว่าตาของเขาหาได้เป็นโรคค้ออย่างเช่นเพื่อนบ้านที่รักษาหายไปแล้วนั้นไม่ เป็นโรคตาบอดตาใส แหวลตาเสีย ๆ แล้ว เมื่อเขื่อนหมอกหวังเช่นพวกมิชชันนารีจึงได้บอกเขาว่า ไม่มีหนทางใด อีกแล้ว ที่จะช่วยเหลือได้ นอกจากอันวอนให้พระเจ้าช่วยเบ็ดดวงใจของเขาให้สว่างใสเท่านั้น

เด็กตาบอดสองคนทกลาวข้างบน เป็นลูกพลัดของกบฏเด็กไทยแฝด^(๑) หมอชอเสียงไค้คงนั้น มารดาของเด็กตาบอดคนใดถามถึงเด็กแฝด และกล่าวว่า มารดาของเขา (เด็กแฝด) ชรามากและเจ็บอกแตกแยกขบขระลัดกลดอยู่ทุกวัน ๆ และร้องไห้ดังอยู่เสมอ

(๑) คือเด็กแฝดติดกันชื่ออินและจัน ซึ่งกับต้นคอฟฟิน อเมริกันได้พาไปยังอเมริกา

วันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๘๑

พวกมิชชันนารีมีความยินดีเป็นมาก ที่ได้เห็นคนผู้หนึ่งซึ่งนับว่าเป็น
คือนมของไม่เห็น และมาให้พวกมิชชันนารีรักษานัน กล้วยหายไปเห็นเป็นปรกติ
ช่น แต่พวกมิชชันนารีไม่แน่ใจเลยว่าจะหายไปแล้วจะหายขาดได้ ถึงกระ
นั้นการที่สามารถรักษาตามคให้กลับเห็นได้เช่นนี้ ก็ทำให้พวกมิชชันนารีก็ใจยิ่ง
กว่าได้เงินใต้ของอีก แม้ว่าคนขี้ขี้จะไม่ทำอะไรมาให้พวกมิชชันนารีเลย
พวกมิชชันนารียังได้ทราบจากพี่เขมาคนนั้นว่า พวกเพื่อนบ้านของแกออกสองคน
ซึ่งมาให้พวกมิชชันนารีรักษาตานัน นับนาคาก็หายเป็นปรกติ

วันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๘๑

วันนี้พวกมิชชันนารีได้รบหนังสือไทยซึ่งนำตเล่ม ๑ ว่าด้วยเรื่องพงศาวดาร
ไทยที่เก่าที่สุด ทงมตานานอักษรไทยและอื่น ๆ อีก ในหนังสือเล่มนี้ กล่าวว่า
ตัวอักษรไทยได้ประดิษฐ์ขึ้นเมื่อราว พ.ศ. ๑๘๓๔ ไทยใช้อักษรเขมรเป็นแบบ แล้ว
เปลี่ยนแปลงแก้ไขจากต้นฉบับเพียงเล็กน้อย และว่าประเทศไทยตั้งแต่ปากข้าว
ขึ้นไปจนถึงโคยธยาหน้อยหน่ง แต่ก่อนนี้เป็นทะเล เวล้าเกาจีนแล่นขึ้นไปถึง
อยุธยาได้อย่างสบายทีเดียว (๑)

วันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๘๑

วันนี้เป็นวันที่เจ้าคุณยคนทรซึ่งเป็นคนสำคัญคนหนึ่งของเมืองไทย ได้
อนุญาตให้พวกมิชชันนารีเข้าตักของท่านหลังหนึ่งรวมวัดสามปลื้ม สำหรับเป็นท
เทศน์และเก็บรักษาหนังสือ ก่อนนี้ไม่มีใครยอมให้พวกมิชชันนารีเข้าเรือนอยู่
แถวนี้เลย ถ้าและยังจะเข้าเขตเทศน์ด้วยแล้วของรังเกียจใหญ่ทีเดียว เพราะที่

(๑) หนังสือเรื่องพงศาวดารหน้อยลาวเช่นกล่าวนี้ มีฉบับ

ทรงเป็นตลาดใหญ่ (ในท้องสำเพ็ง) พอเช้าจากเจ้าคณะกัณฑ์ได้ พวกมิชชันนารีทั้งไซเป็นทีเทศนาและเก็บหนังสือมาจนถึงนครราชสีมา ๔ พ.ศ. ๒๓๘๕

วันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๘๑

วันนพวกมิชชันนารีคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอ็ม. ได้พิมพ์หนังสือพระคัมภีร์ เกาชน ๒ เล่ม คือ เจเนซิสเล่ม ๑ เอ็กซูดัสเล่ม ๑

วันที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๓๘๑

พวกมิชชันนารีกลับจากเดินทางไปเที่ยว ๗ วัน คือไปบางปลาสร้อย อ่างหิน ขางประดง มหาชัย ทำนบ แมกสอง แล้วกลับมากรุงเทพฯ ทางเมือง สมุทรปราการ พวกมิชชันนารีเล่าว่าเมื่อคืนจากบางปลาสร้อยไปยังภูเขา (เขี้ยว) ซึ่งอยู่หลังบางปลาสร้อยนั้นสนุกสนานมาก ในบริเวณนั้นมณีเอทอย่างค พวกมิชชันนารีทำอะไรปลุกศรัทธาไว้น่าศรัทธา

วันที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๘๑

สมัยนี้เป็นสมัยเกิดไข้ทรพิษชุกชุม พวกมิชชันนารีได้พยายามที่จะช่วย บึงกันอย่างเต็มความสามารถ พวกมิชชันนารีคิดหาวิธีลดทอนของเชื้อเข้าไปใน ทั่วโค แล้วเอาหนองโคนมาใช้ฉีดกันไข้ทรพิษ วิชาโรคและทศโลงอยู่ถึง ๕ ปี จึงได้สำเร็จ ไข้ทรพิษของนั้นฉีกกันพวกขจรกิตาของตนไว้ได้เป็นอันมาก พอพวก มิชชันนารีคิดเรื่องหนองปลาไหล พระเจ้าแผ่นดินทรงทราบก็พระทัยมาก โปรด ให้หมอหลวงทรงหมัดมาหัดหนองฝนไข้ทรพิษ แล้วจะให้ไปปลุกทั้งทในวัง และนอกวัง ตลอดจนพวกราษฎรตามมณฑลอื่น ๆ อีก การปลุกจึงเกิดเป็นพระ ลัญจกษัตริย์ในครั้งกระนั้น ไม่จำเพาะแต่ในพวกหมอหลวงเท่านั้น แม้หมอ เซลยศักดิ์พากันมาขอปลุกก็อยู่หลายเดือน ต่อมาเมื่อเสด็จขึ้นพระที่นั่ง ใต้พระราชทานรางวัลให้แก่พวกหมอหลวงทั่วทุกคน แล้วพระราชทานเงินแก่

พวกมิชชันนารีทวยลงหนึ่ง เป็นข้าเห็นในการที่ได้อ่านวิชาปลูกผักหม้อหลวง
เป็นเหตุให้ช่วยชีวิตเจ้านายและข้าราชการไว้ได้เป็นจำนวนมาก

วันที่ ๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๙๑

เวลานั้นเป็นเวลา (ไทย) จะสืบทอดความจริงกันจากคัมภีร์ไบเบิล มีคน
หลายคนมาหาพวกมิชชันนารี เล่าเรื่องของตนอันผ่านไปแล้วนั้นจำได้ถูกต้องอย่าง
น่าอัศจรรย์ ทั้งมีความปรารถนาจะทราบเรื่องราวสร้างโลกตั้งแต่ต้นจนปลายจาก
คัมภีร์ไบเบิลกันมากกว่ามาก เรื่องที่ ๑ ของคัมภีร์เก่า ซึ่งมิชชันนารีพิมพ์
ขึ้นนั้น ได้แจกไปเป็นส่วนมากแล้ว มีเด็กคนหนึ่งอายุ ๑๔ ขมาหาพวกมิชชันนารี
และเล่าเรื่องราวสร้างโลก เรื่องสร้างมนุษย์ และเรื่องของอับราฮัมได้คล้องแคล้ว
และถูกต้องเช่นอื่นก็ เหมือนกับที่พวกมิชชันนารีเคยได้ยินในโรงเรียนวันอาทิตย์
ในประเทศอเมริกา เรื่องนั้นชื่อพิศุจน์โคคิ ว่าคนสามัญจะท่องเข้าใจภาษา
หนึ่งชื่อของพวกมิชชันนารีที่เคียว แม้แต่เด็กเล็ก ๆ ยังอ่านได้และรู้สึกดีใจ
ในหนังสือนั้น แต่ความจริงพวกมิชชันนารีไม่ใ้เรียงสำนวนไทยเอง พวกมิชชัน
นารีเช่นแต่บอกด้วยปากเปล่า แล้วตามหรือเสมียนผู้หนึ่งชื่อไทย จึงได้เรียงให้
เป็นสำนวนไทยที่ถูกต้องหนึ่ง เมื่อเรียงแล้วก็อ่านให้พวกมิชชันนารีฟัง โดยวิธี
นี้เอง ต่อมาภายหลังทำให้พวกมิชชันนารีรู้ภาษาไทยถึงเรียงเองได้

วันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๙๑

วันนหม้อยรัตเธรัสถว่าเขนวนทมเหตุการณสำคัญมากในชีวิตของเขา เพราะ
เขาได้คิดอยู่ในใจเป็นเวลาานที่เคียว ที่จะบวชเป็น (พระ) ได้สอนศาสนา
โดยพระเมตตาของพระเจ้า เขาได้รับตำแหน่งนั้นในวันนสมดังที่เขาปรารถนา
คิดว่าถ้าได้เป็นแล้วจะมีผลอะไรในแผ่นดินเสมอเหมือน และความรัยดีชอยใด ๆ
ไม่มีน่าหนักเท่าเลย ผู้ที่เป็นคนไปรักในการบวชนั้น คือเวเวเรนค์ ซี. รอยินสัน

เฮล. ยอนสัน เฮล. พ. รอยบีนซ์ และวิลเลียมตัน วันที่ ๕ พฤศจิกายน ตรงกับ
วันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๖ (๕ บั้วงมาแล้ว) ซึ่งหมอบรัดเลเขียน
หนังสือไปถึงผู้อำนวยการใหญ่ของมิชชันนารีคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอ็ม. เพื่อ
ขอให้ตั้งมิชชันนารีคนใดคนหนึ่ง เป็นหัวหน้าในสถานมิชชันนารีในอาเซียมตะวันออก
ออก ควบเขากลับมาไต่รับตำแหน่งนั้นเขาเอง และวันเดียวกันก็ออกความเห็น
ด้วย ฉะนั้นวันที่ ๕ เขาจึงได้ถือเหวอนวันที่เหตุการณ์สำคัญมากในชีวิตของเขา

วันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๘๑

เรเวอเรนต์ ฮอร์ มิชชันนารี คณะปริยเตอร์เรียน ออก ออฟ มิชชันนารี
มาจากสิงคโปร์ถึงกรุงเทพฯ เพื่อบอกภรรยาว่าเขาอาจตั้งมิชชันนารีคณะนั้น
ขึ้นที่หรือไม่ ภายหลังเขาได้มาตั้งมิชชันนารีคณะนั้นขึ้นที่ในกรุงเทพฯ
และชลบุรี เชียงใหม่ และพระนครศรีอยุธยา เป็นผลสำเร็จ

วันที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๓๘๑

วันนั้นพวกมิชชันนารีกลับจากแม่กลอง ซึ่งได้ไปเที่ยวกับเรเวอเรนต์มา
๔ วัน ในคราวไปเที่ยวพวกมิชชันนารีว่าแผ่นดินแม่กลองตกมากเกิดกรรมคาของ
ถูกเดือน ๑๒

บัญชีเรือกำปั่นใบที่เข้าเมืองไทยใน พ.ศ. ๒๓๘๑

วันที่ ๑๓ เมษายน พ.ศ. ๒๓๘๑

เรือกำปั่นสองเสา ชื่ออาเรียลของไทยมาจากสิงคโปร์

วันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๓๘๑

เรือกำปั่นสามเสา ชื่อคองเกอเรอร์ของไทยกัปตันตรีกริชมาจากสิงคโปร์

เรือกำปั่นสองเสาครึ่งของอังกฤษ ชื่อกลาสโค กัปตันเฮมิลตันมาจาก

สิงคโปร์

วันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๘๑

เรือกำปั่นสามเสาของอังกฤษ มาจากสิงคโปร์

วันที่ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๘๑

เรือกำปั่นสองเสาของอังกฤษ ชื่อโร กัปตันชิวซ์ มาจากสิงคโปร์

วันที่ ๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๘๑

เรือกำปั่นสามเสาของอังกฤษ ชื่อคาสสะเว กัปตันแบกสัน มาจากสิงคโปร์

วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๓๘๑

เรือกำปั่นสามเสาของไทย ชื่อไล่นิง กัปตันตรีทซ์ มาจากสิงคโปร์

วันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๘๑

เรือกำปั่นสองเสาของอังกฤษ ชื่อโร กัปตันชิวซ์ มาจากสิงคโปร์

วันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๘๑

เรือกำปั่นสามเสาของอังกฤษ ชื่อมิลตัน กัปตันดี. เบรา มาจากสิงคโปร์

ข้อความเพิ่มเติม

ความจดหมายเหตุของพวกมิชชันนารีสำหรับ พ.ศ. ๒๓๘๐ และ ๒๓๘๑
ที่ไถ่กล่าวมาแล้วข้างบนนี้ ยังขาดเหตุการณ์สำคัญอยู่อีก ๒ ข้อ ฉะนั้นหมอบ
รัดเลย์จึงได้เล่าต่อไว้ข้างท้าย

ข้อ ๑ เรื่องคณะแบบตัสตังตฤสค์สมาคมชนในเมืองไทย เมื่อเดือน
กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๘๐ นี้ว่าเป็นสมาคมนมระเบียยบทไตตงชนในเมืองไทย

สมาคมมหาสมุทรอเมริกัน ๑ คน จีน ๔ คน หมอโฮวาร์คิมลัค เป็นผู้กระเบื้องการ
 การตั้งสมาคมสำหรับบุตรราคาแล้ว ย่อมเห็นว่าเห็นแต่เพียงเหตุการณ์เล็ก
 น้อยเท่านั้น แต่สำหรับพระเป็นเจ้าแล้ว ย่อมจะทรงเห็นว่าเห็นเหตุการณ์อันมาก
 สมาคมนั้นตั้งแต่ตั้งมาจนบุคคลน้อยคนโดยลำดับ และขยายการออกไปทุกที่
 จนถึงมณฑลชานตงบางปลาสร้อยแห่งหนึ่ง และทะเลเกีย (ที่ไหนก็ไม่ได้เห็น)
 ออกแห่งหนึ่ง นอกจากนั้นยังมีชาวไทยออกถึง ๑๖๘ คน และพวกฝรั่งนอกจากพวก
 มีชชนนาร์และครอบครัวอีก ๕ คนเป็นสมาชิกของสมาคมนี้ ใครจะรู้ล่วงหน้า
 ใ้คิดว่า เมื่อพระผู้เป็นเจ้าไปรุดปรานแล้ว สมาคมนั้นจะเจริญใหญ่โตและกว้างขวาง
 สักเพียงไร

ออกชื่อ ๑ เรืองนางอลิซา จ. โยนส์ ภรรยาของเรเวอเรนต จ. ดี. โยนส์
 เป็นโรคหิวาตถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๘๑ เขามีอาการ
 เหมือนกับเรเวอเรนต เอ. วิก มีชชนนาร์คณะแยกตัว ซึ่งถึงแก่กรรมก่อน
 ที่สอนเมื่อ ๗ เดือนล่วงมาแล้ว คอมีความสงบไม่กระวนกระวาย มีความสุข
 จนเวลาสิ้นใจ กล่าวคำฝากฝังพวกครอบครัว และทวงวิญญาณของเขาแก่
 พระเยซูคริสต์ และทั้งยังไ้ขอคำสั่งสอนพวกไทยซึ่งมาแวกล้อมเขาอยู่ในเวลา
 สิ้นใจนั้น ให้ระลึกถึงพระเยซูให้มาก ๆ จนกว่าจะถึงอมตธรรม โรคของเขา
 รวดเร็วมากไม่ถึง ๒๔ ชั่วโมง โรคหิวาตชนิดนี้เป็นของไม่มีใครจะมีในกรุงเทพฯ
 ๑ แต่จะมีชาวต่างประเทศหรือคนพื้นเมืองในกรุงเทพฯ ๑ หรือในประเทศอื่นเป็น
 กันบ้างหรือเปล่าหมอบรรคเลมิได้ทราบ.

สำนักงานหอสมุด

พิมพ์ที่ บริษัทการพิมพ์ ไทยสามัคคี จำกัด

สี่แยกแม่น้ำศรี ถนนบำรุงเมือง พระนคร

TUDC

22/04/2563

นายสวัสดิ์ สิริสวัสดิ์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

๒๒ ธ.ค. ๕๓